

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**ALİ HAYDAR YULUĞ DÖNEMİNDE ANKARA'DA
KENTLEŞME (1924-1926)**

Başak KARATAŞ

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

TEMMUZ - 2019

**ALİ HAYDAR YULUĞ DÖNEMİNDE ANKARA'DA KENTLEŞME
(1924-1926)**

Başak KARATAŞ

**YÜKSEK LİSANS
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TEMMUZ 2019

Başak KARATAŞ tarafından hazırlanan “Ali Haydar Yuluğ Döneminde Ankara’da Kentleşme (1924-1926)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tarih Anabilim Dalında Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman (Başkan): Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL

Tarih Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum .....

Üye: Prof. Dr. İhsan Şerif KAYMAZ

Tarih Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum .....

Üye: Doç. Dr. Serdar SARISIR

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum .....

Tez Savunma Tarihi: 03/07/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Fiigen ZALIF

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Başak KARATAŞ

03/07/2019

ALİ HAYDAR YULUĞ DÖNEMİNDE ANKARA'DA KENTLEŞME (1924-1926)

(Yüksek Lisans Tezi)

Başak KARATAŞ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Temmuz 2019

ÖZET

Ali Haydar Yuluğ Dönemi'nde Ankara'da Kentleşme (1924-1926) başlıklı çalışma, iki yıl süre ile Ankara'da şehreminliği görevini üstlenen Ali Haydar Bey'in Cumhuriyet'in yeni başkenti Ankara'da yürüttüğü belediyeçilik faaliyetlerini kapsamaktadır. Orta Anadolu coğrafyasında küçük bir kent görünümünde olan Ankara'nın modern bir kent görünümüne kavuşması, kentin önce başkent ilan edilmesi ve ardından şehremaneti kimliğini kazanması ile gerçekleşmiştir. Siyaseten önemli bir kent haline dönüşen Ankara Şehremini Ali Haydar Bey döneminde yürütülen imar faaliyetleri ile taçlandırılmıştır. Böylece yeni devletin yeni başkenti, Atatürk ve öncü kadrosunun tasarladığı modern bir kent görünümüne kavuşmuş ve diğer Anadolu kentlerine emsal teşkil etmiştir. Ankara'nın öncü olma rolünde Cumhuriyet döneminin büyük oranda ilk imar faaliyetlerinin sorumluluğunu üstlenen Ali Haydar Bey görev yaptığı kısa sürede, belediyeçilik tarihinde öne çıkan isimlerden biri olmuştur.

Bilim Kodu : 118101

Anahtar Kelimeler : Ankara, Başkent, İmar, Kentleşme

Sayfa Adedi : 102

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL

URBANIZATION in ANKARA DURING ALİ HAYDAR YULUĞ ERA (1924-1926)

(M.Sc. Thesis)

Başak KARATAŞ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

July 2019

ABSTRACT

The work titled ‘Urbanization in Ankara during Ali Haydar Yuluğ Era (1924-1926) include Ali Haydar Bey’s who commissioned to Ankara Municipality for two years, services of municipality in Ankara the new capital of republic. Ankara was a small town at the Middle Anatolian Region before being capital then transformed to a modern town and take municipality identity. City of Ankara which became politically important city, decorated by public improvements during Ali Haydar Yuluğ era. Thus the new capital of new state transformed to a modern city which designed by Ataturk and high state officials and Ankara served as a model to other cities in Anatolia. Just in two years Ali Haydar Bey came to the forefront in history of municipalities as he made city of Ankara to lead first public improvements in Republic era.

Science Code : 118101
Key Words : Ankara, Capital, Public Improvements, Urbanization.
Page Number : 102
Supervisor : Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL

TEŞEKKÜR

Çalışma konum olan Ali Haydar Bey'in Ankara Belediye Başkanlığı dönemi, yeni kurulan Cumhuriyet'in başkentinin milli olanak ve yerli imkânlarla nasıl giderilmeye gayret edildiği üzerinde durmaktadır. Aynı zamanda bu yaklaşımın Cumhuriyet'in birçok alanın bir yansıması olarak değerlendirildiğinde, oldukça dikkat çekici ve bir o kadar da üzerinde yeterince durulmamış bir çalışma dönemi olduğu görülmüştür. Tezin en büyük eksiği Belediye Meclis tutanaklarının mevcut bulunmamasıdır; ancak bu eksiklik Ankara'nın yegâne gazetesi olan Hakimiyet-i Milliye Gazetesi ile giderilmeye çalışılmıştır. Tez çalışmam esnasında desteğini gördüğüm Mili Kütüphane çalışanları, Türk Tarih Kurumu çalışanları, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi çalışanlarına teşekkür ederim. Tez çalışma sürecimin her safhasında desteğini hissettiğim ve yönlendirmeleriyle çalışmamın olgunlaşmasını sağlayan tez hocam Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL'a minnettarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	viii
1. GİRİŞ	1
2. ALİ HAYDAR BEY VE ANKARA ŞEHREMANETİ.....	3
2.1. Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne Belediyecilik Mirası.....	3
2.2. Biyografisi.....	14
2.3. Ali Haydar Bey’in Ankara Şehremaneti’ne Atanması	16
2.4. Şehremaneti’ni Yeniden Örgütleme Çabaları	21
2.5. Avrupa Seyahati	23
3. ALİ HAYDAR BEY’İN FAALİYETLERİ	27
3.1. Konut Gereksinimi ve İnşaat	27
3.2. Elektrik, Ulaşım, Taşıma ve Haberleşme	33
3.3. Su, Gıda ve Kamu Sağlığı	39
3.4. Üretim Tesislerinin İnşası.....	45
4. ALİ HAYDAR BEY’İN ARDINDAN	51
4.1. Ali Haydar Bey’in Faaliyetlerine Dair Genel İzahı	51
4.2. Ali Haydar Bey’in Ankara Şehremaneti’nden Ayrılışı	54
5. SONUÇ.....	59
KAYNAKLAR	63
EKLER.....	69
ÖZGEÇMİŞ.....	100

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

AGE

Adı geçen eser

AGY

Adı geçen yer

BCA

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

S

Sayfa

SS

Sayfa Sayısı

TBMM

Türkiye Büyük Millet Meclisi

1. GİRİŞ

“Ali Haydar Yuluğ Dönemi’nde Ankara’da Kentleşme (1924-1926)” başlıklı çalışmanın konusu, Ankara’nın başkent olması ile birlikte şehrin daha modern bir yapıya kavuşturulması amacıyla göreve gelen Ali Haydar Yuluğ Bey’in Şhremini olarak yapmış olduğu faaliyetlerin incelenmesidir. Tez çalışması olarak tespit edilen bu çalışmanın amacı, Ankara’yı başkent görünümüne sokmak hedefinde olan Ali Haydar Yuluğ Bey’in şehreminliği dönemini, Cumhuriyet Başkenti Ankara’sının ilk milli ve modern belediyeçilik hizmetlerini tespit ederek anlamaya çalışmak ve bu güne yansıyan kent mirasını ortaya çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda düşünüldüğünde tezin önemi kendiliğinden belirebilir. Zira Türkiye Cumhuriyeti’nin başkenti olana kadar sıradan bir Orta Anadolu şehri olan Ankara, Milli Mücadele’nin karargâhı olmasının ardından yeni devletin de başkenti olmuştur. Bu tarihten itibaren şehrin kültürel dokusundaki gelişmeye paralel olarak görünümü de değişmeye başlamıştır. Devlet teşkilatı için gerekli olan kamu binaların yapılması, inşaat malzemeleri için çimento, tuğla, kiremit üreten fabrikaların açılması; havagazı ve elektrik tesislerinin kurulması, ayrıca bataklıkların kurutulması gibi oldukça önemli faaliyetler yürütülmüştür. Söz konusu faaliyetler, Ankara’nın kentleşme serüveninin de ilk adımları olarak nitelendirilebilir. Literatürümüzde yeteri kadar yer bulmayan bu dönemi birinci el kaynakların ışığında ele almak, başkent Ankara’nın kent tarihinin önemli bir kesitini de gün yüzüne çıkaracaktır.

Çalışmada yöntem olarak, belediyeçilik serüveninin tarihsel seyri ve bu seyrin yarattığı miras; Cumhuriyet dönemi belediyeçilik anlayışı ve Ali Haydar Yuluğ Bey’in kentle ilgili girişimleri incelenirken tarihin bilimin araştırma ve usul teknikleri kullanılmıştır. Çalışma esnasında, resmi- özel arşiv ve kütüphanelerden elde edilen birinci el kaynaklardan çıkan veriler, konu ile ilgili doğrudan/dolaylı araştırma eserleri ile birlikte değerlendirilip ortaya çıkan sonuçlar tahlil edilmiştir. Çalışmanın kuramsal çerçevesini ise en genel anlamda Türk belediyeçilik tarihi, Ankara yerel tarihi, Ankara’nın başkent olmasının doğurduğu kentleşme problemi ve problemin çözümü için tasarlanan çözüm önerileri oluşturmaktadır. Bu bağlamda belediyeçilik, kentleşme, imar/iskân ve bayındırlık, ulaşım ve haberleşme gibi temel kavramlar ekseninde modern bir kent yaratma faaliyetlerini kapsayan 1924-1926 yılları arasında her türlü belediyeçilik hizmeti çalışma esnasında ele alınan konulardır.

Tezin kapsamına bakıldığında, ilgili dönemde yapılan ve mümkün olduğunca gerçekleştirilmeye çalışılan her türlü belediyeçilik hizmetleri görülebilir. Çalışmanın sınırlılığı ise Ali Haydar Yuluğ Bey'in şehremanetine atandığı 8 Haziran 1924 tarihi ile görevi bıraktığı 27 Kasım 1926 tarihi arasını kapsamaktadır. Tez üç bölüm olarak planlanmıştır. Giriş bölümünden sonraki ikinci bölümde belediyeçilik tarihinin uzun bir mazisinin olduğu düşünülürse, çalışmanın başlangıç kısmında belediyeçilik ve vilayet işleri konusunda Osmanlı Devleti'nden arta kalan miras, Ali Haydar Bey'in biyografisi, şehremanetine atanması, şehremanetini örgütlemesi ve hayatında önemli bir yer tutan Avrupa seyahatinden bahsedilmektedir. Üçüncü bölümde ise şehrin alt yapı ve bayındırlık hizmetlerini oluşturan konut gereksinimi, inşaat, elektrik, ulaşım, taşıma ve haberleşme konuları ile birlikte su, gıda, kamu sağlığı ve üretim tesislerinin yapımına değinilmiştir. Dördüncü ve son bölümde Ali Haydar Bey'in faaliyetlerinin genel değerlendirilmesi ile birlikte şehremanetinden ayrılışı anlatılmaktadır.

Çalışmanın verileri için öncelikle T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı kataloğu, ilgili tarih aralığında Ankara'da çıkan süreli yayınlar, Ankara Büyükşehir Arşiv ve Kütüphanesi, Vehbi Koç Ankara Araştırmalar Merkezi gibi kurum arşivleri kontrol edilmiştir. TBMM Kütüphanesi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Milli Kütüphane gibi kurumlardan birinci ve ikinci el kaynaklar toplanmıştır. Bunların yanı sıra konu ile ilgili tezler, başvuru eserler, resmi yayınlar ve hatıralardan yararlanılmıştır.

2. ALİ HAYDAR BEY VE ANKARA ŞEHREMANETİ

2.1. Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Belediyecilik Mirası

Osmanlı Devletinde Belediye ve Belediyecilik faaliyetlerini anlayabilmek için öncelikle mahalli idarelerin kuruluş nedeni ve görev sorumluluk alanlarının ne olduğunu bilmek lazım gelmektedir. Çalışmamızın sınırlılıkları göz önünde bulundurulduğunda ise bir belediye başkanı olarak Ali Haydar Bey ve kendisinin Ankara'daki belediyecilik faaliyetlerinin anlaşılması açısından konunun tarihsel arka planına değinmek bu açıdan önemli görünmektedir. Bu bağlamda öncelikle belediye ve belediyecilik anlayışının bir kopuş değil, tersine bir süreklilik arz etmesi öne çıkar. Dolayısıyla çalışmanın bir bütün olarak kavranmasında bu süreklilik esası üzerinden bir yol takip edilecektir. Bu yol güzergâhında, yeni Türkiye Devleti'nin bazı kurumlarıyla bir miras devir aldığı düşünülürse konumuza temel teşkil eden belediyecilik faaliyetleri bünyesinde Osmanlı Devleti'ndeki belediye ve belediyecilik faaliyetlerine değinmekte yarar vardır.

Tarihin hangi çağında ve dünyanın neresinde olursa olsun kurulan bir köy, kasaba, veya şehirde yaşayan halkın ortak yaşama dair mutlaka umumi bir gereksinimi baş göstermiştir. Yerel yönetim olarak da adlandırılan bu teşkilatlanmaların gereksinimleri içerisinde: barınma, temizlik, aydınlatma (elektrik), yeme-içme ve yakıt temini, köprü-yol-su –kanalizasyon gibi alt yapı inşaatları gibi bayındırlık işleri, lokanta-hastane-huzurevi gibi sağlık ve sosyal kurumların inşası, eğitim ve kültür-sanat faaliyetleri, mezarlık- park ve bahçe ve yeşil alanların temini, yabancı ve yolcular için barınacak yer temini, ihtiyaç sahiplerine para yardımı gibi sosyal yardım işlerinde birçok hizmet kalemi yer almaktadır.

Osmanlı Devleti'nde ise modern anlamda gelişmiş bir yerel yönetimden bahsetmek oldukça güçtür. Klasik Osmanlı taşra yönetiminin ana birimi sancaklardır. Osmanlı'da zamanla sancakların üzerinde eyaletler ortaya çıkmıştır. Eyalet ve sancak arası yönetim mekanizmasında dikey ve yatay bir hiyerarşi olmamıştır.¹

Osmanlı Devleti'nde modern bir yönetim tarzını yerel yönetimlere geçişi ve belediye teşkilatının oluşum süreci 19. yüzyılda Osmanlı'nın devlet ve toplum hayatında bir dönüm noktası teşkil eden Tanzimat dönemine denk gelmektedir. Aslında bu oluşumun temel nedeninin Tanzimat'ın doğuş nedenleri ile paralel olduğu söylenebilir. Tanzimat'ın ilanı ile

---

¹ Ortaylı, İ. (2000). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri 1840-1880*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 61.

yerel yönetimlerin kurumsallaşmasına, vergilerin düzenli toplanır hale gelmesine, nizam asayiş ve düzenin sağlanmasına, hizmet sektörünün işlevselleştirilmesine özen gösterilerek merkezi otorite de kuvvetlendirilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte var olan geleneksel kurumlar ile çağın ihtiyaçlarına yönelik oluşturulan modern kurumlar bir süre beraber faaliyet göstermiştir.

Osmanlı Belediyecilik faaliyetlerini iki dönem halinde incelemek mümkündür. Geleneksel dönem olarak adlandırılan bu ilk dönemde süreç Osmanlı kuruluşundan 1839 Tanzimat Fermanı'na kadar işlemektedir. Bu dönemde Osmanlı kent yaşamında belediyecilik faaliyetlerini üstlenmekle yükümlü birimler arasında mahalle, vakıf ve loncalar yer almaktadır.² Osmanlı idaresinde mülki, beledi, adli teşkilatın ilk basamağında mahaleler; mahallelerin yönetim mekanizmasının başında ise “İmam”lar bulunmaktadır. İmamların dini görevleri olduğu gibi doğum, ölüm, evlenme, boşanma gibi nüfus işlerine bakma, zabıta denetleme, mahalelerde sulhu hâkim kılma gibi dünyevi görevleri olmuştur.

Bu şemanın sistematığına bakıldığında aslında Tanzimat'tan önce şehirlerin idare tarzı “Ferdîyet” üzerine kurulmuştur.³ Tanzimat Dönemi'ne kadar Osmanlı Devleti'nde birim örgütlenmeleri eyalet-sancak-kaza-köy hiyerarşisine dayalı bir biçimde gerçekleşmiştir.⁴ Bu kurumlar arasında yönetsel örgüt yapısı içerisinde en önemli birim kazalar olmuştur. Kaza teşkilatlanması Anadolu, Rumeli ve Mısır Bölgeleri olarak üç kısma ayrılmıştır. Kadılık kurumu ise kaza teşkilatlanmasından sorumlu en yetkili birim olmuştur. Kadı denilen memur şehrin mülki, beledi, adli işlerini yürütmekle mükelleftir. Kadıların başlıca sorumluluk ve yetkileri arasında: mahalli düzen ve asayişini sağlamak, bayındırlık ve imar faaliyetlerini düzenlemek, kuralları koymak, uymayanları cezalandırmak, vergi tahsil etmek yer almaktadır.⁵ Kadılık müessesesi kapsamında mimarbaşı, çöplük subaşı, böcekbaşı, subaşı gibi Yeniçeri görevlileri şehrin belediyecilik düzenlemelerinden sorumlu olmuşlardır. Yine kadının yanına “muhtesip” veya “ihtisap ağası” denilen bir belediye memuru da bulunmaktadır.⁶

² Ulusoy, A. Akdemir, T., (2004). *Mahalli İdareler Maliyesi*. Ankara: Seçki Yayınları,149.

³ Yıldırım, S. (2013). *Osman Nuri Ergin Türk Belediyecilik ve Şehircilik Tarihi Üzerine Seçmeler*. Ankara: Mattek Basım Yayın, 124.

⁴ Eryılmaz, B. (2007). *Kamu Yönetimi*. İstanbul: Erkan Matbaası, 183.

⁵ Ortaylı, İ. (1973).“Türk Belediyesinin Denetim Yetkisinin Tarihi Gelişimi ve Günümüzdeki Durumu”. *Amme İdaresi Dergisi*,6(4),14-24.

⁶ Sakaoğlu, N.(1994). İhtisab. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul:

1826 yılında kurulan “İhtisap Nazırlığı” sayesinde zabıta ve vergi tahsilatı gibi esnaf işleri, güvenlik işleri, narh uygulanması ile ilgili görevler kadının elinden alınarak “muhtesip” adlı yetkiliye devredilmiş; bu sayede kadının yetkilerinde azalma gözlemlenmiştir. İhtisap Nezareti de zamanla tıpkı bir Maliye Nezareti’ne dönüşmüş; ilerleyen süreçte vakıf nazırlıklarının oluşturulmasıyla da kadının buradaki denetimi son bulmuştur. Bu makam bir süre sonra Şeyhülislamlığa bağlanmış ve makamın eski hâkimiyet sahası daraltılmıştır.⁷

Vakıflar da yerel örgütlenmelerin ve kentsel hizmetin bir parçasını oluşturmaktadır. Vakıf’ın kelime manası bir mülkü kamu yararına daimi olarak tahsis etmek anlamına gelmektedir.⁸ Bünyesinde sosyal, sağlık, eğitim ve öğretim faaliyetleri, kültür-sosyal hizmetlerini barındırmaktadır. Bu özellikleri nedeniyle de belediyelerin bir birimi gibi algılanmaktadırlar.

Belediyeçilik faaliyetlerinin alt altyapısını oluşturan diğer bir örgütlenme “Lonca Teşkilatı”dır. Lonca, esnaf arasında dayanışma ve devlet denetimi altında olan organizasyonların bulunduğu yere verilen isimdir. Loncalar bir sivil toplum kuruluşu olarak algılandıkları da görev ve yetkileri oldukça fazladır. Öncelikle Lonca örgütlenmesinde düzeni sağlayacak usta-kalfa-çırak gibi hiyerarşik bir yapı bulunmaktadır. Görev ve sorumlulukları arasında: malın elde edilmesi ve dağıtımını, fiyat belirlemek, ekonomik ve ticari hayatı canlandırmak, üretilen ürünlerde kalitenin sağlanması için standartlaşmaya gitme ve kontrolü sağlama yer almaktadır.⁹

Tanzimat’ın reform sürecinin ardından eyaletlerin ismi “vilayet” olarak değiştirilmiştir. Sancaklar ise “liva” adını almış vilayetlere bağlı örgütlenmelere dönüşmüştür. 1864 ve 1871 tarihinde düzenlenen nizamnameler gereği sistemin işleyişinde sırasıyla vilayet- sancak- kaza- köy yapılanmaları yer almıştır. Bu idari yönetim birimlerini yönetmek adına vilayetlerde “vilayet idare meclisi”, livalarda “liva idare meclisi”, kazalarda ise “kaza idare meclisi” kurulmuştur. Taşranın idari yapısında bulunan vilayet, liva ve kazalardaki idare meclisleri de bir nevi yerel yönetim kurulu vazifesi görmüştür.¹⁰

⁷ Çelik, B.(1995). “Türk Belediyeçiliğinin Tarihsel Gelişimi”. *Yeni Türkiye*, 1(4), 588-597.

⁸ Pakalın, Z. (1993).*Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. (cilt3-577). İstanbul: Meb Yayınları.

⁹ Akbaş, E., Bozkurt, S., Yazıcı, K. (Eylül 2018).”Osmanlı Devleti’nde Lonca Teşkilatı, Yapısı ve Yönetim Düşüncesi ile Karşılaştırılması”. *Muhasebe ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, 173.

¹⁰ Ortaylı, İ. (2000). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri 1840-1880*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 70.

Osmanlı Devleti'nde belediyeçilik faaliyetleri 13 Haziran 1854 yılında İstanbul Şehremaneti'nin kurulması sayesinde gerçekleştirilmeye başlanmıştır.¹¹ İstanbul Şehremaneti'nin 1854 yılında kurulma nedeninin temelinde Kırım Savaşı sırasında İstanbul'da bulunan müttefik devlet askerlerinin kentin altyapı hizmetlerinden memnun kalmamaları yatmıştır. Bu nedenle Şehremaneti kurulunca "Paris" prototip olarak alınmıştır.¹² 1857'ye kadar şehremanetin görevi esnaf işlerine bakma ve bazı mallara narh koymak olmuştur. İstanbul Şehremaneti'nin kurulmasıyla İhtisab Nezareti lav edilmiştir. Şehremaneti'nin yönetim kademesinde şehremini ve şehir meclisi bulunmaktadır. Ancak kurulan bu şehir meclisleri görevlerinde etkin ve yetkili bir karar mercii olamamışlardır. Söz konusu İstanbul Şehremaneti'nde 1876 yılına kadar 19 kez şehremini değişikliği yaşanmıştır.¹³ 1857 yılına gelindiğinde Paris modeli örnek alınarak Galata ve Beyoğlu semtlerinde "Altıncı Daire-i Belediye" isimli bir teşkilat oluşturulmuştur.¹⁴ Bu dairenin teşkilat ve kanununu İstanbul'da ikamet eden Fransız asıllı garp lisanını öğrenmiş gayrimüslimler yapmıştır. Beyoğlu ve Galata semtlerinde tatbik edilen bu sistem İstanbul'un tüm semtlerinde uygulanmak istenmiş ancak ilk uygulama yerleri kadar başarılı olamamıştır.¹⁵ Türkiye'de batılı tarzda ilk belediye örgütü sayılan bu kuruluşun işleyiş süreci günümüzde de geçerliliğini sürdüren 1580 sayılı 1930 tarihli belediye kanununun kabulüne kadar yürürlükte kalmıştır.¹⁶

Osmanlı Devletinde taşra yapılanmasına modern belediyeçiliğin dâhil oluş süreci 1864 yılında yayımlanan "Vilayet Nizamnamesi" ile gerçekleşmiştir. Bu nizamname ile vilayet ve kazalarda 8-12 üyeden oluşan belediye meclisleri kurulmuştur. Meclise üye seçilebilmek için yıllık 5000 kuruş vergi ödemek gerekmektedir. 1868-1876 yılları arasında belediye teşkilatından yeteri kadar yararlanılamamış; nüfusun az olduğu zamanlarda eksiklikleri hissedilemese de teşkilat, 19. yüzyılın sonlarına doğru hızla büyüyen ve kalabalıklaşan şehirlere yetemez hale gelmiştir. 1870'lere kadar İstanbul şehri

¹¹ Alada, A. (1990,23-24 Kasım) "Türk Belediyeçiliğine Kronolojik Bir Yaklaşım". Türk Belediyeçiliğinde 60 yıl Sempozyumunda sunuldu, Ankara.

¹² Kolay, E.(2018)."Kaybolan Bir Mimari Mirası Ankara Belediye Dairesi". *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 142-148.

¹³ Ortaylı, İ. (2000). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri 1840-1880*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 70.

¹⁴ Tekeli, İ.(1977). "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Belediyeçilik Anlayışını Oluşumu:1923-30". *Mimarlık*, 2, 17.

¹⁵ Ergin,O. (1936). *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*. (1). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi İktisat ve İctimaiyat Enstitüsü Yayını, 134.

¹⁶ Aydın, S., Emiroğlu, K., Türkoğlu,Ö., Özsoy, E. (2005). *Küçük Asya'nın Bin Yüzü*. (Birinci Baskı). Ankara: Dost Kitapevi Yayınları, 248.

dışındaki vilayet ve kasabalarda gerçek anlamda oturmuş bir belediye teşkilatından bahsetmek oldukça güçtür.

Bu süreçte 1876 yılında biri İstanbul, diğeri İstanbul dışındaki şehir ve kasabaları ilgilendiren iki ayrı vilayet belediye kanunun çıkarılması ile söz konusu güçlük giderilmiştir. 1877 yılına gelindiğinde belediyeçilik faaliyetlerinin alt yapısını oluşturan temizlik, imar, okul ve pazaryeri inşası, aydınlatma, itfaiye, nüfus sayımı gibi görevler Meclis- i Mebussan tarafından çıkarılan ilk kanun olan “Dersaadet Belediye Kanunu” tasarısının kabulü ile yasallaşarak belediyelerin asli görevi haline getirilmiştir. 1877 yılında çıkarılan bu kanun ile şehirlerin ihtiyaç listesi içinde yer alan su hizmetleri gibi bir kısım görevlerde belediyelerin yanında vakıflar da hizmete dâhil edilmiştir.¹⁷

I. Meşrutiyet yıllarında yerel yönetim üzerinde, yerinden yönetimin baskısı merkezi otoriteyi sağlama adına kendini fazlaca hissettirmiştir. Bu tutum II. Meşrutiyet Dönemi’nde daha da artmış, 1912 tarihinde “Dersaadet Belediye Kanunu” kapsamında nüfusça büyük olan şehirlerde belediye teşkilatı, merkezden yönetimin dışında şubelere bölünmüştür. Bu kapsamda İstanbul şehri 9 şubeye ayrılmıştır. Her şube için hükümet tarafından atanan maaşlı müdürler tayin edilmiştir.

Milli Mücadele yıllarında İstanbul Şehremini olan Topuzlu Cemil Paşa zamanında 1922 tarihli “Teşkilat-ı Belediye Kanunu-u Muvakkatı” çıkarılsa da merkezi otoritenin gölgesi belediyelerin faaliyet alanları üzerindeki etkisini devam ettirmiştir.¹⁸

İstanbul’daki şehremaneti yapılanmasına büyük oranda benzer bir sistematiğe Ankara’da geliştirilmiştir. Ancak bu yapılanmanın hemen öncesinde siyaseten de ciddi sorumlulukları olan kentin, Ankara’nın yeni Türkiye Devleti’nin başkenti olması ve kentteki imar çalışmalarına değinilecektir.

Ankara tarihsel kökleri oldukça uzun bir kenttir. Hitit hâkimiyetinin ardından şehirde Lidyalılar, Kimerler, Persler, Makedonyalılar, Büyük İskender, Galatlar ve Romalılar hüküm sürmüştür. Kale’nin Galatlar zamanında inşa edildiği düşünülmektedir. Ankara İmparator Augustus’un şehri almasıyla Roma İmparatorluğu’nun bir eyaleti olarak gelişmiştir. M.S. 334- 1073 yılları arasında Bizans İmparatorluğu’nun bir eyaleti olarak gelişmiş, 7. yüzyılda İran ve Arapların saldırılarına maruz kalmıştır. 1071 Malazgirt

¹⁷ Sarıoğlu, M. (2001). *Ankara bir Modernleşme Öyküsü (1919-1945)*. (Birinci Baskı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 129.

¹⁸ Ortaylı, İ. (1992). Belediye, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 5. 400 (398-402).

Savaşı'ndan sonra kentte Türk hâkimiyet başlamış, kısa süreliğine Moğol istilasına uğrayan şehir 1354 yılında Osmanlı Devleti'nin hâkimiyet sahasına dâhil olmuştur.¹⁹ Ankara şehri, Osmanlı Dönemi'nden Yeni Türkiye Devleti'nin kuruluş sürecine kadar Anadolu-Türk şehri geleneğinin örneği ve geliştiricisi olmuştur. Bulunduğu coğrafyanın konumu gereği ticaret yollarının geçiş güzergâhında bulunmuş bu sebeple de İç Anadolu gibi kırsal bir coğrafyada ulaşım olanaklarının en yoğun olduğu şehirlerin başında gelmiştir. Öyle ki Bağdat demiryolu projesi gerçekleşmeden önce kent, 1892'de demiryoluna kavuşmuştur.²⁰ Ulaşım olanaklarının bu denli eski olması yakın bir zamanda kentin Başkent olarak temini hususları arasında önemli bir sebep olacaktır.

Mustafa Kemal Milli Mücadele'nin ilk nüvelerinin atıldığı dönemde stratejilerini kurgularken İstanbul'da bulunmuş ancak İstanbul'un işgalci güçlerin denetiminde olması bu planlamaların yürütüleceği yerin İstanbul olmayacağını açık bir şekilde göstermiştir. Bu sebeple Milli Mücadeleyi yürütmek için Anadolu'yu hedef edinen Mustafa Kemal, Samsun'a çıkışı ile beraber seyreden süreçte karar merkezinin neresi olması gerektiği konusunda sürekli fikir alışverişlerinde bulunmuştur. Mustafa Kemal'in Ankara ile yollarının kesişmesi 27 Aralık 1919'a denk gelmektedir. O'nu Ankara'ya yönelten temel nedenler arasında: Ankara'nın Anadolu'nun bağrında düşmanın iz sürmediği nadir kentler arasında oluşu, açılan tüm cephelere ortalama mesafede yer alışı, İstanbul'a uzaklığı ve bir o kadar da yakınlığı, halkının kurtuluş mücadelesindeki destekçi tutumu başta gelmektedir. Ayrıca Ankara'nın coğrafik olarak ulaşım güzergâhlarının kavşak noktasında bulunması, demiryolu bağlantıları ve haberleşme avantajlarına sahip olması, özellikle Ankara merkezli Konya, Eskişehir, Adana bağlantılı demiryolu hatlarının varlığı kentin başkent seçiminde bir adım öne geçmesine sebep olmuştur. Diğer bir yandan Ankara'nın Milli Mücadele'nin kaptan köşkü konumuna gelmesi ve başkent seçilmesi yüzyıllardır dünyaya hükmetmiş bir İmparatorluğun 19.yüzyıl itibariyle yarı sömürge durumuna düşüşüne tepki olarak ortaya koymaktan kaynaklanmaktadır.²¹ Ayrıca Ankara başkent seçilirse sadece kent değil, Anadolu'nun bozkır coğrafyası da yeniden şekillenecek ve kalkınacaktır. Konumu itibari

---

¹⁹Bostanoğlu, Ö. (2014). *Türk-Ulusçu Şehircilik ve Belediyecilik*. (Birinci Baskı). İstanbul: İleri Yayınları, 35-36.

²⁰ Tekeli, İ.(1982). *Başkent Ankara'nın Öyküsü*. Ankara: Turhan Kitabevi, 270.

²¹ Tekeli, İ.(1982). *Başkent Ankara'nın Öyküsü*. Ankara: Turhan Kitabevi, 269.

ile bölgeler arası dengesizlik giderilip, iç pazar bütünleşmesi de böylece sağlanmış olacaktır.²²

Kentin sadece Meclis'in ve Milli Mücadele'nin yürütüldüğü ana merkez olmasından ziyade bir modern bir başkent kimliği kazanması da istenmektedir. Dönemin önde gelen figürlerinden Falih Rıfkı'ya göre "Ankara bir şehrin ismi değil memleketin zinde kuvvetlerinin topunun birden yarattığı yeni bir düşünüşün, yeni bir duyuşun, muazzam bir terkinin ismidir." der.²³ Böylelikle Ankara diğer şehirlere ve Cumhuriyet Türkiye'sinin doğuşuna da emsal teşkil edecektir. Bu nedenle başkent yaratma konusu ilk defa BMM'nin 28 Kasım 1920 günü yapılan toplantısında gündeme gelmiştir. Buradaki öncelikli hedef savunma fikri olmuştur. O dönemde Türkiye'nin savunma sanayisinin merkez üssü İstanbul olduğu düşünüldüğünde, işgal altındaki bu şehrin lojistik kuvvetini Anadolu'ya aktarabilmesi oldukça güç gözükmektedir. Dolayısıyla meclis bu durumu bertaraf etmek için silah sanayisinin Anadolu'ya taşınması ve Ankara'nın merkezileştirilmesi tartışmaları yaşanmıştır.²⁴

Ankara'nın başkent seçilmesine yönelik çalışmalarda bulmak için üç kişiden oluşan bir "Başkent Komisyonu" oluşturulmuş; komisyon bünyesinde Milli Savunma, İktisat, Bayındırlık ve Sağlık Bakanlıkları görevlendirilmiştir. Komisyondan istenen başkenti belirleyebilmek adına belli kriterlerin yerinden denetlenmesi gerektiği hususudur. Bu kriterler arasında kentin coğrafik konumu, demiryolu ulaşım hattının varlığı, elektrik üretebilecek altyapı imkânları, kömür madeni rezervinin varlığı, iklim şartları, arazi yapısı, sulama olanakları başta yer almıştır. Komisyonun bizzat bölgede denetim ve araştırma yapması ve en geç 1921 kışına kadar raporunu sonuçlandırması istenmiştir. Hazırlanan raporlar sonrası mecliste yapılan hararetleli tartışmalar neticesinde başkentin Anadolu'ya nakli önerisi 26'ya karşı 71 oyla reddedilmiştir.²⁵ Meclis'teki milletvekillerinin büyük kısmı ilk olarak milli mücadelenin nihayete ermesi ardından başkentin gündeme getirilmesi taraftarı olmuştur. Bu yasa tasarısı Ekim 1923'e değin rafa kaldırılsa da Mustafa Kemal'in

---

²² Tekeli, İ.(1981) "Ankara'nın Başkentlik Kararının Ülkesel Mekan Organizasyonu ve Toplumsal Yapıya Etkileri Bakımından Genel bir Değerlendirilmesi", *Tarih İçinde Ankara Semineri*, Ankara: Odtü Yayınları, 325.

²³ Atay, F.R. (1933) *Eski Saat*. İstanbul: Akşam Matbaası, 572.

²⁴ Şimşir, B.(1998). *Ankara Ankara Bir Başkentin Doğuşu*. (İkinci Baskı) Ankara: Bilgi Yayınları, 206-214.

²⁵ Şimşir, B.(1998). *Ankara Ankara Bir Başkentin Doğuşu*. Ankara: Bilgi Yayınları, 195-206.

basına verdiği demeçler arasında zaman zaman devletin yönetim merkezinin Ankara olması gerektiği yönündeki görüşlerini dil getirmiştir.²⁶

İlerleyen süreçte Milli Mücadele'nin en yoğun savaşlarının yaşandığı Batı Cephesi'nde Yunan Ordusu Kütahya-Eskişehir üzerinden Ankara'ya yönelir. Bu kritik süreçte Türk ordusu Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmiş düşmanla gerçekleşecek bir sonraki mücadele için toparlanmaktadır. Düşmanın Ankara'ya bu denli yaklaşmış olması başta halk olmak üzere Mecliste büyük yankı uyandırmıştır. 22 Ağustos 1921 tarihli meclis gizli görüşmesinde BMM'nin Ankara'dan Kayseri'ye taşınması gündeme gelmiş ancak taşınmanın ulusal ve uluslararası boyutu dikkate alınarak Meclisin taşınma fikri bir süreliğine ertelenmiştir.

Mustafa Kemal'in 16 Ocak 1923 tarihli İzmit'te gazetecilere verdiği beyanatta konu ile ilgili şu açıklamalar yer almaktadır:

“Hükümet merkezi nerede olmalıdır? Düşündük. Bendenizce iki nokta-i nazardan tahkikat yapmak icap eder. Biri, her nevi taarruz ve tecavüze karşı yeniden kıpırdamayarak kuvvet ve sükûnetini muhafaza edebilecek bir yer olmalı. Bu itibarla tabi memleketin merkezini araştırmak lazım. Yoksa bir geminin topundan telaşa düşebilecek bir yerde hükümet merkezi olmaz. İkincisi: Hükümet merkezi öyle bir yer olmalı ki, hükmet nazarını memleketin bütün muhitlerine müsavi surette atfedebilsin. Memleketin bir kenarına çekildiğimiz zaman vatanın bizden uzak kalan gayri mamur yerlerini unutuveriyoruz. Biliyorsunuz ki Anadolu, bugün baştanbaşa harbe halindedir. Kasaba ve şehir denilen yerler de öyledir. Niçin böyledir? Çünkü İstanbul'u merkezi hükümet yapmışız ve kendimizi yalnız onun cazibesine kaptırmışız. İstanbul en güzel bir şehrimiz, en kıymetli bir hazinemizdir. İşgal altında bulunduğu müddet zarfında bütün Anadolu onun elemi taşıdı. Hala işgal ıstırabından kurtulamamış olan İstanbul ve İstanbul halkını düşünüyoruz. Fakat bu muhabbetimiz mutlaka onun hükümet merkezi olması şeklinde tecelli etmemelidir. İstanbul'un hükümet merkezi olmaması, ona karşı ne sevgimizi tenkis eder, ne de alakamızı... Herhalde birçok sebepler hükümet merkezinin Ankara, Kayseri, Sivas müselleşi dahilinde bir noktada olmasını icap ettiriyor. Bu müselleşin bir resinde bulunan Ankara, pekala merkez olabilir. Esasen hadisat da orasını merkez yapmıştır. İstanbul birçok nokta-i nazarlardan mevkiini, şerefini yine mahfuz tutacaktır. Ankara'da oturmakla beraber yine İstanbul'dan daima istifade edeceğiz.”²⁷

Doğu, Güney ve son olarak Batı Cephesi de başarı ile noktalanmış Mustafa Kemal öncülüğünde başlatılan Kurtuluş Mücadelesi zaferle sonuçlanmıştır. Sıcak savaşın sona ermesinden kısa süre sonra 2 Ekim 1922 günü Mustafa Kemal Ankara'ya dönmüş; bu dönüş halk tarafından coşkuyla karşılanmıştır. İşgalci güçlere karşı verilen mücadelede her zaman Mustafa Kemal'in yanında yer alan Ankara halkı samimiyetinin bir göstergesi olarak 5 Ekim 1922 tarihinde Ankara Belediye Başkanı Ali Haydar Yuluğ Bey aracılığı ile kendisine “hemşehri” ünvanı verilmiş ve Ankara Hacı Bayram Mahallesi'nin nüfus

²⁶ Şimşir, B. (1991). “Ankara'nın Başkent Oluşu”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 7(20), 205.

²⁷ Şimşir, B.(1998). *Ankara Ankara Bir Başkent Doğuşu*. Ankara: Bilgi Yayınları, 214-215.

kütüğüne kaydedilmiştir.²⁸ Bundan sonraki süreç, savaşı kazanılmış bu toprakları kâğıt üzerinde de tescillemek olmuştur. Barış görüşmelerinin Lozan'da başlamasıyla beraber pay-i tahta ne olacağı konusu Ankara ve İstanbul basınında gündeme oturmuş; antlaşma gerçekleşikten sonra iktidarın hangi şehirde kalacağı ulusal basında önemli bir yer bulmuştur. Dönemin yayın organları içerisinde yer alan Tanin, Vakit, Tevhid-i Efkar, İleri, Hakimiyet-i Milliye, Vatan gibi gazetelerde başkent İstanbul mu yoksa Ankara mı olması gerektiği yönünde yazılar kaleme alınmıştır.²⁹ Başkentle ilgili tartışmaların kaleme alındığı gazete yazılarına bakıldığında, kamuoyunun da ilgisinin Ankara'ya doğru çekilmek istendiği görüşü ortaya çıkabilir.

Konu ilk defa Tanin Gazetesi'nde gündeme getirilmiş; gazetenin Ankara şubesinin verdiği bilgide İstanbul'un hükümet merkezi olamayacağı ancak şehrin Müslüman ve Türk kimliğinin korunacağı bunun içinde elden gelen tüm gayretin gösterileceği belirtilmiştir. Ankara'nın başkent seçilmesi sürecinde Hüseyin Cahit'in "İstanbul'u değiştirmekle hiçbir şey kazanmayacağız. Asıl değişmesi lâzım şey bizim muhakememizdir, hissiyatımızdır. Bunu da öyle kolay kolay değiştir şeylerden zannetmemelidir." sözü sürecin noktalandıktan sonra da yankısının uzun süre devam edeceği yönünde bir tespit olmuştur. Ankara ve İstanbul arasında süren başkentlik tartışmaları Ağustos ayından itibaren hızlanmaya başlamıştır. Artık Ankara'nın resmî yayın organı olan Hâkimiyet-i Milliye'de de konuya dair yazılar görülmektedir. Başkent üzerine yapılan tartışmalarda, başkent olarak Ankara'nın mı yoksa İstanbul'un mu seçileceği iki kent basınında da karşılıklı yazılarla ilk defa tartışılmaya başlanmıştır. İstanbul ve Ankara basınında farklı görüşler dile ortaya atılsa da, İstanbul basınına mensup Vatan Gazetesi başyazarı Ahmet Emin konuya daha farklı bir boyut katarak her iki şehrin de başkent olamayacağı yönünde görüşlerini dile getirmiştir.³⁰

24 Temmuz 1923 günü imzalanan Lozan Barış Antlaşması boşaltma protokolü gereğince, 2 Ekim 1923 tarihi itibarıyla işgalci kuvvetler tamamen yurdu boşaltmıştır. Bu süreçte Mustafa Kemal'in önünde iki önemli sorun bulunmaktadır. İlki siyasal sistemin ne olacağı, ikincisi ise kurtuluş mücadelesinin lider kadrosu içinde yaşanan fikri çatışmalar

---

²⁸ Müderrisoğlu, A. (1996). *Kurtuluş Savaşı'nda Ankara*. Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 193,194.

²⁹ Kartal, C.B. (2013). "Ankara'nın Başkent Oluş Sürecinde Dönem Basınında Ankara ve İstanbul: Makarr ve Payitaht". *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 75-86.

³⁰ *Age*, 81.

olmuştur.³¹ Fikri çatışmaların neticesinde, 4 Ekim 1923 günü Halk Fırkası Divanı'nda yapılan toplantı sonucu yeni devletin merkezinin Ankara olması kararlaştırılmıştır. “Türkiye Devleti'nin makarr-ı idaresi Ankara'dır” cümlesi Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na eklenecektir.

Rejimin ilanının hemen öncesine denk gelen başkent seçimine yönelik yasa tasarısı 9 Ekim 1923'te Dışişleri Bakanı İsmet Bey ve bazı milletvekillerinin meclis komisyonuna sunduğu kanun teklifi Lahiya Encümen'inde görüşülmüş ve encümençe genel kurulla sevki uygun bulunarak mecliste görüşülmesi kararlaştırılmıştır.³² 13 Ekim 1923'te TBMM tarafından oylamaya sunulan kanun teklifi kabul edilmiş; Yeni Türkiye Devleti'nin “Makkar-ı İdaresi” Ankara olmuştur.³³ Ankara için Payitaht yerine Makkar-ı İdare ibaresini kullanılmış olması tahtın artık var olmadığını hissettirmek amaçlıdır.³⁴ Zira bu oldukça net bir ifadedir. Nitekim çok kısa bir süre sonra (onaltı gün) rejim ilan edilmiştir. Ankara'nın başkent olarak seçilmesi Anadolu'nun sorunlarını yeniden görmek, izlemek, alınan tedbirlerin başarılı ve başarısız olanlarını birbirinden ayırmak anlamına gelen değerlendirmeler bakımından Ankara çok uygun bir seçim olmuştur.³⁵

Ankara'nın başkent ilan edilmesinin ardından hızla bayındırlık ve imar faaliyetlerine girişilmiştir. Falih Rıfkı'ya göre dönemin Makkar-ı İdaresi olan Ankara nesi var nesi yoksa yanmış bir Anadolu kasabasından ibarettir. Bu nedenle, şehrin imar edilebilmesi ilk günlerde bir takım tartışmalara yol açmış, özellikle eski şehir kısmında arsa ve konut fiyatları hızla yükselmiştir. Söz konusu kargaşayı gidermek ve Cumhuriyet Türkiye'sinin modern başkentini yaratmak adına hükümet tarafından verilen yasa tasarısı ile şehirde bir belediye teşkilatı sistemi tesis edilmek istenmiştir. Konu ile ilgili önemli ilk adım Şehremaneti olarak adlandırılan belediye örgütlenmesinin Osmanlı belediyecilik geleneğine uygun şekilde 16 Şubat 1924'te 417 sayılı Anakara Şehremaneti Kanunu çıkarılarak atılmış; 20 Nisan 1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanununun 2. maddesi ile de Ankara'nın başkent olma kararı teyit edilmiştir.³⁶ Sistemik olarak yürütülen çalışmaların özünde, aslında İstanbul'dakine benzer bir şema oluşturulmuştur. Böylece “Ankara Şehremaneti” kurulmuş ve başkente İstanbul'da uygulanmış olan

³¹ Öngider, S. (2003). *İki Şehrin Hikayesi: Ankara İstanbul Çatışması*. İstanbul: Aykırı Yayıncılık, 51-73

³² Akgün, N. (1996). *Burası Ankara*. Ankara: Ankara Kulübü Yayınları, 142.

³³ Goloğlu, M. (1971). *Türkiye Cumhuriyeti*. Ankara: Başnur Matbaası, 302.

³⁴ Türsan, N. (1981). *Ankara'nın Başkent Oluşu*. İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, 109.

³⁵ Yavuz, F., Keleş, R., Geray, C. (1973). *Şehircilik Sorunlar Uygulama ve Politika*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 10.

³⁶ Tekeli, İ. (2009). *Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü (1923-1990)* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 42.

şehremaneti sistemi getirilmiştir. Ancak sistemin tam olarak işlenmesi için biraz süreye ihtiyaç duyulmuştur. Her ne kadar başkentin ilanının hemen ardından bu sistem bakanlar kurulunun gündemine getirilse de, hilafet kurumu lav edilip iki başlılık ortadan kaldırılmadan bu konuya girilmek istenmemiştir.³⁷ Kanun mecliste tartışıldığı sırada Dahiliye Encümeni adına söz alan Milletvekili Ulvi Bey şehremaneti kurulmasının yeni bir hayata vesile olacağını şu sözlerle şöyle aktarmıştır: “Hayatı kurtaramazsak, hayat-ı hakikiyi kurtaramazsak ve hayat-ı hakiki mefkuresinde giderken bunu nazar-ı itibara almazsak, mefkure hakikaten bir hayal, bir hülya belki hiç olur.”³⁸ Ulvi Bey bu ifadeleri ile aslında Ankara'nın yeni bir hayatın başlangıcını temsil ettiğini ifade etmektedir.

Ankara Şehremaneti'nin başında Dahiliye Vekili tarafından atanan bir şehremini ile 24 kişiden oluşan bir Belediye Genel Meclisi tesis edilmiştir.³⁹ İstanbul'daki şehremaneti sistemi ile benzer olmakla birlikte önemli bir takım farklılıklar da mevcuttur. Bu farklar arasında şu başlıklar yer almaktadır.

1-İstanbul Şehremaneti'nde genel meclise üye olabilmek için emlak vergisi verme koşulu getirilmişken Ankara şehremaneti kanununda bu koşul kaldırılarak Ankaralı olmayanlara da söz hakkı tanınmıştır.⁴⁰ Alınan bu karar, kentin nüfus olarak homojen bir yapıya bürünmesini idealini taşıırken diğer yandan da “hemşehri tekelciliğini” ortadan kaldırmaya yönelik bir girişim olarak düşünülebilir. Ayrıca söz konusu uygulama belediye yönetiminde Ankara'ya yerleşen yeni bürokratlar ile eski yöneticileri egale ederek, şehrin eski şehir merkezli olmasından ziyade yeni şehir kesiminde büyümesine de olanak sağlamıştır. 2- Ankara Şehremaneti'nin bütçe, kadro ve maaş tayini hakkına karışmayıp bu görev Dâhiliye Vekâlet'ine aktarılmıştır. Buradaki amaç yeni devletin yönetici kadrosunun daha merkeziyetçi tutumlarından kaynaklanmıştır. 3- İstanbul Şehremaneti'nde Zabıta Kurumu'nun görev ve yetkileri Şehremaneti'nin kendisince düzenlenirken Ankara Şehremaneti'nde bu görev ve yetkiler Polis Teşkilatı'na bırakılmıştır.⁴¹

---

³⁷ Cengizkan, A. (2002). *Ankara 1924-25 Löcher Planı: Bir Başkenti Tasarlamak ve Sonrası*. Ankara: Mimarlar Derneği, 38.

³⁸ Yavuz, F. (1950). Cumhuriyet Devri Ankara'sının İmarında Birincil Merhale 1923-1938 ve Arsa Meselesi. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi* 5(4), 285.

³⁹ Ergin, O.(1936). *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkışafı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları,133.

⁴⁰ Tankut, G. (1993) *Bir Başkentin İmarı Ankara:1929-1939*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınları, 49-50.

⁴¹ Tekeli, İ. (2009). *Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü (1923-1990)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 42; Ankara Şehremaneti Kanunu hakkında tartışmalar için bkz. *TBMMZC*, C. 6., D. 2., 16.02.1340, 14-32.

Ankara Şehremaneti Kanunu kapsamında şehrin ilk Şehremini Mehmet Ali Bey olmuştur.⁴² Kendisinin dört aylık kısa yöneticilik süresinin ardından, Ankara Şehremaneti'nin başına İstanbul'daki başarılı faaliyetleri ile tanınan İstanbul Şehremini Ali Haydar Yuluğ Bey getirilmiştir.

Ali Haydar Bey'in yaptığı faaliyetlerinden detaylı olarak çalışmanın diğer bölümlerinde detaylı olarak bahsedilecektir. Ankara'nın temel ihtiyacının imar faaliyetlerinin eksik olmasından kaynaklandığını düşünen şehremini Ali Haydar Bey, öncelikle şehrin eksiklerini tespit ederek kentte seri bir biçimde inşaat ve yapılaşma faaliyetlerine öncülük etmiştir.

2.2. Biyografisi

Ali Haydar (Yuluğ) Bey⁴³, 1879 yılında İzmir'de doğmuştur. Babası İzmir Gümrük memurlarından Mustafa Naili Efendi'dir. Annesi Ayşe Hanım'dır. Fitnat Hanım ile evlidir ve Ertuğrul, Fasih, Haydar, Betül ve Melih isimli çocukları vardır. İzmir'de orta ve lise öğrenimini tamamladıktan sonra Mülkiye Mektebi'ne girmiş ve burada 1902 yılında mezun olmuştur. Almanca, Fransızca ve Arapça bilen Haydar Bey, mezuniyetinden sonra Aydın Vilayetinde çalışmıştır. Marmaris ve Seferihisar kaymakam vekilliği, Milas ve Nazilli kaymakamlığı yapmıştır. 1912 yılı seçimlerinde Menteşe Mebusu olarak görev aldıysa da Meclis-i Mebusan'ın tatil edilmesi üzerine mesleğine geri dönmüştür. 20 Ekim 1912'de Çorlu Kaymakamlığı'na, 28 Mayıs 1914'te Trabzon Canik Bölgesi İkinci Sınıf Mülkiye Müfettişliği 'ne, 21 Haziran 1915'te Dahiliye Vekaleti Muhacirin ve Aşiret Şubesi Müdür Yardımcılığı'na, 31 Ekim 1915'te İkinci Sınıf Mülkiye Müfettişliği görevine getirildi. 2 Temmuz 1916'da Antep, 17 Ağustos 1916'da Urfa, 15 Mayıs 1917'de Aydın, 3 Ekim 1917'de Isparta, 8 Ağustos 1918'de Çatalca ve 23 Ocak 1919'da Bolu sancakları mutasarrıfı oldu. Bolu Mutasarrıfı iken Milli Mücadele'ye katılmış⁴⁴; 1920 yılının Ağustos ayında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Dahiliye Vekaleti Mahalli İdareler Umum Müdürü olmuştur. 10 Ekim 1921'de Sivas, 25 Nisan 1923 tarihinde

⁴² Mehmet Ali Bey (Kütükçüoğlu) hakkında ayrıca bkz. *TBMM Albümü 1920-2010* (2010). C. 1, Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, 187.

⁴³ Görsel için bkz. Ek 1.

⁴⁴ Mustafa Kemal ATATÜRK, 1927 yılındaki söylevinde Ali Haydar Bey'den iki defa bahsetmiştir. 27 Ekim 1919 tarihinde Ali Haydar Bey, Bekir isminde birisinin Abazaları Millî Mücadele aleyhinde kışkırttığını bildirmişti. 9 Nisan 1920 tarihinde ise Adapazarı ile Hendek arasında Çatalköprü ve Mudurnusuyu Köprüsü'nün Kuva-yı Milliye'nin aleyhinde olanlarca tahrip edildiğini bildirmiştir. Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, Ankara 1927, s. 173-174. Mustafa Kemal ile Ali Haydar Bey arasındaki haberleşme için Bkz. Ek 2.

İstanbul Valiliği'ne atanmıştır.⁴⁵ Cumhuriyet Rejimi'nin ilk İstanbul Valisi olan Ali Haydar Bey, 8 Haziran 1924 tarihine kadar İstanbul Şehremini olarak da vekâlet etti.

İstanbul Valiliği ve Şehreminliği döneminde, şehremanetini disipline sokarak teşkilat yapılanmasını yeniden düzenlemiştir. Yapımı yarım kalan mezbahayı tamamlamış; tramvay, elektrik, tünel ve gaz şirketleri ile sıkı bir diyalog kurarak belediyeye hisse vermelerini sağlamıştır. Büyük caddelerin tamiri, genişletilmesine çalışmıştır. Nişantaşı'na büyük bir ekmek fırını kurmuş; İstanbul itfaiye teşkilatlarını faaliyete geçirmiştir.⁴⁶

Ali Haydar Bey, 8 Haziran 1924 tarihinde Ankara Şehremanetine tayin edilmiştir. Ankara Şehremaneti görevi esnasında Cumhuriyet Başkenti Ankara'nın imarı için olağanüstü gayreti ve çalışmasından dolayı para ödülüne layık görülmüştü. İçişleri Bakanlığı Sicil dosyasına bu nedenle şu ifadeler yazılmıştı:

“Ankara şehrinin, şerait ve vesait-i maddiye ve maneviyece Cumhuriyet başşehri olmaya layık bir umran derecesine ve ilerlemesine ulaşması hususlarında görülen son derece gayret ve faaliyetlerinden dolayı maaşı 25.000 kuruşa çıkarılmış ve kendisine 5.000 liralık para ödülü verilmiştir.”⁴⁷

Ankara Şehremini iken, TBMM ara dönem seçimlerine katılarak 13 Aralık 1926 tarihinde 1220 oy alarak İstanbul Milletvekili seçilmiştir. Mazbatası 25 Aralık 1926 tarihinde onaylanmıştır. 3. Dönem TBMM'de de, 1600 oy ile İstanbul'dan milletvekili seçilen⁴⁸ Ali Haydar Bey, izinsiz ve özürsüz iki ay meclise devam etmediğinden, Anayasanın 28. Maddesi gereğince 19 Ocak 1930 tarihinde milletvekilliğinden ayrılmıştır.⁴⁹ Bir süre müteahhitlik yapmışsa da bu işi yürütemeyerek İstanbul Belediye İstimlak Komisyonu Başkanlığı'nda bulunmuş; 18 Eylül 1937 tarihinde tedavi edilmekte olduğu Cerrahpaşa Hastanesi'nde vefat etmiştir. Cenaze namazı Aksaray'da Valide Camii'nde kılındıktan sonra Edirnekapı Mezarlığı'na defnedilmiştir.⁵⁰

⁴⁵ Öztürk, K. (1993). *Türk Parlamento Tarihi*. TBMM II. Dönem 1923-1927, 3, 424-425. “Reis-i Cumhur Mustafa Kemal” imzalı atama talebi için bkz Ek 3.

⁴⁶ Ergin, O. N. (1996), *İstanbul Şehreminleri (1855-1928)*. Haz. Ahmet Nezih Galitekin, İstanbul: İşaret Yayınları, 872.

⁴⁷ Aldan, M. (1990). *İz Birakan Mülki İdari Amirleri*. Ankara: İçişleri Bakanlığı Yayını, 365. ; Ayrıca bkz. Sarioğlu, M. “Ankara Şehremini ve Valisi Ali Haydar Bey ve Faaliyetleri”. *Kebikeç* . Sayı 9, 128.

⁴⁸ Ali Haydar Bey'in Türkiye Büyük Millet Meclisi 2. ve 3. Dönem seçim mazbatasını için bkz. Ek 4.

⁴⁹ Kazım Öztürk, *a.g.e.*, 327.

⁵⁰ Eski İstanbul Valisi Haydar Dün Vefat Etti. (19.9.1937). *Cumhuriyet*, 2.

Ali Haydar Bey'in vefat haberi üzerine kendisi hakkında Akşam Gazetesi'nde çıkan şu ifadeler, onun sade bir hayat süren, çalışkan ve becerikli bir insan olduğunu yansıtmaktadır:

“Merhum B. Haydar, İstanbul'un çok maruf simalarından biri idi. Aydın Vilayeti'nde Kaymakam iken meşhur Çakırcalı'yı yakalmış, iki seneden fazla devam eden şehreminliği zamanında şehre büyük hizmetleri dokunmuş, bilhassa bugünkü İtfaiye'nin esasını kurmak, Karaağaç Mezbaası'nı açmak, Heybeli Rıhtımı'nı, Beyazıt'taki büyük havuzu yaptırmak, hiçbir resim ve vergi zammı yapmaksızın belediye varidatını bir milyon sekiz yüz bin liradan üç milyon sekiz yüz bin liraya çıkarmak suretiyle cidden kıymetli hizmetler görmüştür. Merhum B. Haydar, İstanbul'da hizmet eden şehreminleri içinde temayüz etmiş bir zattı. Kendisi İzmirlidir... B. Haydar, gayet dürüst, halük bir zâttı. Kıymetli bir idare adamı olmakla beraber felsefe ve iktisadi tetebbüata çok da meraklı fazıl bir zattı. Yaşı altmışa yakın olduğu halde bir seneden beri İngilizce öğrenmekle meşgul bulunuyordu.”⁵¹

2.3. Ali Haydar Bey'in Ankara Şehremaneti'ne Atanması

16 Şubat 1924 tarihinde 417 sayılı “Ankara Şehremaneti Kanunu” ile İstanbul'daki yapılanmaya benzer bir teşkilat Başkent Ankara kurulmuştur.⁵² Buna göre Ankara Şehremaneti, Dahiliye Vekaleti'nin atayacağı bir Şehremini ve 24 kişiden oluşan bir Belediye Meclisi tarafından idare edilecektir.⁵³ Ankara Şehremaneti'nin organları, Şehremini, Belediye Genel Kurulu ve Emanet Komisyonu'ndan ibarettir. Ankara şehri, bağ, bahçe, tarla, otlaklar da dahil olmak üzere, Belediye Meclisi'nin belirleyeceği bir sınırdaki sorumlulukları tarif etmektedir. Dahiliye Vekaleti'nin de onayladığı bir harita üzerine çalışmalarını sürdürmek esasına bağlı kalınarak imar ve şehircilik faaliyetlerine devam edecektir. Genel kurul için yapılacak seçim, Vilayet Belediye Kanunu'na göre yapılacaktır. Sağlık, Fen, Hesap ve hukuk işleri müdürlerinden oluşan ve başkanlığında şehremininin bulunduğu bir Emanet Komisyonu yapısı, ayrıca teşkilata katılmıştır. Bu komisyon, vilayet belediye meclislerinin görev ve yetkilerine sahiptir.⁵⁴

İstanbul Şehremaneti'ne göre Ankara Şehremaneti Kanunu biraz farklılıklar içermektedir. İstanbul'da Şehremini'nin maaşını Belediye Meclisi karar verirken, Ankara Şehremaneti'nde bu kararı Dahiliye Vekaleti verecekti. Ayrıca Ankara Şehremaneti'nin

⁵¹ Eski Şehremini B. Haydar Vefat Etti. (19.09.1937). *Akşam*,1,6. Ali Haydar Bey'in vefat haberi için bkz. Ek 5.

⁵² 1924 yılında kurulan Ankara Şehremaneti, 1930 yılında kabul edilen 1580 sayılı kanunun 162. Maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. Ankara Şehremaneti binası için bkz Ek 6.

⁵³ Ergin, O. N. (1936). *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkısaftı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Yayını, 133.

⁵⁴ Atasoy, V. (1992). *Türkiye'de Mahalli İdarelerin Yapısı ve Yeniden Düzenlenmesi*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 52-53.

zabıta görevlerini, Dahiliye Vekaleti'ne bağılı olarak polisler yürütecekti. Bu bakımdan yeni kurulan Ankara Şehremaneti, merkezi yönetime daha bağılı bir şekilde idi.⁵⁵

Ankara'ya ilk Şehremini olarak da Mehmet Ali Bey tayin edilmişti; ancak şehrin özellikle teşkilat alt yapısının kurulması ve planlı olarak hızla kentin altyapı ve konut gereksiniminin karşılanması için Mehmet Ali Bey'in çalışmaları yeterli görülmediğinden İstanbul Valisi olarak görev yapan Ali Haydar Bey, 8 Haziran 1924 tarihinde Ankara Şehremini olarak atanmıştır.

Mizac olarak sözden çok işe önem verdiği görülen Haydar Bey, çalışkan ve başarılı bir idareci olarak bilinmekteydi.⁵⁶ Parti veya siyaset işleri ile pek ilgisi olmayan Ali Haydar Bey, kendisini şehir işleri ile uğraşmaya adıyor; şehre gelen milletvekili ya da bakan heyetlerini karşılamaya pek de tenezzül etmiyordu.⁵⁷ Bütün bunlarla birlikte gerçekte Ali Haydar Bey'in Ankara Şehremaneti için tercih edilmesinin sebeplerinden en ağır basanı, kuşkusuz O'nun daha önce hayata geçirmiş olduğu hizmetleridir. Ali Haydar Bey, kaymakam, mutasarrıf, vali olarak bulunduğu her yerde yol, okul, mezbaha, bahçe yaptırmış, su problemini halletmiştir. Sivrihisar, İzmir, Aydın, Marmaris, Urfa, Çatalca, Bartın, Bolu Düzce ve Sivas'taki okulların, yolların sanayi tesislerinin, imar ve kültür kurumlarının bir çoğu Ali Haydar Bey'in hizmet ettiği eserlerdir. Bu süreçte her idari görevi esnasında idare gelirlerini arttırmayı, memur veya öğretmenlerin maaşlarının düzenli ödenmesini sağlamıştır. Çorlu'da Süleymaniye adında bir okul, bir mezbaha ve bir belediye bahçesi yaptırmıştır. Urfa'daki Sanayi Mektebi O'nun eseridir. Çatalca'da bir okul yaptırmıştır. Bolu'da büyük bir sanayi okulu inşa ettirmiştir. Sivas'ta 35 tane okul yaptırmış; kilometrelerce yol açtırmıştır. Ali Haydar Bey, Nazilli Kaymakamı olarak bulunduğu sırada eşkıya kahramanı olarak bilinen Çakırcalı Mehmet Efe'yi aldığı tertibat sonrası şiddetli bir silahlı atışma sonrası ölü olarak yakalanan kişi olarak da biliniyordu. Aynı zamanda 3 Mart 1924 tarihinde halifeliğin ilgası üzerine Osmanlı hanedanının İstanbul'dan ve Türkiye'den dışarı çıkartılması esnasında en büyük mülkiye memuru sıfatıyla İstanbul Valisi olarak bu görevi yerine getirmişti. Ali Haydar Bey, idarecilik ve belediyecilik konusunda alışlagelenden daha farklı görüşe sahipti. O'na göre Vilayet, Emanet ve Evkaf idareleri bir elden yönetilmeliydi; bazı vergileri şehremaneti koyabilmeli

⁵⁵ Bu yasa, 1930 yılında 1580 sayılı Belediye Yasası çıkana kadar yürürlükte kalacaktır.

⁵⁶ İçişleri Bakanlığı Sicil dosyasında yer alan Beraâ-ı Zimmet Mazbatasında "yetenekli, dürüst ve başarılı olduğu; ilmi ve ahlaki faziletlere sahip bulunduğu" belirtilmektedir. Bkz. Mehmet Aldan, *a.g.e.*, s. 357.

⁵⁷ Ergin, O. N. (1996). *İstanbul Şehremanetleri (1855-1928)*. İstanbul: İşaret Yayınları, 871-872.

idi. Bu nedenle eldeki kanunlar değişmeli idi. İstanbul'da şehremini olarak görev yaptığı süre boyunca bütçe işlerini düzenleyerek maaş problemini giderdi. İstanbul'da, halkın et ihtiyacını karşılamak üzere modern bir mezbaha inşa ettirdi. Mezbahadan kasapları daha uygun et naklini sağlayarak belediye bütçesine de ciddi gelir sağlamış oldu. Etlerin bozulmadan muhafaza edilebilmesi için buz fabrikası tesis ettirdi. İstanbul'da bulunan Tramvay, Elektrik, Tünel, Gaz gibi sahalarındaki şirketlerden Belediye'ye hisse verilmesini sağlayarak imkanları genişletti. Gaz ve petrol deposu kurarak satışlarına devam eden ancak belediyeye vergi vermeyen yabancı şirketler ile masaya oturarak yıllık belediye vergisi vermeleri için bu firmaları ikna etti. Belediye gelirleri arttırılınca şehrin onarımına başladı. Yangın felaketini çözmek için Beyazıd meydanına inşa olunan havuza borular yerleştirmek suretiyle tertibat hazırladı. Fatih'te Kimya laboratuvarı açtı. Şehirde gıda ile ilgili halk sağlığını tehdit eden zararlı maddelerin imhasını sağladı. Esnafa cezalar vermek sureti ile halk sağlığını korumaya çalıştı. Yolları ve meydanları onardı; Unkapanı köprüsünü tamir ettirdi. O'nun Ankara'ya tayini esnasında geride bıraktığı işler hakkında, Tevhid Hazetesi'nden Velid EbuZZiya değerlendirme yapmıştı. Buna göre, Haydar Bey'in gerçek bir iş adamı olması ve yorulmak bilmez çalışkanlık sevdası nedeniyle İstanbul'da genel bir sevgi bıraktığı, Mezbaha ve İtfaiye Teşkilatını kurması nedeniyle her zaman hayır ile yâd edileceği belirtilmişti.⁵⁸

Dahiliye Vekili Recep Peker ise, *“Ankara süratle inkişafa muhtaçtır. Haydar Bey tecrübe edilmiş ve ameli kıymeti hakkında bizde kuvvetli bir fikir hasıl olmuştur. Kendisinin Ankara'ya tayini bir takdir-i şahsi meselesidir”* diyerek Haydar Bey'in Cumhuriyet'in Başkenti'nde önemli görevler üstleneceği için bu tayinin gerçekleştiğini belirtmişti.⁵⁹

Ali Haydar Bey'in Ankara Şehremini olması Ankara basınında oldukça olumlu karşılanmıştır. İstanbul Milletvekili olarak mecliste görev yapan ve Türk Ocakları Başkanlığı görevini de sürdüren ünlü fikir adamı Hamdullah Suphi (Tanrıöver), *“Şehremini Haydar Bey”* isimli başyazısında belediyeciliğin Türkler için bir başarısızlık sahası olduğunu dile getirmiştir. İstanbul şehrinin Haydar Bey'in çalışmaları ile gerçek manada bir belediyecilik hizmeti aldığını ifade etmiştir. *“Haydar Bey, ilmi kadar fîli, teşebbüsü kadar irâdesi, fazileti ve ihâtası büyük olan çok kudretli bir zekadır”* diyen Suphi, Haydar Bey'in *“hükümet nereye emrederse oraya giderim”* sözlerine de dikkat

⁵⁸ Ziyaoğlu R. (1971). *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971)*, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 295, 297,300,302, 305.

⁵⁹ Mehmet Sarıoğlu, *a.g.m.*, 1999, 127.

çekmektedir. Ankara'nın senelerce medeni bir belediyesizlikten sonra tecrübeli bir iş adamına kavuştuğunu söyleyen Suphi, belediye hizmetleri açısından İstanbul ile Ankara arasındaki yapısal farka dikkat çekmiştir: İstanbul, mevcut yapıları ile hizmet beklerken Ankara, yeniden ve baştan inşa olunacaktır. İstanbul'da "ıslah etmek"; Ankara'da "yapmak" lazımdır, diyor Suphi, Ankara'nın mevcut durumu hakkında "Romalıları, Ahilere, On Altıncı, On Yedinci asra ait üç-beş bina bir tarafa bırakılırsa geriye kalan balçıktır, kerpiçtir, tahtadır." tasvirinde bulunmuştur. Suphi'nin önerisi, eski Ankara'yı yerinde bırakarak yeni Ankara oluşturmaktır. O'na göre Ankara İstasyon civarından güneye doğru boş alanlara genişlemelidir.⁶⁰

Haydar Bey'in Ankara'nın imarı için görevlendirilmesinin temel nedeninin İstanbul'da yaptığı işler olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar arasında özellikle İtfaiye Teşkilatı'nı kurması ve şehrin güzel görünmesinden daha çok alt yapı ve teşkilat yapısını iyi bilmesi etkili olmuştur. Hakimiyyet-i Milliye'de çıkan başyazıda Ali Haydar Bey'in henüz iki günden beri Ankara'da bulunduğu vurgulanarak özellikle yangın felaketlerinin doğal afet sayıldığı ve büyük hasara yol açtığı bu devirde⁶¹, Haydar Bey'in kurduğu İtfaiye Teşkilatı örnek gösterilmiş ve İstanbul'da yaptığı başarılı işlerden övgü ile söz edilmiştir. Nitekim Ankara'nın imarının sadece şehri güzelleştirmekten öte anlam ifade ettiğini belirtir biçimde, Ankara'nın yeni kurulan bir devletin başkent olması dolayısı ile Ankara'nın imarının bir devlet meselesi olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca Ankara'da çağdaş bir belediye tesis edilmesinin, bütün dünyaya ve diğer şehirlere örnek olacağı gerekçesi ile önemi vurgulanmaktadır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti kuruluş aşamasında savaş sahasında Milli Mücadele ile siyaset sahasında Lozan Antlaşması ile başarı kazanmıştır. Şimdi ise Anadolu'nun ortasında bir şehri başkent yaparak modern bir belediyeçilik anlayışı ile bu sahada da kabiliyetli olduğunu tüm dünyaya göstermek istemektedir:

"Ankara'nın imarı bizim için, Cumhuriyet için bir devlet meselesidir. Biz Ankara'da vücuda getireceğimiz medeni tesisat ve terakkiyat ile bütün memleketi imar ve ihya kabiliyetinde bulunduğumuzu isbat edebileceğiz. Harp ve siyaset haricinde, medeniyet ve imar sahalarında bizi kabiliyetsizlik ile itham edenlere aksini ispat etmek

⁶⁰ Hamdullah Suphi, "Şehremini Haydar Bey", *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Haziran 1924, s. 1.

⁶¹ Ankara, oldukça yakın bir zamanda yangın afeti ile karşılaşmıştı. 1916 yılı Ankara yangını için bkz. Esin, T., Etöz, Z. (2015). *1916 Ankara Yangını*. İstanbul: İletişim Yayınları, 175-188.

mecburiyetindeyiz. İşte Hükümet-i Türkiye'ye tevcih eden bu siyasi ve milli vecibenin kısmen tatbiki ve ifasını Haydar Bey'e tevdi etmiş bulunuyoruz."⁶²

Şhremini olarak görevlendirildiği ilk günden itibaren Ali Haydar Bey'in, Ankara'nın temel sorunları arasında öncelikli olarak yapılması gerekenleri tespiti gayret ettiği anlaşılmaktadır. Bir defa O'na göre Ankara Şhremâneti'nin 50.000 lirayı ancak bulan bütçesi oldukça yetersizdir. İstanbul Şhremâneti'nin de bütçesinde oldukça iyileştirme yapmayı başaran Ali Haydar Bey'in Ankara Şhremâneti bütçesini bir program dahilinde yeniden düzenlenmesi yönündeki düşüncelerine ilaveten hazırlamakta olduğu bütçe programının yanı sıra kendisi ile görüşen bir basın mensubuna verdiği bilgiler, aklındaki ilk teşebbüs fikirlerini göstermesi bakımından kayda değerdir. Haydar Bey, Ankara'nın sorunları arasında mesken-yol inşaatı ve su ihtiyacını öncelikli olarak değerlendirmiştir. Şehre temiz su dağıtılması için gerekli olan tesisat maliyetini 35-40.000 lira olarak tahmin eden Haydar Bey, günde 100-200 ton sağlanacak suyu, halka ücreti karşılığında dağıtmayı planlamaktadır. Yol inşaatında İstanbul'da kullanılan parke taşları yerine, işlenmesi kolay ve sağlam "bazalt" taşları yeğleyeceğini ifade etmiştir. İnşaat malzemelerinin tedarik edilmesi için tuğla, kiremit, kereste ve su kireci ihtiyacının karşılanması için fabrika ve atölyeler yapılmasının zorunlu olduğunu dile getirmiştir. Aynı zamanda yeni ve modern bir mahalle yapılması görüşleri arasındadır. Bu mahallenin küçük bahçeli ve iki-üç odalı evlerden oluşacağını söylemiştir. Kerpiç ve tahta evlerin Ankara'da inşa edilmesinin yasaklanacağını; şehirde özel inşaatın teşvik edileceğini; yeni yapılacak hususi evlerin aynı sistem olması için herkese bir plan dağıtılacağını; taş ocaklarından ucuz ve kolay taş tedarik edilmesinin yollarının araştıracağını ifade etmiştir.⁶³

Ali Haydar Bey'in Ankara imarına dair planları hakkında görüş alışverişinde bulunmak amacıyla 16 Haziran 1924 tarihinde Cumhurbaşkanlığı namına Kaymakam Tevfik Bey, 17 Haziran 1924 tarihinde ise Başvekil İsmet Paşa, Şhremini Ali Haydar Bey'i ziyarette bulunmuştur.⁶⁴ Bu görüşmelerin arkasından Haydar Bey, Şhremânetinin şehirde üstleneceği üç acil ihtiyacın belirlendiğini açıklamıştır: Mesken tesisi, su ve elektrik tesisatı. Ancak mevsimin kış olması sebebiyle inşaat işlerinin zorlaşması Ali Haydar Bey'i tetkikat işlerine yöneltmiştir. Şhremânetinde çalışan birkaç mütehassıs ile birlikte arazi incelemelerinde bulunmuş ve yeni yapılacak mahalle için mekan belirlemeye gayret etmiştir. İnşaat işlerinde kullanılmak üzere bir granit ocağı tespit edilmiş ve bu

⁶² "Yeni Şhreminimiz", *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Haziran 1924, s. 1.

⁶³ "Şhreminimiz İş Başında", *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Haziran 1924, s. 2.

⁶⁴ "Şhremânetinde", *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Haziran 1924, s. 1.

ocağın imtiyazının Şhremâneti'ne devredilmesi işleri ile meşgul olmuştur. Ocaktan çıkan taşların parke haline çevrilmesi işini görmek üzere mevcut bulunan ustalar yetersiz olduğu için İstanbul'dan usta ve işçiler getirilmesi için girişimde bulunmuştur.⁶⁵ Şhremâneti'nin kullandığı binada tamir ve tadilat işleri yaptırmış; yetersiz oda nedeniyle Şhremâneti'nin bahçesine, içerisinde bir müzakere salonunun bulunacağı yeni bir inşaatın temelini attırıştır.⁶⁶

2.4. Şhremaneti'ni Yeniden Örgütleme Çabaları

Ali Haydar Bey, Ankara Şhremaneti'nde göreve başladığı 1924 yılı yaz ayında, Şhremaneti'nin gerek bütçe gerekse sorumluluk sahası ile yetkisi bağlamında kimi sınırlılıklar bulunmakta idi. Gerçekte Ali Haydar Bey, İstanbul Valisi ve Şhremâneti olarak görev yaptığı yıllarda yeni Türkiye'nin belediyelelikle ilgili kanun, tüzük ve işleyiş yönetmeliklerine ciddi katkı sunmuştu. 1923 yılının Kasım ayında, Ankara'nın baş şehir olarak kabul edilmesinin ardından şehrin önemine uygun bir belediye teşkilatının oluşturulması için yapılan incelemeler sonucunda hazırlanan Ankara Belediye Teşkilatı ile ilgili layiha, Büyük Millet Meclisi'ne sunulduğunda hükümet tarafından belediye reisine 100 lira maaş verilmesi esas alınmıştı. Ayrıca 4.000 kuruş maaşla tıbbiyeci, 1.500 kuruş maaşla da bir baytarı olacaktı. Belediye memurları ise Belediye Reisi tarafından tayin edilecekti. Altı azadan oluşan yönetim kurulu, iki seneliğine atanacak ve tekrar seçimle yeni azalar belirlenecekti.⁶⁷ Bu layiha dolayısı ile Dâhiliye Vekili Ferit Bey'in⁶⁸ izahatından anlaşıldığına göre, Ankara'nın imarı sadece belediyenin üstesinden gelebileceği bir iş gibi görülmektedir. Vekâletlerin, özellikle geliri nispeten yüksek olan Evkaf gelirlerinin ve özel teşebbüslerin bu işle meşgul olmaları gerektiği düşünülmektedir. Şu işleri, elektrik tesisatı, yol ve cadde inşaları, parklar gibi bir çok alanın açılmasına hizmet verecek çok yönlü bir işbirliği önerilmektedir.⁶⁹ Ankara için hazırlanan belediye kanununun, İzmir, Bursa, Samsun gibi büyük şehirlerde uygulanması amacıyla, tasarı üzerindeki çalışmalar daha da yoğunlaşmıştır. Bütün Anadolu'yu üç sınıf belediye bölgesine ayrılması esas olarak belirlenmiştir. Buna göre köyler birinci sınıf, kasabalar

⁶⁵ "Şhremânetinin Faaliyetlerinden", *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Haziran 1924, s. 1.

⁶⁶ "Ankara'da İmârat ve İnşaat Faaliyetleri", *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Temmuz 1924, s. 2.

⁶⁷ "Ankara Belediye Teşkilatı", *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Kasım 1923, s. 4.

⁶⁸ Ahmet Ferit Tek (1878-1971), 1912 yılında Milli Meşrutiyet Fırkasını kurdu. Damat Ferid Paşa'nın ikinci kabinesinde Nafia Nazırı oldu. 30 Mayıs 1920'de TBMM'ne katıldı. Lozan görüşmelerinde bulundu. 1923 yılında Kütahya Mebusu iken Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Dahiliye Vekili oldu. Bkz. Ünal, Y. (2009). *Ahmet Ferit Tek*. İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları, 147-150.

⁶⁹ "Ankara'nın İmarına Doğru", *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Kasım 1923, s. 1.

ikinci sınıf ve 40.000'den fazla nüfusa sahip olan büyük şehirler üçüncü sınıfı oluşturacaklar ve her birinin ayrı ayrı teşkilatları olacaktır.⁷⁰

Belediye teşkilatına dair düzenlemeler, büyük oranda Osmanlı devlet teşkilatı mevzuatından alınan miras üzerine kurulur ve devam ettirilirken kısa zamanlı pratik çözümlere dair de kanunlaştırmaların hızla yapıldığı görülmektedir. 20 Aralık 1923 tarihinde kabul edilen 388 sayılı Belediye Vergi ve Resimleri isimli kanun ile inşaat ruhsatı başta olmak üzere vergi miktarlarının artırılması kararı verilmiştir. 26 Şubat 1924 tarihinde kabul edilen 423 sayılı Belediye Vergi ve Resimleri Kanunu ise, belediyeler konusundaki en önemli ilk kanun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kanuna göre, vakıf akar ve bina gelirleri payı belediyeler için %25'e çıkarılmış⁷¹; temizlik ve aydınlatma işleri için belediyelerin doğrudan vergi alabilmesine karar verilmiştir.⁷²

1 Mart 1924 tarihinde kurulan Ankara Şehremâneti ise, şehrin temel problemlerine hızla yanıt vermek üzere oluşturulmuştur. İlk süreçte, henüz teşkilatını tamamlamamış olmasına rağmen Şehreminliği vekâleten yürüten Umur-ı İdare-i Milliye Müdür-i Umumisi Hüsnü Bey dahi hemen faaliyetlere girişerek bu hızlı çözüm esasını farketmiştir. Ankara halkı, bu değişikliği sokaklardaki faaliyetle anlamıştır:

“Dün sabah erkenden sokağa çıkanlar, müstesna ve alışılmamış bir manzara karşısında kaldılar. Her tarafta bir çok amele çalışıyor, polis memurları faalâne dolaşiyor, sokaklardaki süprütüler ve çamurlar tepecikler halinde kabarıyor. Birbirinin arkasından yetişen arabalar süratle kaldırıp götürüyorlar... Bu bizim Ankaramızın meşhur belediyesinin bir harikası değil, dün teşkil etmiş olan cumhuriyetin makarr idaresinin, Şehremânetinin ilk adımı imiş.”⁷³

Belediyecilik teşkilat ve kanunlarında yapılan düzenlemeler, Ali Haydar Bey'in Ankara Şehremini olmasında sonra da devam etmiştir. İlk iş olarak Ankara Şehremaneti'nin teşkilatı yapısını bir düzene koymak çabalarıyla işe başlayan Ali Haydar Bey, bu süreçte de kanun ve yönetmelikler için mesai harcamış; deneyimlerini paylaşmıştır. Ankara Şehremaneti'nin kurulmasından sonra belediyecilikle ilgili ciddi düzenlemeler yapılmıştır. 18 Mart 1924 tarihinde çıkarılan 442 sayılı Köy Kanunu ile

⁷⁰ “Belediye Teşkilatı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Kasım 1923, s. 1.

⁷¹ Bu kanun, Belediyenin hizmetlerinden dolayı değeri artan taşınmazın değerindeki artışa göre, belediyeye ödemesi gereken miktarı belirliyordu. bkz. Keleş R., Duru, B. (2008). “Ankara'nın Ülke Kentleşmesindeki Etkilerine Tarihsel Bir Bakış”. *Mülkiye*, 32(261), 32.

⁷² Tekeli, a.g.e., 2009, 39-40; Sarioğlu, M. (2001). *Ankara Bir Modernleşme Öyküsü (1919-1945)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını, 49-50.

⁷³ “1 Martın Ankara'da Açtığı Devir”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Mart 1924, s. 2.

nüfusu 2.000'i aşan yerlerin belediye olabileceği tespit edilmiştir. 16 Nisan 1924 tarih ve 486 sayılı Umur-ı Belediyeye Müteallik Ahkam-ı Cezaiye Kanunu ile ise izinsiz yapılara ceza verebilme yetkisi belediyelere tanınmıştır.⁷⁴ 22 Nisan 1925 tarihinde 1882 sayılı Ebnîye Yapılar Kanunu'nda yapılan değişiklikle 150'den fazla binası yanık olan yerlerin belediye sorumluluğuna verilmesi, bu yerlerin arsa statüsünü alarak bir komisyonun karar vereceği bedelin arsa sahiplerine ödenmesi kararı verilmiştir. 27 Eylül 1925 tarihinde esnaf cemiyetleri hakkında Şehremaneti'nde bulunan yetkiler, Ticaret ve Sanayi odalarına devredilmiştir. 2 Mart 1926 tarihinde Vilayet Belediye Kanunu'na ek olarak çıkarılan 744 sayılı kanun ile ev, bağ, bahçe, tarla biçimindeki kasaba veya şehirlerin tamamını içine alan idari teşkilatlanmanın sorumluluğu belediyeye verilerek bu şekilde sınırları belirlenmiştir. 10 Mayıs 1926 tarih ve 831 sayılı Sular Kanunu ile şehir ve kasabalarda vakıf, gerçek ya da tüzel kişilere ait olan sağlıklı su temini, belediye idarelerine bırakılmıştır. 13 Mayıs 1926 tarih ve 839 sayılı kanun ile bataklıkların kurutulması, 1234 sayılı kanun ile veterinerlik hizmetleri de belediyelerin sorumluluğuna bırakılmıştır. 22 Mayıs 1926 tarihinde 844 sayılı kanun ile kurulan Emlak ve Eytam Bankası, inşaat işleri için kredi verebilecek yegane banka olarak kurulmuştur. 4 Haziran 1926 tarih ve 743 sayılı Medeni Kanun ile resmi nikah kıyılması belediyelerin sorumluluğuna verilmiştir.⁷⁵

2.5. Avrupa Seyahati

Ali Haydar Bey, Ankara Şehremaneti'ne atandıktan sonra Ankara'ya gelerek hem şehrin ihtiyaçları noktasında incelemelerde bulunmuş hem de Başkent'in imarı hakkında talep ve görüşlerini öğrenmiştir. Bu şekilde elde ettiği görüşleri hayata geçirmek için ve teknik altyapıyı kurmak için Avrupa'da belli başlı şehirlere seyahate çıkmayı planlamıştır. Bu seyahat esnasında hem bu şehirlerin belediyecilik hizmetlerini görerek fikirlerini geliştirmeyi hem de şehircilik konusundaki faaliyetleri ile Avrupa başkentlerine hizmet veren firma ve şirketler ile görüşerek onların desteğini, birikimini, hatta yetişmiş insan gücünü Ankara'ya çekmeyi hedeflemiştir. Bu hedeflerden yola çıkarak inşaat malzemeleri fabrikalarını da ziyaret etmek ve fikir elde ederek bu şekilde bir yol izlemek amacıyla Heyet-i Fenniye Müdürü Hikmet Bey, Mimar Halim Bey ve Elektrik Mühendisi Nejat Bey ile birlikte İstanbul üzerinden Köstence, Bükreş, Budapeşte, Viyana ve Berlin'e seyahate

⁷⁴ Belediyelerin esnaf üzerindeki yetkisini de arttıran bu kanun Ali Haydar Yuluğ tarafından, yangın yerlerindeki izinsiz yapılara ceza verilebilmesi amacıyla hazırlanmış, Dahiliye Vekili Ferit Bey tarafından geliştirilmiştir. Bkz. İlhan Tekeli, *a.g.e.*, 2009, 38.

⁷⁵ Tekeli, *a.g.e.*, 2009,43-45; Sarioğlu, *a.g.e.*, 2001, 132-133.

çıkıştır.⁷⁶ Ali Haydar Bey ve heyeti, iki aylık bir seyahatten sonra 1 Kasım 1924 tarihinde Ankara'ya geri dönmüşlerdir.

Budapeşte, Viyana ve Berlin'de gazetelere de ilan vererek yapılacak iş için teklifler toplayan Ali Haydar Bey, özellikle bu şehirlerdeki fabrikaları da ziyaret ederek yoğun bir program izlemiştir. Seyahat dönüşü bir gazetecinin sorusu üzerine Ali Haydar Bey, usul açısından nasıl bir yöntem izlediğini şu şekilde aktarmıştır:

“Budapeşte’de bütün fabrikaları gezdik. En mühim müesseselerden biri olan Macar bankası bazı teklifat ve keşifnameler verdi. Sonra Viyana’ya geldik. Burada Volof müessesesi ile İki Biraderler denilen müesseseden kereste ve kiremit fabrikaları için ayrıca bir keşifname aldık. Buradan Berlin’e geçtik. Gazeteler ile ilan ettik, mütehasıs istedik. Mütehasıslar geldiler, fabrikalar için tafsilat verdik. 7-8 günde keşifnamelerini teslim ettiler. Kapalı zarfla münakasa ilan ettik.”⁷⁷

Ali Haydar Bey'in, Ankara'nın ihtiyacına yönelik olarak teklif usulü ile yaptığı görüşmeler neticesinde Çimento Fabrikası'nın kurulması için gerekli olan ve günlük 50 ton çimento üretebilecek makine ve diğer teçhizat sağlayacak firma 36.500 dolar maliyetle Gruber isimli bir firma olmuştur. Başkent Ankara'nın ekmek ihtiyacını karşılamak üzere kurmayı planladığı ve günlük 20 ton un yapabilecek değirmen tesisatı için gerekli olan teçhizatı sağlayacak firma 14.200 dolar ile Macar bankası olmuştur. Ankara'nın imarı için zorunlu olan ve günde 30.000 kiremit ve tuğla (13.000 Marsilya kiremiti) çıkarılabilecek fırın için gerekli teçhizatı sağlayacak firma 13.500 dolar maliyetle Nimborger firması olmuştur. Günlük 30 metreküp kereste imal etmek için gerekli teçhizatı sağlayacak firma 13.150 dolar ile AVG isimli bir şirket olmuştur. Ayrıca modern ve fenni bir fırın inşası için Hamburglu bir firmaya fırın kazanı da dahil 15.000 altın mark ile ihale olunmuştur. Bunların dışında fırın için otomatik tekne ve teferruatı da 1.500 lira tutmuştur. Elektrik santrali kurmak için ise 200 beygirlik 3 motor ve dinamolar, aküler ve diğer gerekli olan malzemeleri 27.600 dolara Simen Süker isimli firma sağlayacaktır. Ankara'ya kurulacak fabrikaların olabildiğince makinelerin marifetiyle çalışması esas alınmış, asgari düzeyde işçi çalıştırılmasına yönelik tertibat alınmaya gayret edilerek insan gücü azaltılmıştır. Kurulacak fabrikalarda mütehasıs ve işçi olarak çalışabilecek kişiler de ihaleye eklenmiştir. Bu şekilde hem fabrikaların kurulması esnasında hem de işleme esnasında yetişmiş insan gücünün de Avrupa'dan getirilmesi, fabrika akışının profesyonel biçimde

⁷⁶ “Emanet İşleri”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1924, s. 1.

⁷⁷ “Şehremini Şehrimize Döndü”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Kasım 1924, s. 1.

akışını sağlamak bir yana yeni kurulan bu fabrikalarda Türk gençlerinin de öğrenerek yetişmesi anlamına gelmektedir. Ali Haydar Bey, sadece yeni kurulacak olan çimento, un, kiremit ve kereste fabrikaları için değil, aynı zamanda bahçe ve süsleme işlerinden anlayan işçiler ile duvarcı, sıvacı, marangoz gibi meslekleri olan işçileri de Avrupa'dan getirmişti. Bir şekilde bu işçiler, yeni kurulan fabrikalardan çıkan ürünleri modern tarzda uygulamayı da Türk gençlerine öğreteceklerdi. Ali Haydar Bey, bütün bunlara dair bir muhabire verdiği demeçte şunları demiştir:

“Çimento münakasasında Polisboz, Krupp, Gruber, Fayfer, daha bundan başka dört beş grup dahil oldu. Yevmi elli ton çimento imal etmek ve muhtelif çapta 200 ton makine vermek üzere son münakasa Gruber üzerinde kaldı. Bedel-i ihale 36.500 dolar tuttu. Değirmen için yevmiye 20 ton (300-320 çuval) un yapacak ve beş nev un verecek bir makine için Macarlar ile Almanya'dan yedi müessese münakasaya iştirak etti. 14.200 dolarda Macar bankası üzerinde kaldı. Kiremit ve tuğla, yevmiye 30.000 veya 13.000 Marsilya kiremiti çıkarabilecek fırın tesisatı ve Ankara'ya kadar nakliyat dahil olmak üzere 13.500 dolarda Nimborger müessesesi üzerinde kaldı. Kereste Fabrikası, yevmiye 30 metrekiip kereste imal etmek üzere bir hazar makinesi, 15 kadar muhtelif çapta makine olmak üzere 13.150 altın mark AVG müessesesi üzerinde kaldı. Ayrıca bir fırın münakasası yaptı, Hamburglu bir müessese kazandı. Dünyanın en meşhur müesseselerinden biridir. Yevmiye 30 metre mürebbi iş yapmaktadır. Kazan tertibatıyla beraber 15 bin altın mark tuttu. Bütün bu fabrikaları işletmeye ve şehri tenvir etmeye salih bir elektrik santrali münakasası yapıldı. Elektrik santrali 200 beygirlik 3 motur ve dinamoları, akümülatörleri tenvirat için tertibat-ı mahsusası vardı. Hararetli bir münakaşa oldu. Simen Süker, Krup, AEG müesseseleri vardı. Daha birkaç tane vardı. Münakasa 27.600 dolara Simen Süker üzerinde kaldı. Rakipleri 44.000 dolar istemişlerdi. Bunların haricinde fırın için otomatik tekne ve teferruatı da 1.500 lira tuttu.

Avrupa da kerpiç bir tekamül geçirmektedir. Bizdeki tuğlalardan daha muhakkem. Biz de bundan getirdik. Yevmiye 5.000 kerpiç yapıyor. Bunlardan bir kısmı yoldadır. Bu makine iki adamlı veya bir beygirle, arzu olunursa elektrikle çevrilmektedir. Fabrikaların hepsi bu makineleri burada tanzim, işletmek ve kusursuz bir halde bize teslim müteahhidirler. Kabul-i kat'î için altı aylık bir müddet konmuştur. Maaşları tarafımızdan verilmek üzere iki sene için bir müteahhası vereceklerdir. Bunlardan maada 5.000 liraya bir tamirhane aldık. Her türlü teferruatı ihtiva ediyor.

Bunlardan başka 43 amele beraber şehre geldiler. Bir de şehir müteahhası getirdim. Müşavirdir. Ayda 200 dolar vereceğiz. Profesör Rabe'dir. Hamburg Belediyesi'nde uzun süre hizmet etmiş olan Bener isminde bir zat getiriyorum. Bir de elektirik, su ve bahçe müteahhası gelecektir. Amele, duvarcı, sıvacı, marangoz, tezyinat tertibatı, su işlerinden anlayan zevat vardır. Bu günden itibaren işe başlıyoruz.”⁷⁸

⁷⁸ “Şehremini Şehrimize Döndü”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Kasım 1924, s. 1.

3. ALİ HAYDAR BEY'İN FAALİYETLERİ

3.1. Konut Gereksinimi ve İnşaat

Ankara'nın başkent olmasının ardından şehre gelen memur ve bürokratların yerleşmeleri için ciddi bir konut problemi baş göstermiştir. Şehrin eski mahallelerinde, eski evlerde konaklamak mecburiyetinde kalınması bir tarafa gününbirlik konaklamaya elverişli yeterli otel, pansiyon vs gibi işletmeler de yoktur. 1925 yılında Ankara'ya gelen Mimar Kemalettin, uygun konut olmaması nedeniyle şantiyeye yerleşmek durumunda kalmıştır.⁷⁹ Falih Rıfkı ise, “*az ve orta maaşlı memurlar, eski evlerde tahta kurulu birer odaya sığınmışlardır. Bir matematik hocasının böyle bir odada, iki çocuğu, karısı ve kaynanası ile oturduğunu biliyorum*” diyerek konut konusunda henüz Ankara'nın devlet memuru ya da üst düzey bürokratlar için dahi yeterli olmadığı hakkındaki görüşünü dile getirmiştir.⁸⁰ Neticede bu yıllarda Ankara, başkent olmak için hazır bir şehir değil; Cumhuriyet'in idealleri çerçevesinde Başkent olarak imar edilmek üzere çorak bir yerdir.

1923 yılı Kasım ayının sonlarına doğru, Ankara imar planının sistemli bir hâl alması için Muhtar Bey'in girişimi ile Nafia, Dahiliye, Maliye, Sıhhiye Vekaletlerinden gönderilen birer uzman heyeti ile Ankara Belediye Reisliği'nin oluşturduğu bir heyet çalışmaya başlamıştır.⁸¹ Bu çerçevede, Ankara'nın başkent oluşunun hemen ardından başlayan şehrin imarı ile ilgili çalışmaların sonucu olarak Şehremaneti henüz kurulmadan önce kurulan heyet, “*Keşfiyat ve İnşaat Türk Anonim Şirketi*”ne başvurmuştur ve şirketin mimarı Dr. Carl Christoph Lörcher, Ankara'nın eski yerleşim bölgesinde, kale ve civarında hazırladığı planını 30 Mayıs 1924 tarihinde heyete sunmuştur. Ankara'nın İlk Şehremini Mehmet Ali Bey'in kısa görevi esnasında Lörcher Planları olarak bilinen plan, şehrin ilk yerleşim planı olarak tamamlanmıştır. 1924-1925 Lörcher planları Ankara'nın modern anlamda ilk şehir planları olmakla birlikte özellikle yeni kurulacak şehrin konut ihtiyacın yönelik çözüm planları sunmaktadır. 1924 tarihli 1/4000 ölçekli Ankara Şehremaneti haritası⁸² altlık olarak kullanılarak⁸³ 1/10000 ölçekle hazırlanmış⁸⁴; konut, kamu binaları,

⁷⁹ Sarıoğlu, *a.g.e.*, 2001, 81

⁸⁰ Atay, F. R. (1969). *Çankaya*. İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık, 420.

⁸¹ “Ankara'nın İmarı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Kasım 1923, s. 3.

⁸² Bu harita, İstanbul Harbiye Nezareti Harita Dairesinde görevli 22 haritacı subay önderliğinde 1921 yılında Ankara'da hazırlanmıştır. Bkz. Ülkekel, C. (1998). *Türk Haritacılık Tarihi*. İstanbul: Dönence Yayınları, 49-51. Bahsi geçen harita ve Ankara'nın mahalleleri için bkz Ek 7.

⁸³ 1924 tarihli bu harita ayrıntılı izah için bkz. Günel, G., Kılıcı, A. (2015). “Ankara Şehri 1924 Haritası: Eski Bir Haritada Ankara'yı Tanımak”. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 78-104.

caddeler belirtilmiş; şehir içme suları, elektrik, kanalizasyon gibi bilgileri içermiştir. Bu 1924 tarihli Lörcher Planı'nın eski şehir ile ilgili de düzenlemeleri uygulanmamış; ancak 1925 yılında hazırladığı Yeni Şehir Planı'nın kısmen uygulanması Ali Haydar Bey'in Şehreminliği döneminde olacaktır.⁸⁵

Bu süreçte inşaat şirketlerinin de Ankara'daki konut açığı pastasından pay almak için çeşitli faaliyetleri görülmektedir. Örneğin yeni kurulduğu anlaşılan “Ankara İmar Şirketi” unvanlı bir Türk şirketinin Başvekâlet'e başvurarak, meclis etrafında “*asrî bir Türk mahallesi*” yapmak teşebbüsünde bulunduğu görülmektedir. Öneriye göre şirket, şehrin ilk örnek mahallesini oluşturmak için iki katlı ve 100-150 adet konut planlamaktadır. Tahmini bütçe planı ise 1.500.000 liradır.⁸⁶ Ancak bir müddet sonra Ankara Şehremâneti, Ankara'da yapacağı 200 hanelik ev için Ulen Amerikan Şirketi ile mukavele imzalanmış; anlaşmanın tasdiki için mukavele Bakanlar Kurulu'nun olurlarına sunulmuştur.⁸⁷ Bakanlar Kurulu adına konuyu ele alan ve şirket temsilcileri ile görüşmeler yapan Nafia Vekili Süleyman Sırrı Bey'dir.⁸⁸ Sırrı Bey, gerek Ali Haydar Bey ile gerek Ulen Şirketi temsilcileri ile birkaç kez daha görüşükten sonra detaylar üzerinde anlaşma sağlamıştır. Şehremâneti bütçesinde halihazırda bulunan 500.000 lirası bulunduğundan, Ulen Şirketi iki katı olarak 1.000.000 lira sermaye katacak ve 1.500.000 lira ile işe başlanacaktır. TBMM de 500.000 lira Şehremâneti bütçesine ilave edecektir. Bütün sermayenin 3.000.000 liraya ulaşması hedeflenmektedir. Ulen şirketi, kendi kattığı paradan %8 faiz; inşaata yaptığı masraftan ise %15 kâr alacaktır. Ulen şirketine bir de yeni fabrikalar açması işi yüklenmiştir. Buna göre şirket, birer adet kireç, çinko, kiremit ve tuğla fabrikası açacaktır.⁸⁹ Tarafların imzasından sonra şirket, iki ay süre içerisinde inşaata başlamayı taahhüt etmiştir.⁹⁰

Şirket yetkilileri, mukaveleyi onaylamak için İstanbul'daki merkezine gitmiş, buradan Amerika'daki şirket sahibi ile mukavele şartlarını görüşmüştür; ancak uzunca bir süre mukaveleyi imzalayıp yollamamıştır. Nihayet, 23 Temmuz 1924 tarihinde,

---

⁸⁴ Bununla ilgili olarak Ali Haydar Beyi konut gereksinimi bir an evvel gidermek adına haritanın nasıl değerlendirildiğini izah eden bir raporu Nafia Vekâlet'ine sunmuştur. *BCA*, 30.10.0.0./122.866.10. Bkz. Ek 8.

⁸⁵ Lörcher Planı için bkz. Cengizkan, A. (2004). *Ankara'nın İlk Planı: 1924-25 Lörcher Planı*. Ankara: Enstitüsü Vakfı.

⁸⁶ “Ankara'nın İmarı Etrafında Faaliyetler”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Kasım 1923, s. 1.

⁸⁷ “Şehrimizin İmarı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Haziran 1924, s. 1.

⁸⁸ “Ankara'nın İmarı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Haziran 1924, s. 1.

⁸⁹ “Şehremâneti-Ulien İtilâfı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Haziran 1924, s. 1.

⁹⁰ “İnşaat Mukâvelesi İhâr Edildi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Temmuz 1924, s. 1.

imzalamadan yeni bazı öneriler sunmuştur.⁹¹ Konudan Başvekil ve Hariciye Vekili İsmet Paşa haberdar edilmiştir.⁹² Bir müddet sonra da Ali Haydar Bey, Ulen Şirketi'nin üzerinde anlaşılacak mukaveleyi imzalamaması durumunda, yapılacak inşaat işlerini Şehremâneti'nin üstlenebileceğini ve bunun için gerekli tedbirlerin alınmış olduğunu duyurmuştur.⁹³ Nihayet Ali Haydar Bey, Başvekil İsmet Paşa ile görüşerek başkentin imarı işine bizzat şehremânetinin başlaması gerektiğini söylemiştir. Böylece imar işlerini herhangi bir şirketin reddi meselesi ile karşılaşılmayacağını ifade eden Haydar Bey, emanetin asgari ve azami şartları bildirerek şirketleri rekabete davet etmesi gerektiğini söylemiştir.⁹⁴ Ulen şirket yetkilileri, iki tarafın da zarar görmeyeceği şekilde mukavelenin yenilenmesi durumunda imar işini yapabileceklerini ve bu nedenle yetkililer ile görüşmek için Ankara'ya geleceklerini duyurmuşlar⁹⁵ ve görüşme 16 Ağustos tarihinde gerçekleşmiştir. Ulen şirketi temsilcileri, mukaveleye ilave olarak istediklerini Ali Haydar Bey'e iletmış; aynı gün Haydar Bey İsmet İnönü ile görüşerek durum hakkında bilgi vermiştir.⁹⁶ Ertesi gün yapılan görüşmelerde de olumlu bir sonuç çıkmaması üzerine⁹⁷ konu, gündemden kalkmış ve imara bahis olan inşaat, belediyenin kendi imkanları ile yapacağı bir şekilde karara bağlanmıştır. 20 Ağustos 1924 tarihinde toplanan belediye meclisi görüşmelerinde Ali Haydar Bey, “*Şehremâneti'nin bütün hüsn-ü niyetine ve ecnebi sermayesine karşı gösterdiği suhulete rağmen*” bir netice çıkmadığını dile getirmiştir.⁹⁸

3 Ağustos 1924 tarihinde Ulen Şirketi mağduriyeti hakkında İsmet Paşa ile olan görüşmesinden sonra Ali Haydar Bey'in Ankara'nın inşaat faaliyetlerine zemin oluşturacak atölye ve fabrikaların kurulması için Avrupa başkentlerine inceleme gezisi yapacağı haberleri ortaya çıkmıştır. Kısaca “*Levâzım-ı İnşaiyye Tesisatı*” oluşturmak için çalışmalarını hızlandırmıştır. Bu çerçevede Tuğla, Kiremit, Kereste fabrikaları, kireç ve çimento ocakları kurulacak; şehir dışındaki ocakları taşımak için şehre doğru dekovil hattı kurulacaktır.⁹⁹

⁹¹ “Şehremâneti-Ulien Mukavelesi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Temmuz 1924, s. 1.

⁹² “Ulien Mukavenamesi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Temmuz 1924, s. 1.

⁹³ “Şehrimizin İmarı Meselesi, Şirketle Müzakerede Müşkilat Çıcarsa”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Temmuz 1924, s. 1.

⁹⁴ “Yeni Ankara Şehri Doğmak Üzere”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Ağustos 1924, s. 1.

⁹⁵ “Ulien Şirketi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Ağustos 1924, s. 1.

⁹⁶ “Ankara'nın İmarı Müzâkeratı Devam Ediyor”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Ağustos 1924, s. 1.

⁹⁷ “Ulien Şirketi İle Müzâkerât Bugün Bitiyor”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Ağustos 1924, s. 1.

⁹⁸ “Cemiyet-i Umumiye-i Belediye'de Münakala”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Ağustos 1924, s. 3.

⁹⁹ “Yeni Ankara Şehri Doğmak Üzere”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Ağustos 1924, s. 1.

Ali Haydar Bey, Yenişehir’de yapılacak evler için de hızla harekete geçmiştir. Buna göre evler ikişer katlı olacaktır. Yenişehir’de yapılacak evlerin Avrupaî tarzda olacağı; ancak millî bir üslup da olacağını belirten Haydar Bey, istimlak için yapılan layiha kanunu ve maliyeden alınacak iki milyon liralık istikraz layiha kanununun vekiller heyetine müzakere için sunulması için bütün hazırlıkları tamamlamıştır. 300 dönüm arazi üzerine yapılacak 5.000 ev için taksit ile satışın¹⁰⁰ mümkün olabileceğini duyurmuştur.¹⁰¹ Yenişehir’e yapılacak evler için kırk beş farklı projenin belediyeye sunulduğu görülmektedir. Bu çerçevede evlerin mahiyeti hakkında detaylar da ortaya çıkmıştır. İki katlı evler altı-yedi odalı, bir katlı evler ise üç-dört odalı olacaktır. Zemin katında mutfak, kiler ve bir de yemek odası bulunacaktır. Bir katlı evlerin sahası yüz elli metre kare, iki katlıların ise iki yüz metre kare olması kararlaştırılmış ve önlerinde birer de bahçeleri bulunması şart koşulmuştur. Projesi kabul edilen mühendise bin lira derhal nakit olarak verilecektir. Ali Haydar Bey, Ankara Şehremaneti’ne atandıktan sonra çıktığı Avrupa seyahati esnasında Ankara şehrinin planının hükümet tarafından onaylandığını belirtmiş ve bu planın Postdam şehri ile aynı olduğunu ifade etmişti:

“Ben Ankara’da iken Almanya’dan yeni Ankara şehrinin planı gelmişti. İsmet Paşa Hazretleri ile Dahiliye ve Nafia Vekilleri taraflarından görülmüş ve muvafık bulunmuştu. Şimdi arazi üzerinde tatbikatına başlanmıştır. Yollar açılıyor ve lağım taksimatı yapılıyor. 20 güne kadar esaslı inşaaata başlanacaktır. İnşaat için müzayede usulünü vaz ettik. Bu usule nazaran her kaime otuz evden mürekkep olacaktır. Şimdiye kadar inşaat için yedi grup iştirak etmiştir. Yeni Ankara şehrinin planı Almanya’da kain Postdam şehrinin aynıdır.”¹⁰²

Nihayet Temmuz ayında Yenişehir evleri ihale edilmiş ve inşaat hızla başlamıştır.¹⁰³ Ekim ayının sonundan itibaren evlerin teslimine başlanmıştır. Ali Haydar Bey, 1926 yılının Ocak ayına kadar biten evlere yerleşilebileceği ve bundan sonra da evlerin teslimi bittikçe müzayedeye çıkılacağını söylemiştir. Ayrıca Yenişehir’e kanalizasyon, parke ve içme

¹⁰⁰ Ancak Ali Haydar Bey dört ay sonra, evleri olan ihtiyacın şiddetli olması ve sonbahara kadar ancak 300 evin tamamlanabileceği için parayı peşin verenlerin evleri alacağını açıklamıştır. “Müstakbel Ankara Hakkında Şehremaneti Haydar Bey’in Yeni Beyanati”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Nisan 1925, s. 2.

¹⁰¹ “Şehremaneti Bey’le Mülakat”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Aralık 1924, s. 2. Ergin, 1924 yılında Ankara’da 6.000 adet bina inşaatının tamamlandığı bilgisini vermektedir. Bkz. Ergin, O. N. (1936). *Türkiye’de Şehirciliğin Tarihi İnkışafı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Yayını, 39.

¹⁰² “Müstakbel Ankara Hakkında Şehremaneti Haydar Bey’in Yeni Beyanati”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Nisan 1925, s. 2.

¹⁰³ “İmar Faaliyetleri”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Temmuz 1925, s. 1.

suyunun getirilmesi çalışmaları da devam etmektedir.¹⁰⁴ 8 Kasım 1925 tarihinde inşaatı tamamlanan tek katlı ve 3, 4, 5 odalı beş adet ev satışa müzayede usulüyle sunulmuştur.¹⁰⁵ 1926 yılı içerisinde 20 tane iki katlı, 10 tane bir katlı olmak üzere 30 adet daha ev yapmak için Şubat ayında çalışmalar başlamıştır. Bu evler Yenişehir karşısında Çankaya yolunun sağına yapılacaktır.¹⁰⁶ Tahmini inşa masrafı ise üç yüz bin liradır. Özellikle memurların mesken ihtiyacını gidermek için ise Cumhuriyet Caddesi üzerinde 30 dairelik bir apartman inşa edilmesi için 100.000 lira tahsisat konulmuştur.¹⁰⁷

Belediyenin Yenişehir'e inşa ettiği evleri ziyaret eden ünlü tarihçi Sadri Maksudi Arsal, Türk tarihi açısından Yenişehir evlerinin oldukça önemli olduğunu dile getirmiştir. Arsal'a göre ilk defa Türk dünyasında bu büyüklükte bir inşaatçılık faaliyeti yapılmakta; modern anlamda bir Avrupa şehirciliği ve belediyeciliği yaratılmaktadır. Asırlarca geçen sürenin ardından Türklerin şehir yaratma konusundaki becerikliliğinin de tüm dünyaya gösterileceğini vurgulayan Arsal, büyük milletlerin büyük devirlerinde dünyaya en az bir şehir bıraktıklarını ifade ederek Başkent Ankara'nın da bu şekilde Türkiye Cumhuriyeti'nin bir hatırası olacağını söylemiştir:

“Geçen Cuma günü Yenimahalle'yi ziyaret etmiştim. Bu ziyaret bende büyük tesir bıraktı ve muhtelif his ve düşünceler uyandırdı. Yenimahalle'nin irae ettiği manzara ve ifade ettiği mana, cihan ev Türk tarihi nokta-i nazarından fevkalade mühimdir. Hayatımızda birinci defa olarak Türk dünyasında bu mikyasta bir inşaatçılık hadisesini müşahede ediyordum. Türk iradesi ile Türk dehası ile Türkler tarafından bu Yenişehir tesis edilmektedir. Şimdiden Yenimahalle bir şehir şeklini hem de bir garp şehri şeklini almak üzeredir. İş bu suretle giderse bu keşf-i faaliyet devam ederse 4-5 sene sonra Ankara yanındaki boşluk yerine muntazam sokaklar, ağaçlı caddeler, parklar, güzel binalarımızın mükemmel bir Avrupa şehri vücuda gelecektir. Yirminci asrın ikinci devri büyük bir fasıladan sonra Türk ırkının gene şehirler tesis ettiğini görecektir... Ankara yanında yeni bir şehir işlenmesi Türk tarihi nokta-i nazarından fevkalade mühimdir. 15 sene mukaddem hasta ve ölmeye mahkum ad edilen Türk ırkı Avrupa sınır mücadeleleri içinde ezildiği devirde yeni şehirler tesis etmiş olacaktır. Bu gayet manidar, remzî ve ümitbahş bir haldir. Tarihte kanun denilebilecek kadar pek çok defa tekerrür etmiş hadiseler vardır. Bunlardan biri de her milletin büyük devrinin dünyaya büyük bir şehir bırakmasıdır. Bu şehirler büyük devirlerin ebedi hatıraları olmuştur.”¹⁰⁸

¹⁰⁴ “Ankara'nın İmarı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Ekim 1925, s. 1.

¹⁰⁵ “Şehremaneti Evleri”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Kasım 1925, s. 3.

¹⁰⁶ “İmar İçin Projeler”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Şubat 1926, s. 3.

¹⁰⁷ “Ankara Belediyesi Yeni Faaliyet Senesinde”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Şubat 1926, s. 1-2.

¹⁰⁸ Sadri Maksudi, “Yeni Ankara”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Mart 1926, s. 3. Bir yıl sonra da benzer görüşleri Mimar Kemalettin'in ifade ettiği görülecektir. Mimar Kemalettin'e göre, “Cumhuriyetimizin açtığı imar sahaları bize bu hususta en büyük fırsatları vermektedir. Bu fırsatlardan istifade ederken Türk vatandaşlarına esaslı bir surette terettüp eden milli bir vazife vardır: Türk namı altında vücuda getirilen terakkizat ve imar hareketleri ile bilcümle sanat eserlerinin o nâmin kıymet, fazilet ve kudsiyetini yükseltecek, tekmil maddi ve manevi vasıflarını tamamen ve daima haiz olmasına ve onun saf ve necip olan şöhretini zerre kadar bozacak yanlış, yabancı ve çirkin tesirlerden ârî bulunmasına fevkalade itina etmek. Cumhuriyet merkezinin imarında bilhassa bu itinaya ehemmiyet vermek lazımdır. Ankara, tabii ve ilkim vaziyeti gereği en güzel bir şehir

Yenişehir dışında da belediye tarafından konut inşaatı yapılan alanlar olmuştur. Hisarönü mevkiinde yangından zarar görmüş evlerin yerine Milli Emlak'a ait olan arsadan yeterli miktarda alınarak yirmi beş adet numunelik ev inşasına başlanmıştır.¹⁰⁹ Ankara-Sivas demiryolunda bir buçuk kilometre uzunluğunda bir caddenin sağ tarafına 20 adet iki katlı ve 10 adet bir katlı ev inşa edilmiştir.¹¹⁰

Konut inşaatı dışında çeşitli sosyal ya da ticari alan inşaatlarına da başlanmıştır. Bu çerçevede Cumhuriyet caddesinde büyük bir tiyatro, bir konservatuvar, otuz dairelik bir apartman, bir otel, Yenimahalle'de yüz yirmi yataklı büyük bir hastane inşası için hazırlıklara başlanmıştır.¹¹¹ Bunlardan başka Yenişehir'de bir kimyahane, parkta bir büfe ile bahçeler müdüriyetine ait bir bina yapılması, Cumhuriyet merkezi ile uygun bir yere belediye binası inşa edilmesine karar verilmiştir. Yenişehir'de bir çarşı yapılması ve Ankara'nın spor merkezi haline gelmesi için de bir stadyum inşası kararı alınmıştır.¹¹² Ancak tiyatro, konservatuvar, otel, hastahane ve kimyahane inşaatı, belediyenin bütçe yetersizliği nedeniyle 1927 yılına ertelenmiştir.¹¹³

Stadyum yapılacak yer, İstasyon'a giden yolun sağ tarafındaki geniş saha olarak belirlenmiştir.¹¹⁴ Stadyumun modern bir şekilde inşası için Belediye, Türkiye İdman Cemiyetleri'nin desteğini istemiştir. Bu çerçevede plan dahilinde futbol, tenis, voleybol, basketbol oyunlarına ayrılmış yerler, koşu ve bisiklet yarışlarının yapılabileceği alan planlanmıştır. Çeşitli odalar, soyunma ve duş alanları da plana katılmıştır.¹¹⁵

Şehremaneti tarafından İstasyon ile Meclis binası arasındaki sahaya büyük bir park yapılması kararı verilmiş ve hemen altyapı çalışmalarına başlanmıştır. Buna göre tesviye çalışmaları yapılmakla beraber, parkın içine seralar kurulmuştur. Bu seralar hem park için kullanılacak hem de şehri güzelleştirecek fidan ve çiçeklerin yetiştirilmesi ve muhafazası için planlanmıştır. Parkın iç kısımlarında üç tane yapılan seralardan biri kış bahçesi, diğeri

---

olarak teessüs etmeye müsaittir.” Bkz. Mimar Kemaleddin, “Ankara'nın İmarı”, *Hayat Dergisi*, Cilt 1, Sayı 4, Ankara 1927'den Arkitekt, Sayı 4, 1976, s. 179. Görsel için bkz. Ek 9.

¹⁰⁹ “Ankara'nın İmarı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Mart 1925, s. 3.

¹¹⁰ “Şehremaneti”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Aralık 1925, s. 1.

¹¹¹ Ankara'da 1926 yılında Numune Hastanesi ve Cebeci Askeri Hastane olmak üzere iki hastane bulunmaktadır. Bkz. Savfet, M. (1925). *Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Ankara Vilayeti*. Ankara, 26.

¹¹² “Şehremaneti”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Aralık 1925, s. 1.

¹¹³ “Ankara Belediyesi Yeni Faaliyet Senesinde”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Şubat 1926, s. 1. Kimyahane, 1927 yılında açılmıştır. Bkz. Savfet, *a.g.e.*, 1925, 58.

¹¹⁴ “İmar İçin Projeler”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Şubat 1926, s. 3.

¹¹⁵ “Ankara'da Büyük Bir Stadyum İnşa Ediliyor”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Şubat 1926, s. 3. İstasyon Caddesi üzerine stadyum, ancak 1934-1936 yılları arasında yapılabilmştir. Bkz. *Cumhuriyet ve Başkent Ankara*, (2007). Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 155.

saksıların muhafazası, üçüncüsü de ağaç fidanlarının muhafazası için kullanılmak üzere tesis edilmiştir. Bunların dışında ayrıca fidelikler yapılmıştır. Bu fidelikler için termosifon da kullanılmaktadır. Parkın başlangıcından sonuna kadar sera boyunca otuz metreye yakın bir tünel iskeleti yapılmış; bu tünel mor salkım, hanımeli, menekşe gülleri vesair çiçeklerle örtülmüştür. Parka dikilen fidelerin yüzde yetmiş beşi tutmuştur. Etrafının duvarlarla örülmesi kararlaştırılan parkın, 75 metrelik bir cephesi kapatılmıştır.¹¹⁶

Bahçeler Müdüriyeti için yapılması planlanan bina ise İstasyon Caddesi'nin kenarına inşa olunmaya başlamıştır. Binanın alt katının müdüriyet dairesi olarak kullanılması ve üst katlarının ise Rasathaneye tahsis edilmesine karar verilmiştir. Yakınında büfe inşaatı binasına da başlanma kararı alınmıştır. Bu çerçevede 12 metre karelik geniş şoseler de ikmal edilmeye başlanmıştır. Sekiz metrelik ve beş metrelik tali yollara da başlanmıştır.¹¹⁷

Şehremaneti binası karşısında yapımına karar verilen inşaatlara da başlanmıştır.¹¹⁸ Bu üç binadan biri Memurin Kooperatif Şirketi'nden birine, ortadaki Şehremaneti'ne ve yan taraftaki de Mermerci zadelere ait olacaktır. Her üç bina da dörder kat olarak planlanmıştır. Emanet'e ait ortadaki binanın alt katı gazino, üst katları da otel olacaktır. Kooperatif binasının birinci katı, satış yeri; bodrum katı, soğuk su deposu olarak düzenlenmiştir. İkinci katı memurlar için ucuz bir lokanta olarak düşünülmüş; diğer iki kat ise yazıhane olarak planlanmıştır. Binalarda kalorifer tertibatı da yapılmasına karar verilmiştir. Mermercizade tarafından yapılan binanın alt katı mağaza, üst katları da yazıhane halinde planlanmıştır. Binalar İstanbul'da olduğu gibi çimento kullanılarak betonarme şeklinde inşa edilecekti ve inşaatın yedi ay kadar sürmesi planlanmıştı.¹¹⁹

3.2. Elektrik, Ulaşım, Taşıma ve Haberleşme

Falih Rıfki Atay, Ankara'nın ilk günlerine dair anılarında Ankara'da akşamları elektrik olmadığı için yaşadığı bir anısını şu şekilde anlatmaktadır:

“Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde şöyle ilanlar okurduk: Elektrikli Odalar kiralıktır! Bu ilanlar Amerika'da okunsa idi, elektrikle dönen veya elektrik düğmesine basılınca duvar kapakları açılıp ihtiyaca göre yatak odası yahut yemek odası vazifesi gören son icat şeyler olduğu sanılacağını söyleyerek gülüşürdük... Geceleri araba olmadığı için Yakup

¹¹⁶ “Şehremaneti Faaliyeti”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Temmuz 1926, s. 2.

¹¹⁷ “Şehremaneti Faaliyeti”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Temmuz 1926, s. 2.

¹¹⁸ Görsel için bkz Ek 10.

¹¹⁹ “Ankara'mızda Yeni ve Güzel Binalar Çoğalıyor”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Mayıs 1926, s. 3.

Kadri ile beraber Kemal'in lokantasından çıkınca sık sık cep fenerlerimiz yakarak, güçlkle evimize giderdik. Yol uzun, bitmeyecek gibi gelirdi. Hiç unutmam, bir akşam erken yatmaya karar verdik. Karaoğlan'ı geçtik. Tam Yangın Yeri'ne gelince, boş ve ıssız karanlık bizi adeta geriye doğru itti."¹²⁰

1923 yılında Ankara'nın elektrik tesisatı işinin kısa bir zamanda hallolmayacağı anlaşılınca, Ferit Bey'in teşebbüsü ile İmalat-ı Harbiye'nin elinde olan bir makine ve İstanbul'dan getirilen bir dinamo ile elektrik donanımı oluşturulmuştur. Belediye de hızla üzerinde 500 mumluk lambalar olan direklerin inşasına başlamıştır. Böylece, Büyük Millet Meclisi, İstasyon, Çarşı, Hacı Bayram Caddesi ve Sanayi Mektebi önünden itibaren Çankırı Kapı gibi belli başlı caddeler, 1924 yılı başında ışıklandırılmıştır.¹²¹

Ali Haydar Bey'in Şehremâneti'ne atanmasından sonra modern bir elektrik tesisatı oluşturarak Ankara'nın çok kullanılan caddelerinde aydınlatma işi gerçekleştirmiştir. Aynı zamanda bir ilan vererek isteyen hanelerin de bu elektrikten ücreti karşılığında faydalanabileceğini duyurmuştur. Bu ilan üzerine bir gün içerisinde ancak 4 hane elektrik için başvurmuş olsa da Ağustos 1924'ten itibaren Şehremâneti, elektrik dağıtım tesisatını da üstleneceği ve uygun fiyatta hanelere elektriği taşıyacağını açıklanmıştır.¹²² Bu dönemde şehrin elektrik ihtiyacı basit iki lokomobil ile sağlanmaktadır.¹²³ Ancak yeterli olmaması nedeniyle bu ihtiyacı, Belediye imkanları ile köklü bir şekilde karşılamak için hazırlıklara başlanmıştır. Şehrin elektrikle aydınlatılması için yapılan hazırlıklar büyük oranda tamamlanması, 1924 yılının yaz aylarını bulmuştur. Ali Haydar Bey'in üç aylık olağanüstü gayretleri neticesinde biri 50, diğeri 60 beygir kuvvetinde dizel motoru satın alınmıştır. Elektrik hattı dört kısma ayrılmıştır. Bunlardan birincisi, santralden başlayarak Madam caddesinden Hacı Mosi yoluyla Karacabey Hamamı meydanı önüne, oradan Hacı Murad Meydanı önünden Ulucanlar Çarşısı'na dönerek Demirciler içerisinde Koyun Pazarı, Saman Pazarı'ndan geçerek Merkez'e dönecek şekilde yerleştirilmiştir. İkinci hat, Merkez'den Saman Pazarı'nı dönerek Kurşunlu Camii ve Mektepler önünden dolaşarak Merkez'e dönecek şekildedir. Üçüncü hat, Balık Pazarı, Karaoğlan, İstanbul Caddesi, Hacı Bayram, Hükümet Caddesi'ni kapsamaktadır. Dördüncü hat ise İstasyon-Merkez hattı olmuştur. Belediye, bu süre içerisinde isteyen özel meskenlere ve mağazalara da elektrik verecek duruma ulaşmıştır. Bunun bütün giderleri Emanet tarafından mâl edilen fiyata

¹²⁰ Atay, *a.g.e.*, 1969, s. 352, 354.

¹²¹ "Ankara'nın İmarından: Elektrikle Tenvirat", *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Kasım 1923, s. 1.

¹²² "Emânette Faaliyetler", *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Temmuz 1924, s. 1.

¹²³ "Yeni Ankara Şehri Doğmak Üzere", *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Ağustos 1924, s. 1.

verilecek; elektrik saati takmak mecbur olacaktır. 10 amperlik bir konturun fiyatı 16 lira olarak tespit edilmiştir.¹²⁴

Ankara'da konutların, fabrikaların ve nüfusun çoğalması her geçen gün elektrik ihtiyacının artmasına neden olmuştur. Eski Ankara'nın yanı sıra Yeni Ankara'nın kurulmaya başladığı bölgeler, devlet daireleri ve fabrikaların elektrik ihtiyacını karşılamak için daha güçlü elektrik tesisatı gerekmektedir. Elektrik için lazım gelen tesisatın ve makinaların Avrupa'dan getirilmesi, 1925 yılının Nisan ayını bulmuştur.¹²⁵ Daha önceden bu yeni tesisatın 1925 yılı Şubat ayında tamamlanacağı duyurulmasına rağmen Temmuz ayında ancak çatısı tamamlanmış, iki ay içerisinde de tel, kablo ve diğer lazım olan envanterin bina içerisine yerleştirileceği; tahminen iki ay sonra ancak kullanıma başlayacağı duyurulmuştur.¹²⁶ Ekim ayında elektrik fabrikasının montajı bitmiştir. Nihayet 400 beygir kuvvetinde iki dizel motoru çalıştırılmaya başlanmıştır. Bu süre içerisinde şehrin elektrik planı çerçevesinde direkler dikilmeye devam edilmektedir. 20 Ekim 1925 tarihinde Ankara'ya elektrik verilebilmiştir ve sokaklar aydınlatılmış, isteyenlere elektrik verilmesi için abonelikler belediye tarafından başlatılmıştır.¹²⁷ Şehir merkezinden sonra Eylül ayında Dikmen ve Keçiören'e de elektrik tesisatı tamamlanmış; Keçiören'e bir de içerisinde 50 beygirlik bir makine bulunan elektrik santrali binası yapılmıştır.¹²⁸

Ancak bu ilk kurulan elektrik tesisatında kimi aksaklıklar yaşandığı görülmektedir. Ankara'da yaşanan elektrik kesintilerinin sıklıkla yaşanması, Şehremaneti'ni yeni makine ve teçhizatlarla altyapıyı güçlendirme çalışmalarının devamına sevk etmiştir. Ancak bu süreçte Şehremaneti memurlarından şu şekilde bir açıklama yapılmıştır:

“Ankara'nın, şimdi Eskişehir dediğimiz kısımdaki tesisat vaktiyle hemen hemen gayri fenni bir surette yapılmış. Daha doğrusu tesisat aceleye feda edilmiştir. Zaten muvakkat olarak yapılan bu tesisat yerleşmiş kalmış ve gerek yenişehirin ve gerekl diğer mahallerde yapılmakta olan yeni tesisat eskilerle iştigale vakit bırakmamıştır. Fennin icabatındandır ki elektrik ve telefon telleri arasında iki metrelik bir fazla bulunacak ve bu ara bir ağ ile ayrılmış olacaktır. Mateessüf bizde elektirik, telefon hatları birbirine karışmış arapsaçına dönmüştür. Şimdi herhangi bir mahalde bir temas, bir kontak bizi fena vaziyete düşürüyor. O kadar tel

¹²⁴ “Emanet İşleri”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1924, s. 3. Elektrik tesisi görseli için bkz. Ek 11.

¹²⁵ ¹²⁵ “Müstakbel Ankara Hakkında Şehremaneti Haydar Bey'in Yeni Beyanati”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Nisan 1925, s. 2.

¹²⁶ *Age, agy.*

¹²⁷ “Ankara'nın İmarı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Ekim 1925, s. 2.

¹²⁸ “Şehremanetimiz Yeni Açtığı Otuz Metrekarelik Caddenin Arsasını Satıyor”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Eylül 1926, s. 1.

arasından elektrik ayırıp da hatayı bulmak mümkün olamıyor. Bu fenalıkların önünü almak için yeni tesisatımızı tamamıyla fenni bir surette yapıyoruz. İmkan dahilinde eskileri değiştirmekteyiz. Şehrin şimdiki tenviri arzu ettiğimiz derecede değildir. Çünkü iki motor çalışıyor. Üçüncü ihtiyattadır. Dördüncü küçük olduğundan tuğla fabrikasına verdik. Yeni motorlarımız gelince ve faaliyete geçince tenvir işini bir kat daha temin etmiş olacağız.”¹²⁹

Ankara'nın başkent olmasından sonra bir diğer alt yapı gereksinimi olarak telefon hatlarının döşenmesi ve tesisatının kurulması yönündeki çalışmaları da görmekteyiz. Özellikle bu konudan doğrudan sorumlu olarak Posta Telgraf ve Telefon Müdüriyyet-i Umûmiyyesi'nin Ankara telefon şebekesini ıslah etme çalışmalarına 1924 yılı Haziran ayında başladığı görülmektedir. Bunun için kurşunlu kablolar getirilerek şehir dışından itibaren inşaata başlanmıştır.¹³⁰ 1925 yılının Haziran ayında telefon hatları büyük oranda tamamlanmış; her aboneye birden dokuza kadar numara içeren levha verilmesi ve her abone istediği numarayı levhada basınca arzu ettiği kişi ile doğrudan doğruya görüşebilecek tesisat kurulmuştur.¹³¹ Ancak bütün hatların tamamlanması, deneme görüşmelerin yapılması ve hususi telefonların da dağıtımının yapılacak şekilde sürecin tamamlanması bir buçuk sene kadar sürmüştür. 1926 yılının temmuz ayında, otomatik telefon santrali bitmiştir.¹³²

Ankara'nın yol ihtiyacı ise en temel problemlerin başında gelmektedir. Bu dönemde Ankara'nın imarı ile ilgili olarak Dahiliye Vekaleti ve Nafia Vekaleti'nin çabaları görülmektedir. Muhtar Bey, özellikle şehrin yollarının yapımıyla ilgili faaliyetler yürütmektedir. Büyük Millet Meclisi'ne açılan yolların bir an evvel yapılması, özellikle İstasyon Caddesi'nin ve Çankırı Kapısı yollarının tamirinin Belediye tarafından bir an evvel bitirilmesini talep etmiştir.¹³³

Şehmenâneti kendine ait ocaklarda imal ettirdiği taşları, Temmuz 1924'ten itibaren Hacı Bayram Veli, Karaoğlan, Hamamönü, Öksüzce caddeleri gibi şehrin önemli caddelerine parke biçiminde döşemeye başlamıştır. Buna göre yüzde yetmiş beşi kil, bir miktar kireç ve çimentodan yapılmakta olan ve taş kadar sert bir direnç gösteren bu parkeler hazırlanmıştır.¹³⁴ Yenişehir yolunun parke ile kaplanması için üretilecek parkeleri hazırlamak için otuz kişilik Rum ve Ermenilerden oluşan bir ekip de çalışmaya başlamış,

¹²⁹ “Ankara'nın Elektrik Derdi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 16 Ağustos 1926, s. 2.

¹³⁰ “Şehrimizde Telefon”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Haziran 1924, s. 1.

¹³¹ “Şehrimiz Telefonları”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Mayıs 1925, s. 1.

¹³² “Otomatik Telefon Santrali Tesisatı Bitti”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Temmuz 1926, s. 1.

¹³³ “Ankara'nın İmarından: Elektrikle Tenvirat”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Kasım 1923, s. 1.

¹³⁴ “Emanet İşleri”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1924, s. 3.

ayda 50.000 parke yapmaları hedeflenmiştir.¹³⁵ Şehir civarındaki taş ocaklarında Emânet tarafından yaptırılan parke taşları, Hacı Bayram Veli Türbesi önünden itibaren döşenmeye başlamıştır. Yolun iki tarafına ikişer metrelik âdi kaldırım beşer metrelik parke kaldırımlar yapılmıştır. İki gün içerisinde yaklaşık olarak 12 metre civarında parke yol ancak tamamlanabilmiştir. Hacı Bayram caddesinden sonra sırasıyla İstanbul-Hükümet-Karaoğlan-Yeğenbey caddelerinin yapımı planlanmaktadır. Çankaya ve Keçiören şoseleri de tamir edilmeye başlanmıştır. İşlek caddelerdeki toprak yollar ise her saat başında sulanmaya başlamıştır. Aynı zamanda Hamamönü'nden Koyun Pazarı caddesine bağlanan bölgenin kaldırımları tamir edilmiştir.¹³⁶

Yol yapmanın yanı sıra yolların tamir edilmesi ve tozları engellemek için devamlı surette sulanması işleri de Emanet tarafından yapılmıştır. 1925 yılında yolları düzeltmek ve çukur veya bozuk olan yolları tamir etmek üzere belediyeye ait iki silindirin bulunduğu ve bunlardan birisinin devam surette çalıştığı anlaşılmaktadır.¹³⁷ 1925 yılı Ekim ayında Londra'dan Ankara'ya sipariş edilen katran makinesi şehir merkezindeki yollarda tozlanmayı engellemek ve daha sağlıklı ulaşımı sağlamak için faaliyete başlamıştır.¹³⁸

1926 yılı programına göre kırk metrelik Ankara-Sivas demiryolunda bir buçuk kilometre uzunluğunda bir caddenin yapılması kararlaştırılmıştır. Eskişehir'de iki büyük cadde daha açılmıştır. Yangın yeri yolları tamamlanmış; İstasyon caddesinin genişliği 25 metre olarak kabul edilmiştir.¹³⁹ 1926 yılının Eylül ayında Yenişehir önündeki 40 metre genişliğindeki Cumhuriyet Caddesi'nin birinci parke kısmı tamamlanmıştır. Caddenin başında inşa edilecek olan beton köprü bir şirkete ihale edilmiş ve inşaatına başlanmıştır. Belediye fabrikalarına giden sekiz kilometrelik yolun düzleştirilmesi bitmiş, Değirmen Yolu bitmek üzeredir. Silindir makinası ile tüm şehirdeki çalışmalar devam etmektedir. Keçiören-Kabalı yolu da bitmek üzeredir. Etlik yolu tamamen bitmiştir. Şehir içinde yangın yeri bölgesinde dört sokağa parke uygulaması bitmiştir.¹⁴⁰

---

¹³⁵ “Şehremaneti Bey’le Mülakat”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Aralık 1924, s. 2. İstanbul’dan getirilen 15 kişilik Ermeni parke ustası ve işçisi için bkz. *BCA*, 30.18.1.1/10.36.6. Ayrıca bkz. Ek 12.

¹³⁶ “Emânette Faaliyetler”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Temmuz 1924, s. 2; “Emânette Faaliyetler”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Temmuz 1924, s. 2.

¹³⁷ “Şehremaneti Bey’le Mülakat”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Aralık 1924, s. 2.

¹³⁸ “Şehrin İmarı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Ekim 1925, s. 1.

¹³⁹ “Şehremaneti”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Aralık 1925, s. 1.

¹⁴⁰ “Şehremanetimiz Yeni Açtığı Otuz Metrekarelik Caddenin arsasını Satıyor”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Eylül 1926, s. 1.

1924 senesinde 5.500 metrekare şose, 263 metre yol yapılmıştır. 1925 senesinde 500.000 lira sarf edilerek 42.305 metrekare parke, 23.238 metre kaldırım ve 22.305 metrekare şose yapılmıştır. 1926 yılında 427.000 lira harcanarak yol düzeltme işlemi, 16.327 metrekare parke, 31.157 metre kaldırım, 2.504 metre yol ve 800 metre şose yapılmıştır.¹⁴¹

Ankara'ya ulaşımı rahatlatmak adına hummalı bir çalışma dönemi devam ederken Ankara Şehremaneti tarafından Etlik yolunda betonarme bir köprü yapılmasına karar verilmiştir. Köprünün inşaatı Müteahhit Nafiz Bey tarafından temelleri atılarak başlamıştır.¹⁴² Ali Haydar Bey'in girişimi ile başlatılan ve 1926 yılında tamamlanan bu köprü, Ankara'ya yapılan ilk betonarme köprü olmuştur.¹⁴³ Ali Haydar Bey'in, Ankara'da şehir içi ulaşımında kullanılmak üzere bir tramvay hattı çalışmalarına başlamış olduğunu belirtmek gerekmektedir. Ali Haydar Bey, tamamlanmadan bir proje olarak kaldığı anlaşılan bu tramvay için İstasyon, Hamamönü, Kasaba, Çankaya, Etlik, Keçiören bölgelerini içine alan hattı otuz beş kilometrelik bir güzergâh olacak şekilde tespit etmiştir.¹⁴⁴

Ankara'da nakliye işinin düzenlenmesi için de Ali Haydar Bey çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Ankara'da nakliyat ücretleri ile ilgili Şehremâneti bir düzenleme yapma gereği duymuştur. Her şehirde sabit bir nakliyat tarifesinin olmaması hem yük hem insan taşımacılığında suiistimale neden olmakta olduğu anlaşıldığından Emânet Muhasebecisi Cemil Bey'in başkanlığında bir komisyon oluşturmuş, tarife belli bir miktarda sabit hale getirilmiştir.¹⁴⁵ Belediyenin kendisi de nakliye işleri için girişimde bulunmuştur. Şehremâneti, nakliyat ve inşaat işlerinde kullanmak üzere 1,5 tonluk iki adet kamyon satın almıştır.¹⁴⁶ Aynı zamanda şehirde mevcut bulunan askeri, hususi ya da resmi araçları kullananlar için belediye incelemeler başlatmış ve belediye tarafından verilecek bir ehliyetnamesi olmayanların araç kullanması yasaklanmıştır.¹⁴⁷ Bu şekilde Ankara Belediyesi, şoförlere ehliyet vermekle öncülük etmiştir.

¹⁴¹ Kandemir, S. (1932) *Ankara Vilayeti*. Ankara: Başvekâlet Müdevvenat Matbaası, 139.

¹⁴² "Şehrin İmarı", *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Ekim 1925, s. 1.

¹⁴³ "Ankara-İzmit Caddesinde Beton Köprü", *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Şubat 1926, s. 1. Görsel için bkz. Ek 13.

¹⁴⁴ "Müstakbel Ankara Hakkında Şehremaneti Haydar Bey'in Yeni Beyanatı", *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Nisan 1925, s. 2.

¹⁴⁵ "Emânette Faaliyetler", *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Temmuz 1924, s. 1.

¹⁴⁶ "İmar İşleri", *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Haziran 1924, s. 1.

¹⁴⁷ "Şehir İşleri", *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Eylül 1924, s. 1.

Ali Haydar Bey, Ankara'nın çehresini güzelleştirmek için park ve bahçe işleri ile meşgul olurken aynı zamanda Ulus'a bir meydan yapılması işini de üstlenmiştir. Bu çerçevede Tahtakale'den Hariciye ve Müdafaa-i Milliye Vekâletleri ile postaneye kadar giden caddeye parke döşenmesi ve civarındaki bataklıkların park olarak düzenlenmesine karar verilmiştir. Yine aynı bölgede büyük bir bahçe oluşturulması ve bir su deposu inşa edilmesine karar verilmiştir.¹⁴⁸ Aynı zamanda Ali Haydar Bey, TBMM-İstasyon Caddesi'nin imarı ve güzelleştirilmesi ile ilgili 1925 yılı yazında çalışmalarına başlamış, meclisin alt kısmına bahçe, İş Bankası ve karşı tarafından birer parça alarak 50 metrekare bir daire şeklinde ikinci bir meydan yapmaya başlamıştır. Bu meydanın belediye ve polis memurları tarafından güvenliğinin sağlanabileceği mekanlar oluşturulması ve parkeli yollar kenarına ağaçlar dikilmesi esas tutulmuştur. İstasyon bu suretiyle bir bulvar şekline dönüştürülecektir.¹⁴⁹

3.3. Su, Gıda ve Kamu Sağlığı

1920'li yılların başlarında Ankara'nın su ihtiyacı, sadece içme suyu anlamında değil tatlı su kullanımı ve bunun kullanım kolaylığı açısından oldukça zor şartlarda idi. Falih Rıfkı Atay bu günlere dair *“İlk zamanlar, o bir avuç nüfus için yüz yıkayabilecek kadar su bulmak devlet reisinin ve hükümetin belli başlı gündelik dertleri arasındaydı.”* derken sadece temiz su ihtiyacından bahsetmişti.¹⁵⁰ Ali Haydar Bey'in Ankara Şehremaneti'ne atanmasının ardından ele aldığı ilk konular arasında şehrin temiz su ihtiyacının karşılanması problemi vardı. Ali Haydar Bey, ilk iş olarak kendi riyaseti altında Başkentin su problemine çözüm bulmak için bir komisyon oluşturulmuştur. Komisyon Hanımpınarı menbaı hakkında incelemelerde bulunmuştur.¹⁵¹ Hanımpınarı'ndan alınan suyun, şehrin çeşitli yerlerinde bulunan ve halkın kullandığı 65 adet umumî çeşmeye ve 130 adet haneye gönderildiğini tespit etmiştir. Ancak suyun gereksiz israf edildiği de anlaşılmıştır. Komisyon, suyun bir mahzende toplatılması ve demir borularla dağıtımın sağlanması kararını vermiştir. Böylece ileride su dağıtımının makine ile verilmesinin alt yapısı oluşmuş olacaktır. İsrafa neden olan başlıca husus ise çeşmelerin devamlı surette akması, musluklarının olmamasıdır. İsrafın önüne geçmek için çeşmelere musluk takılması,

¹⁴⁸ “Ankara'nın İmarı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Mart 1925, s. 3.

¹⁴⁹ “Şehrimiz Güzelleşiyor”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Eylül 1925, s. 2.

¹⁵⁰ Atay, *a.g.e.*, 1969, 420.

¹⁵¹ Kayaş ve Üreğil köyü civarında bulunan Hanım pınarı suyu Pınar'ın ilk tesisatı Abidin Paşa zamanında yapılmıştır. bkz. Galanti, A. (2005). *Ankara Tarihi I-II*. Ankara: Çağlar Yayınları, 256

böylece Hanımpınarı'ndan gelen suyun mevcuttan daha fazla haneye ve çeşmeye taşınması kararı verilmiştir.¹⁵²

Kaynak sularının mühürlü fiçılarla satılması hakkında ilk girişim de Ali Haydar Bey döneminde olmuştur. Ankara halkının gerçek, temiz ve sağlıklı kaynak suyu tüketmesi için İstanbul'dan ağızları vida şeklinde kapalı su fiçileri, Ankara'ya getirilmiştir. Temiz kaynak suyundan doldurulan bu fiçilerin üzerine soğuk damga vurulmak suretiyle güvenilir olduğu anlaşılacaktır. Şehremaneti, teneke ve kirli testilerle içme suyunun kullanılmasını da yasaklamıştır.¹⁵³

Ali Haydar Bey, Avrupa seyahatine çıkmadan önce Ankara'da bulunan tatlı sulardan birer örnek alarak modern laboratuvarlarda bu suları tahlil ettirmiştir. Tahlil sonuçlarına göre götürülen örneklerden en iyisi Hanım Pınarı suyudur. "*Suları da tahlil ettirdim. En iyi Hanım Pınarı suyu çıktı.*"¹⁵⁴ diyen Haydar Bey, sekiz kilometre mesafede bir boru hattı ile bu suyu şehre taşıma kararı vermiştir. Buna ilaveten 10 Mart 1915 tarihinde toplanan belediye meclisinde Ankara'nın en önemli problemlerinden olan su sorunu ele alınmış, Hanım Pınarı suyuna Şahane Pınarı suyu da ilave edilerek miktarının artırılması ve mecrasının fenni bir surette yeniden inşa edilerek şehir içindeki borularla Hacıbayram'a kadar inşası hakkında karar verilmiştir.¹⁵⁵ Ayrıca Solfasol suyunun şehir merkezine çekilmesi ve içerisinde bulunan kireçten arındırılarak kullanılması için çalışma başlatılmıştır.¹⁵⁶ Cebeci'de bulunan kaynak suyunun Yenimahalle suyundan dokuz metre yükseklikte bulunduğu için suyun Yenimahalle'den takriben 20 metre yükseğe kadar gidebileceği; bu nedenle Kavaklıdere-Çankaya'ya kadar suyun iletilebilmesi için motor kullanılması kararlaştırılmıştır.¹⁵⁷

Ana su tesisatının bir buçuk sene kadar süreceği hesap edildiği için bu süre zarfında hiç olmazsa Yenişehir'in suyunun temin edilmesi kararı verilmiştir.¹⁵⁸ Şehirden 12 kilometre mesafede Kusunlar Köyü vadisinden gelecek suyun ana mecrası, şebeke ve

¹⁵² "Emânette Faaliyetler", *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Temmuz 1924, s. 1.

¹⁵³ "Emanet İşleri", *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1924, s. 3.

¹⁵⁴ "Şehremini Şehrimize Döndü", *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Kasım 1924, s. 1. Hanımpınarı Suyu'nun Tahlil raporu, şu şekildedir: "Mebada derece-i hararet, +12;Manzarası, berrak; Kokusu, yoktur; Lezzeti, epeyce; Amonyak, eserî; Nitratlar, eserî; Nitritler yoktur; Klorür, litrede 0,0254 gram; Mikyas-ı mai derecesi, 32" bkz. Safved, *a.g.e.*, 1925, 49

¹⁵⁵ "Ankara'nın İmarı", *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Mart 1925, s. 3.

¹⁵⁶ ¹⁵⁶ "Müstakbel Ankara Hakkında Şehremaneti Haydar Bey'in Yeni Beyanatı", *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Nisan 1925, s. 2.

¹⁵⁷ "Su Meselesi", *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Ağustos 1925, s. 1.

¹⁵⁸ "Müstakbel Ankara Hakkında Şehremaneti Haydar Bey'in Yeni Beyanatı", *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Nisan 1925, s. 2.

çeşmelerle Yenişehir'e taşınması işine başlanmış; bunun için 100 bin lira tahsisat ayrılmıştır.¹⁵⁹ 1926 yılında Yenişehir'e kadar getirilen suyun, Eski şehire de getirilmesine karar verilmiştir. Suyun vasfını "İstanbul terkos teşkilatı gibi" olarak tasvir eden Ali Haydar Bey, "Getirilecek suyun kabiliyet-i şurubiyesi mevcut sulardan iyidir. Hem müessesata, evlere hem de çeşmelere verilecektir. Getirilecek su 100 bin nüfusu idare edebilecek miktarda olduğu bilhassa anlaşılmıştır." şeklinde beyanda bulunmuştur.¹⁶⁰

Nihayet uzun zamandan beri tamamlanması için uğraşılan su tesisatı da bitmiştir. 1926 yılı Eylül ayında demir borularla şehre, saniyede 30 litre miktarında su verilebilmektedir.¹⁶¹ Yenişehir'de yapılan evler için su tesisatı tamamlanmış; buna ilaveten 25 Kasım günü Ali Haydar Bey tarafından Şahane Pınarı'nın resmî açılışı da yapılmıştır. Yenişehir'de oturmaya başlayanların evlerine su tesisatı çekilmiş; Eskişehir'de ise yeni boru ve yeni çeşmeler kullanılmaya başlanmıştır. Su tesisatının Yenişehir'e kadar getirilmesi sadece temiz suyun halka dağıtılması anlamına gelmiyordu. Aynı zamanda yol yapımı esnasında havaya uçuşan tozunda giderilmesi için kullanılacaktı. Şahane Pınarı suyunun resmi açılışı saat 10.30'da devlet erkanının katılımıyla yapılmıştır.¹⁶²

Ali Haydar Bey, Ankara'nın en temel gıda ürünü olarak ekmeğin üretim şartları, vasfı, kalitesi, fiyatı ve üretim miktarı ile ilgili de hemen çalışmalara başlamıştır. Bir muhabirin sorusu üzerine Ali Haydar Bey, birinci kalitede unun İstanbul'dan geldiği ve bu unu İstanbul'dan gelen bir fırıncının imal ettiği için, bu kalite ekmeğin fiyatının pahalı olduğunu; ancak daha fazla un getirerek kısmen ucuzlamanın sağlanacağını belirtmiştir.¹⁶³ Ankara Şehremâneti, başkent halkının ekmeğin buhranını çözmek için de bir komisyon kurarak çalışmalara başlamıştır. Mevcut fırınların denetimlerinin yeterli yapılırsa dahi sıhhi açıdan uygun olmadıkları tespit edilerek Şehremâneti'ne ait modern bir değirmen ile örnek bir fırın inşa edilmesi kararı verilmiştir. Değirmenin öğüttüğü unların piyasa fiyatıyla halka satılacağı, fırında sıhhi ekmeğin imal edileceği ve satılacağı belirtilirken, bu fırının aynı zamanda şehir esnafına da örnek olacağı tasavvur edilmiştir. Aynı zamanda şehir fırıncıları Şehremâneti'ne davet edilerek birinci ve ikinci sınıf ekmeğin imali hakkında bilgi

¹⁵⁹ "Ankara Belediyesi Yeni Faaliyet Senesinde", *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Şubat 1926, s. 1-2.

¹⁶⁰ "Emanetin Yeni İnşaatı", *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Mart 1926, s. 3.

¹⁶¹ "Şehremanetimiz Yeni Açtığı Otuz Metrekarelik Caddenin arsasını Satıyor", *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Eylül 1926, s. 1. Görsel için bkz. Ek 14.

¹⁶² "Ankara'mızın Su İhtiyacının Halline Doğru", *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Kasım 1926, s. 1

¹⁶³ "Şehremanetinde", *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Ağustos 1924, s. 3.

verilmiştir. Ekmek fiyatlarının ise sabitlenmesi kararı verilmiş ve birinci sınıf ekmek fiyatı 18 kuruş olarak tespit edilmiştir.¹⁶⁴

Ankara'daki fırıncılara örnek olması bakımından Şehremaneti tarafından, örnek bir fırın inşa edilmiştir. Ankara Şehremaneti Numune Fırını'nın resmi açılışı 20 Ağustos 1926 tarihinde yapılmıştır. Bu fırında çalışmak üzere İstanbul'dan beş usta fırıncı getirilmiştir.¹⁶⁵ Bir ay kadar bir çalışma sonrasında belediye birinci sınıf ekmek imal etmek ve fiyatlarını belirlemek için yaptığı incelemeler neticesinde buğday ve un fiyatları üzerinden karara varmış ve ekmeğin fiyatını 25 kuruş olarak tespit etmiştir. Ayrıca oluşturulan numune fırını, birinci sınıf ekmek üretmek üzere 1924 yılı Eylül ayının sonuna doğru üretime başlamıştır.¹⁶⁶

Ankara Şehremaneti Numune Fırını, şehrin o ana kadar gördüğü en modern fırın ve en ucuz ekmek üreten tesisi olmuştur. İki makine, 200 okka kadar unu 20 dakikada un haline getirmekte; her biri 192 ekmek alan iki araba ile hamurlar fırına taşınmaktadır. Bir ağızına 150 ekmek alan 4 ağızlı fırın, 15-20 dakikada toplam 600 ekmek pişirebiliyordu. 24 saatte 20 işçi ile 300 okka odun yakarak 10 bin okka ekmek çıkarılabiliyordu. Ankara'da mevcut bulunan en iyi fırınlar 30 işçi kullanarak 24 saatte 1.000 okka odun yakarak ancak 3 bin okka ekmek çıkarabilmekte idi. Ankara Şehremaneti, Taşhan, Karaoğlan, Balık Pazarı, Samanpazarı, Koyunpazarı, Atpazarı, Hamamönü ve Yenişehir'de birer ekmek satış şubesi de açmıştı. Francala olarak üretilen ekmekler 100, 200, 400 ve 800 dirhemlik olmak üzere dört derecede çıkartılmış ve fiyatları 7,5; 15; 30 ve 60 kuruş olarak tespit edilmiştir. Ankara Şehremaneti Numune Fırını Müdürü Faik Bey, fırının resmi açılışını takip eden günlerde halka şu şekilde bilgi vermişti:

“Ankara Şehremaneti fırının resmi açılışı dün saat 18’de heyet-i vekile azasından bazı zecat, erkan-ı vekalet, bazı müdür-ı umumiler huzurunda parlak bir surette icra olunmuştur. Fırının bulunduğu mahal bayraklar ve elektrik lambalarıyla zarif bir surette tezyin edilmiştir. Üst katta tertip edilen bir büfe vardır. Saat 18 buçuğa doğru davetliler alt kata inmiş ve hamur dairesine girmişlerdir. Burada iki makine, ikişer yüz okka unu yirmi dakikada hamur haline koymakta ve beheri yüz doksan ikişer ekmek alan iki arabada bu hamurları fırına nakletmektedir. Arabaların son sistem oluşu, nakil işini çok teshil etmiştir. Bu arabalar kullanılmasa idi bu kadar hamuru fırınlara nakl için yirmi dört amele istihdamı lazım gelmekte idi. Fırınlar dört ağızdır. Beher ağız yüz elliser ekmeği 15-20 dakikada pişirmektedir. Bu hamur ve pişirme işi o şekilde tesbit edilmiştir ki, 24 saatte 10 bin okka ekmek çıkarılmaktadır. 24 saatte 10 bin okka ekmeği çıkarabilmek için fırının harareti daimi bulunması şarttır ki fırınların son derecede fenni ve muntazam yapılmasından bu harareti 24 saatte ancak 300 okka odunla temin etmektedir. Halbuki harici fırınlarda 24 saatte 30 amele ile ve bin okka odun yakmak şartıyla ancak 3 bin okka ekmek pişirilebilmektedir. Emanet fırınlarında ise müstahdemnin mevcudu ancak 20’dir. Emanet ekmeğinin gerek fırında ve gerek

¹⁶⁴ “Yeni Ankara Şehri Doğmak Üzere”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Ağustos 1924, s. 1.

¹⁶⁵ “Emanet İşleri”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1924, s. 3.

¹⁶⁶ “Şehir İşleri”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Eylül 1924, s. 1.

satış mahallerinde her dakika hatta gece yarısına kadar bulundurulması esbab-ı istikmal edilmiştir. Şimdilik Taşhan, Karaoğlan, Balık Pazarı, Samanpazarı, Koyunpazarı, Atpazarı, Hamamönü ve Yenişehir’de birer satış şubesi küşad edilmiştir. Francalalar 100, 200 ve 400 ve 800 dirhemlik olmak üzere dört derecededir ki fiyatları 7,5; 15; 30 ve 60 kuruştur. Fırının tanziminde himmeti sebuk eden Fırın Müdürü Faik Bey’in bize verdiği malumata göre az amele ile çok iş görmek, taksim-i ameli tanzim etmek sayesinde yakında fiyatlarda yirmişer para daha tenzil mümkün olacaktır. Ve dikkat lazımdır ki henüz yeni mahsul üzerine muamele başlamamıştır.”¹⁶⁷

Ankara Şehremanetin yeni açtığı fırın piyasada çok önemli bir etki yapmıştır. Fırınlara satmakta olduğu birinci ekmeğe daha beyaz ve temiz olarak çıkan Emanet Numune Fırını’nın ikinci sınıf ekmeği ile birinci sınıf ekmeği ikindi vaktine kadar bütün satış şubelerinde tamamen satılmıştır. Çıkarılmış olan 3.500 okka birinci, 5.225 okka ikinci sınıf ekmeğin yetmemesi ve halkın hücumu karşısında fırın saat 17.00’de ertesi gün satışa sunulacak ekmeği pişirmeye mecbur kalmıştır.¹⁶⁸ 1926 yılında Ankara Şehremaneti Numune Fırını dışında şehirde bulunan fırınlar şunlardır:

“Zincirli Camii karşısındaki Fırını Acem İsmail

Tahtakale’de Fırını Hacı İbrahim

Tahtakale’de Fırını Mustafa

Eski Gazhane arkasında Akşehirli Kazım

Evkaf Müdüriyeti karşısında Fırını Kamil

Tahtakale’de Fırını Kazım”¹⁶⁹

Şehremaneti Numune Fırını’nın etrafında boş bulunan araziye alt katı mahrukat, ambar ve depo olarak, üst katı ise işçilerin kullanacağı iki katlı bir bina yapılmasına karar verilmiştir. Alt katın köşesinde ekmeğe dağıtım odası kurulacak ve bunun arkasında ocak olacaktır. Ekmeğe dağıtım araçları için de bir garaj düşünülmüştü.¹⁷⁰

Ali Haydar Bey, halk sağlığı açısından şehirdeki lokantalar ile de ilgilenmiştir. Şehremaneti emanet binasının karşısına 3 katlı bir lokanta binası yapmaya karar vermiş; bu binanın alt ve orta katının yemek salonu olacağını duyurmuştur. 103 metrekare yer işgal eden bu bina takriben 30 bin liraya yaptırılacaktı.¹⁷¹ Ali Haydar Bey, şehirdeki aşçı ve lokanta sahiplerinden şehirdeki yemek listesi ve fiyatlarını isteyerek, bunları incelemek

¹⁶⁷ “Şehremaneti Fırını”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Ağustos 1926, s. 1,3.

¹⁶⁸ “Emanet Fırınında”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Ağustos 1926, s. 3.

¹⁶⁹ Aydın, S. V. D., (2005). *Küçük Asya’nın Bin Yüzü: Ankara*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 402.

¹⁷⁰ “Şehremanetin Yeni İnşaatı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Eylül 1926, s. 2.

¹⁷¹ “Emanetin Yeni İnşaatı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Mart 1926, s. 3.

için bir komisyon kurmuştur. Bu komisyon, yemeklerin fiyatlarını belirlemiş ve belediye bu iş yerlerini devamlı incelemeye tabi tutma kararı almıştır.¹⁷² Şehremaneti, şehrin ticari hayatına getirmeye çalıştığı düzen çerçevesinde esnafların kıyafetlerini de düzenleme yoluna gitmiştir. Buna göre esnafın hâki renkte bir gömlek giymesi uygulaması başlatmıştır.¹⁷³

Ali Haydar Bey, Koyun pazarı, Balık pazarı ve Karaoğlan Caddesi kalabalık alanlar olduğu için üç umumi hela kurdurmuştur.¹⁷⁴ Zincirli ve Haseki camilerine de medeni tuvaletler yaptırmıştır.¹⁷⁵ Şehrin genel kanalizasyon ihtiyacına yönelik çalışmalar da başlatılmıştır. Basit ve eski bir halde bulunan şehrin lağım hattının halkın genel sağlığı üzerinde kötü tesirde bulunduğundan Erzurum şosesi, Erzurum çeşmesi yanından Erkek Hastanesi güneyinden Namazgah'ın batısından geçen ve leblebici dükkanından İtfaiye garajı civarına inen kanalizasyonun inşasını tamamlatmıştır. Kanalizasyon hattı Karaoğlan Caddesi, Tahtakale, Yeğenbey, Saman Pazarı, Saraçhane Şosesi'ne kadar devam etmiştir.¹⁷⁶ Aynı zamanda Kureyş ve Hamidiye Mahallelerinin lağım tertibatının yapımı ile meşgul olmuştur.¹⁷⁷ Yine halk sağlığı açısından debbağhanelerin şehir dışına nakledilmesi ve uygun bir yerde fenni bir debbağhane vücuda getirilmesini sağlamıştır.¹⁷⁸ Bir Etöv (Tephirhane) kurmuştur.¹⁷⁹

Kış aylarının yaklaşması ile Şehremâneti, İstanbul'dan kok kömürü ve demir soba sipariş etmiştir. Bunları halka uygun fiyata satacağını ilan etmiş; odun kömürü satışlarının da devam edeceğini duyurmuştur.¹⁸⁰ Aralık ayında ise bu sobalardan 100 adet daha sipariş ederek getirtilmiştir.¹⁸¹ Şehremaneti, fakir halka ve muhtaçlara yönelik olarak kömür ve odunu, mâl ettiği fiyata vermek üzere bir girişim başlatmıştır. Buna göre yüz bin okka mangal kömürü ile beş yüz bin çeki odun kapalı zarf ile müzayede yoluyla satışa

¹⁷² “Şehir İşleri”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Eylül 1924, s. 1.

¹⁷³ “Şehir İşleri”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Eylül 1924, s. 1.

¹⁷⁴ “Ankara'nın İmarı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Mart 1925, s. 3.

¹⁷⁵ “Şehremanetimiz Yeni Açtığı Otuz Metrekarelik Caddenin Arsasını Satıyor”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Eylül 1926, s. 1. Anafartalar Caddesi üzerinde bulunan Zincirli ve Kurşunlu camileri için bkz. Erdoğan, Ş. (1965). *Ankaram*. Ankara: Alkan Matbaacılık, 245-246.

¹⁷⁶ “Ankara'nın İmarı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Mart 1925, s. 3.

¹⁷⁷ “Emânette Faaliyetler”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Temmuz 1924, s. 2.

¹⁷⁸ “Ankara'nın İmarı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Mart 1925, s. 3.

¹⁷⁹ Ziyaoğlu, *a.g.e.*, 1971, 295; Adıgüzel, N. (2010). *Cumhuriyet Döneminde Belediyecilik (1923-1938)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim dalı, Bolu, 40.

¹⁸⁰ “Yeni Ankara Şehri Doğmak Üzere”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Ağustos 1924, s. 1.

¹⁸¹ “Şehremaneti Bey'le Mülakat”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Aralık 1924, s. 2.

sunulmuştur. Ayrıca iki yüz ton kok kömürüne mahsus soba da Avrupa'ya gidecek heyete sipariş edilmiştir.¹⁸²

Ali Haydar Bey, Ankara'nın halk sağlığı açısından taze meyve ve sebze ihtiyacına yönelik de girişimde bulunmuş ve Şehremaneti binasının hemen yanında Balıkpazarı'nda bulunan arsada meyve ve sebze hali kurmuştur. Resmi açılışı 15 Temmuz 1926 tarihinde yapılan halin kurucu ve girişimcileri Şemen bakkaliyesi sahibi Kazım ve Tonalı Hacıbekir beylerdir. Açılış merasimi saat 14.00'te başlamış ve açılışa askeri müzik eşlik etmiştir. Limonata ve çeşitli ikramların yapıldığı açılışa Ali Haydar Bey'in gelmesi ile birlikte iki kurban da kesilmiştir.¹⁸³

Ali Haydar Bey, sıhhi şartlara riayet etmediği tespit edildiği için Avram Sigal Gazoz Fabrikası'nı 10 gün süre ile kapattırıştır.¹⁸⁴ Şehirdeki fırınlar denetlenmiş; "sulu hamur" olarak isimlendirilen üçüncü sınıf ekmeğin imal edilmesi yasaklanmıştır. Çeşnisi eksik olarak imal edildiği tespit edilen 200 okka ekmeğin, müsadere usulü ile fakir halka dağıtılmıştır. Uygun şartlarda et satmayan 20'ye yakın kasap tüccarı tespit edilmiş ve çeşitli cezalara çarptırılmıştır. Yeğenbey Caddesi'nde bulunan seyyar esnaf ile müzayedede mahalli, Tahtakale'ye nakledilerek şehrin ticari ve sosyal hayatı ile ilgili önemli bir değişiklik yapılmıştır. Şehirde bulunan oteller sıhhat ve temizlik açısından denetimden geçmiş; odalarına fazla yatak bulunduran oteller cezalandırılmıştır.¹⁸⁵ Ali Haydar Bey, bazı esnaf tarafından satıldığı görülen çürük meyve ve sebze ile bozuk olarak imal edildiği anlaşılan dört yüz kadar ekmeğin imhasını sağlamıştır.¹⁸⁶

3.4.Üretim Tesislerinin İnşası

Ali Haydar Bey, başkent bir şehrin imarı için gerekli olan atölye, fabrika ve insan gücünün bilincinde olarak Şehremaneti'ne atandıktan sonra çıktığı Avrupa ziyaretinde Ankara'nın çeşitli bölgelerinden numune olarak aldığı toprak çeşitlerinin laboratuvar testlerini yaptırmıştı. Bu sonuçlara göre dönüşünde hemen harekete geçerek tuğla, kiremit, kereste ve çimento fabrikası kurma işine girişmişti. Ankara'yı bu anlamda yer altı kaynakları bakımından zengin değerlendiren Ali Haydar Bey, inşaat malzemelerinin

¹⁸² "Emanet İşleri", *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1924, s. 3.

¹⁸³ "Şehremaneti Meyve ve Sebze Hali Küşad Edildi", *Hâkimiyet-i Milliye*, 16 Temmuz 1926, s. 3. Görsel için bkz. Ek 15.

¹⁸⁴ "Emânette Faaliyetler", *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Temmuz 1924, s. 2.

¹⁸⁵ "Emânette Faaliyetler", *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Temmuz 1924, s. 2.

¹⁸⁶ "Şehremanetinde", *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Ağustos 1924, s. 1.

Ankara’da üretilebileceği fikrinden yola çıkmıştı. Kurulacak her yeni tesis için gerekli yabancı bir uzman ekibini de Ankara’ya getirilmesi şartını koşan Ali Haydar Bey, kurulan fabrikaların işleyişini Türk gençlerine öğreten kadar bu uzmanların Ankara’da kalmasını istemişti. Özellikle elektrik ve çimento fabrikası gibi daha mütehasıslık gerektiren alanlarda, makinaların kurulması, çalıştırılması yeterli görülmemiş; bakım, tamir ve sürdürülebilirliğini sağlamak için de böyle bir talebi uygun görmüştür. Değirmen, kereste, tuğla, kiremit gibi alanlarda ise modern tekniklerin aktarımını sağlayarak genç Türk mütehasıslar yetiştirmesini hedeflemiştir.

Kereste fabrikası, 1925 yılı Ağustos ayında hizmete başlamıştır. Özellikle inşaat malzemesi olarak oldukça kıymetli olan bu ürünün halka ve müteşebbislere ucuz olarak ulaştırılması sağlanmıştır. Kereste Fabrikası’nın Şehremaneti işletmektedir ve satışını da Şehremaneti gerçekleştirmektedir.¹⁸⁷ Kereste tesisinin yanına bir de mobilya işletmesi kurulmuştur ve yeni inşa edilmekte olan Adliye Sarayı’nın ahşap kısımlarının tamamı Şehremaneti’nin bu fabrikasında yapılmıştır. Mobilya işletmesi için Macar bir ustanın yanına yetiştirmesi için Türk gençleri yerleştirilmiştir. Bu Macar ustanın mahareti, Başvekil İsmet İnönü’ye hediye etmek üzere hazırladığı sigara kutusu tasvirinin basına yansıyan şu kısmından anlaşılmaktadır:

“Fabrikanın ustabaşı çok müsteid bir macardır. Bu zat bizzat imal ettiği kıymetli sigara kutusunu başvekilimiz İsmet Paşa hazretlerime takdim etmiştir. Bu kutu, plastik ile kaplanmış ve gül ağacı ile tezyin edilmiştir. Kapağın üstünde bir ay yıldız olduğu gibi alt kısmına küçük bir macar arması işlenmiştir. Arma ancak dört santimetre vüsatında olduğu halde birkaç bin parça ağaçtan mamuldürki, işçilikteki inceliği bütün vuzuhuyla göstermektedir.”¹⁸⁸

Tuğla, Kiremit ve Kireç Fabrikası, 8. Kilometre’deki Tahar Çifliğinde, kurulmaya başlanmıştır. Kireç Ocakları, 1924 yılı Aralık ayında faaliyete geçmiştir. Kireç ocağının ateşlendiğini belirten Haydar Bey, fabrikaların tesis edildiği alanda durumun oldukça müsait olduğunu, kireçli olan dağlardan kireç, taş ocağından taş, diğer taraflarda ise kil ve kumun mevcut olduğu masrafın sadece usta yevmiyeleri olduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁹ 1925

¹⁸⁷ “Su Meselesi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Ağustos 1925, s. 1.

¹⁸⁸ “Şehremaneti Fabrikalarında Türk Zanaatkarlar”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Temmuz 1926, s. 3.

¹⁸⁹ “Şehremaneti Bey’le Mülakat”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Aralık 1924, s. 2. Evliya Çelebi’nin “Engürü kerpici taştan katı olur” sözüne atıf yapan Avram Galanti, 928 metre yükseklikten çıkarılan bu kireç taşının mahiyeti hakkında bilgi vermektedir. Bkz. Galanti, *a.g.e.*, 2005, 278.

yılı boyunca da faaliyetlerinde devam eden fabrika, Şehremaneti'ne bağlı olarak satışını sürdürmüştür.

Tuğla ve kiremit fabrikası ise 1925 yılının Ağustos ayında faaliyete geçmesi planlanırken¹⁹⁰ ancak 1926 yılı Nisan ayında tam kapasite faal duruma ulaşmıştır. Şehremaneti tuğla ve kiremit fabrikalarında son sistem makinelerle donatılmış büyük bir fırın yaptırılmıştır. Fabrikalar günlük 30 bin tuğla, 10 bin kiremit üretme kapasitesindedir. Kiremit ve tuğlalar Ankara toprağından imal edilmektedir. Ankara toprağıının cinsi güneş ve rüzgârdan çabuk etkilenecek çatladığı için tuğla ve kiremitlerin kurutulması biraz uzamaktadır. Fabrikanın altı tane kurutma ambarı vardır. Her ambar altmış bin kiremit alacak genişliktedir. Tahta raflarla ambarın iç kısmı bölümlere ayrılmıştır. Fabrikanın 79.000 liraya mal olan büyük fırını 240.000 tuğla alabilecek hacimdedir. Bu fırında günlük 30.000 tuğla pişirilmektedir. Fabrika yaklaşık bir ay gibi bir süre içerisinde 800.000 tuğla üretmiştir. Tuğla üretim alanında 40, kiremit üretim alanında 13 olmak üzere toplam 53 usta ve işçi bu fabrikada çalışmaktadır. Şehremaneti Tuğla ve Kiremit Fabrikası, Ankara'nın bütün ihtiyacını karşılayacak miktarda tuğla ve kiremit üretebilecek kabasiteye kısa zamanda ulaşmıştır.¹⁹¹

Ali Haydar Bey, henüz Ankara'daki ilk günlerinde İstanbul'da da yaptığı gibi şehrin buz ihtiyacının karşılanması için küçük ölçekli bir buz fabrikasının imaline karar vermişti. Buz fabrikası özellikle gıdaların uzun süre korunabilmesi adına, halk sağlığı açısından önemli bir tesisti. Bu çerçevede makine için 3.000 lira, inşaat için 3.000 lira olmak üzere toplam 6.000 liraya mâl olacak fabrika için 1924 yılı Ağustos ayında çalışmalara başlanmıştır. Avrupa'dan tedarik edilen makinalar, buzun temiz ve sağlıklı imal edilmesi için planlanmıştır.¹⁹² Hergele Meydanı, buz fabrikasının açılacağı alan olarak belirlenmiş ve hemen çalışmalara başlanmıştır.¹⁹³ Buz fabrikasının faaliyete geçmesi 1925 yılı Ağustos ayını bulmuştur.¹⁹⁴ Ancak lokomotif¹⁹⁵ ile çalıştığından şehrin ihtiyacını karşılayacak seviyede olamayan buz tesisi için Avrupa'da sadece buz fabrikaları için üretilmiş ve elektrikle çalışan bir motor sipariş edilmiştir. Bu siparişin ulaşması ve kullanıma

¹⁹⁰ "Su Meselesi", *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Ağustos 1925, s. 1.

¹⁹¹ "Emanetin Tuğla ve Kiremit Fabrikası", *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Mart 1926, s. 3. Tuğla fabrikası görseli için bkz. Ek 16.

¹⁹² "Emanet İşleri", *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1924, s. 3.

¹⁹³ "Şehremaneti Bey'le Mülakat", *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Aralık 1924, s. 2.

¹⁹⁴ "Su Meselesi", *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Ağustos 1925, s. 1.

¹⁹⁵ Özellikle tarım alanlarında kullanılan ve dört teker üzerine kurulu patlamalı motor.

başlanması ile birlikte fabrika, 1926 yılı Mart ayından itibaren Ankara'nın ihtiyacının tamamını karşılayacak hale gelmiştir.¹⁹⁶

1920'li yılların başlarında Ankara'da mevcut bir değirmen bulunmadığı için iptidai yöntemlerle ekmek üretimi sağlanmaktadır. Ali Haydar Bey, Şehremaneti olarak bir değirmen inşasına karar vermiştir. Değirmen için de en uygun yer olarak Hergele Meydanı düşünülmüştür.¹⁹⁷ 1925 yılı yaz aylarında değirmenin duvar ve çatı inşası bitmiştir. Makineleri faaliyete hazır şekilde beklemektedir.¹⁹⁸ 1926 yılı başlarında üretime başladığı anlaşılan değirmen üretime başlar başlamaz un piyasasında ciddi bir etki yaratmıştır.¹⁹⁹ Şehremaneti Un Değirmeni, bir gecede 10 saat çalışarak 120 çuval un üretmektedir. Birinci cins 60 okkalık çuvallar değirmende 15 liraya, ikinci cins olan un 3 liraya satılmaya başlanmıştır. Aynı unun okkası bakkalda 45 kuruşa satıldığı için un piyasasında oldukça ciddi bir düşüş yaşanmıştır. 8. Kilometredeki elektrik santraline yeni bir dizel motoru eklenmesi ile elektrik kuvveti artmış; değirmen de geceli gündüzlü çalışabilecek duruma gelmiştir. Gündüz şehrin elektrik ihtiyacı fazla olduğu için gece çalışabilen değirmen, artık günde 20 saat çalışmaya ve 250 çuval un çıkarmaya başlamıştır. Bu miktar Ankara merkez nüfusunun un ihtiyacını sağlamış; fazlası da civar bölgelere sevk edilmiştir. Değirmenin buğdayı, yerli tüccarlarından alınmıştır. Değirmenin içinde 600.000 okka buğday alabilecek dokuz odalı ambar yapılmıştır. Buğdaylar ambara doldurulmakta, oradan kendi kendine yıkanıp elenmekte ve hamalsız olarak yük arabalarına koyulmaktadır. Bu şekildeki otomatik makine 100 volt kuvvetinde elektrik akımı ile işlemektedir. Fabrikada müdür, muhasebeci, elek, makine ve yıkanma dairelerinde bulunmak üzere beş fen memuru çalışmaktadır. Değirmen karşısında bir de numune fırını binası yapılmış; otomatik makinesi bulunan bu fırına doğrudan doğruya değirmenden un çekilip yoğrulup pişirip diğer taraftan çıkacak şekilde tertibat düzenlenmiştir. Bu otomatik sistem ile günlük 7.400 okka ekmek çıkarılabilmektedir. Çok az kâr payı ile satılan bu ekmekler karşısında fırıncılar da aynı fiyatla ekmek satmak mecburiyetinde kalmışlar ve fiyatlarını düşürmüşlerdir.²⁰⁰

Çimento fabrikasının 1925 yılı Mayıs ayında tamamlanmış olacağı düşünülse de²⁰¹ ancak 1925 yılı Ağustos ayında yurtdışından sipariş edilen makineler gelmiştir.²⁰² Yılda

¹⁹⁶ "Emanetin Yeni İnşaatı", *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Mart 1926, s. 3.

¹⁹⁷ "Şehremaneti Bey'le Mülakat", *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Aralık 1924, s. 2.

¹⁹⁸ "Su Meselesi", *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Ağustos 1925, s. 1.

¹⁹⁹ Değirmenin fotoğrafı için bkz. Ek 17.

²⁰⁰ "Ankara Şehremaneti Un Fabrikasında Yeni Tesisat", *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Mart 1926, s. 3.

²⁰¹ "Şehremaneti Bey'le Mülakat", *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Aralık 1924, s. 2.

²⁰² "Su Meselesi", *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Ağustos 1925, s. 1.

15.000 ton kapasite çimento üretmesi planlanan fabrika, 1926'da kurulmuşsa²⁰³ da ancak Şubat 1928'de faaliyete başlayacaktır.

Ali Haydar Bey'in ilk andan itibaren şehrin elektrik ihtiyacı için yaptırdığı çalışmalar, 1926 yılı Ankara'sında özellikle sanayi tesislerinin elektrik ihtiyacını karşılayacak tesisatın belediye tarafından sağlanması ile sonuçlanmıştır. Özellikle Avrupa seyahati sonrası sipariş verilen makinelerin, yine yabancı uzmanlar tarafından kurulması ve Türk gençlerinin burada nitelik gerektiren işleri öğrenmesi süreci bir yıl gibi kısa bir zamanda tamamlanmıştır. Bu çerçevede ilk elektrik santrali 1924 yılında Ankara Şehremaneti tarafından Bentderesi'ne kurulmuştu. Bu santral ile Şehremaneti'nin Anafartalar Caddesi'ndeki binası ile civardaki bazı evler aydınlatılmıştı. 1926 yılında ise Ankara Çimento Fabrikası'nın yanına, sanayi tesislerinin yakınına ikinci bir santral kurulmuştur.²⁰⁴ Şehrin elektriğe artan ihtiyacı dolayısıyla şehre daha yakın olmak üzere ikinci bir fabrikanın kurulma kararı alınmıştır. İlk fabrikada bulunan dört motorun aynı anda bütün performansı ile üretebileceği azami elektrik miktarı şehrin ihtiyacını karşılayamayacağı için toplam kuvveti yaklaşık 3.000 beygir olacak yeni bir elektrik üretim tesisi kurulmaya başlanmıştır. Bu ikinci tesis, Cebeci, Çankaya ve şehir merkezine transformatör aracılığı ile dağıtılacaktır ve 1926 yılı Aralık ayında faaliyete geçmesi planlanmaktadır. Mevcut elektrik tesisatını ziyaret eden bir gazetecinin görüşleri şu şekildedir:

“İlk evvel elektrik santralini gezdim. Buraya şehir dahilindeki fabrikaları ve tenviratı idare eden bir makine konmuştur. Bu makine 200 beygir kuvvetindedir. Orada 2 tane 200 beygir kuvvetinde ikinci bir motor Simens Fabrikası'nın memuru tarafından tecrübesi yapıldı. Muvaffakiyetle neticelendi ve bu makine de bu günden itibaren işlemeye başlayacaktır. 200 beygir kuvvetinde üçüncü bir motorda kurulmuştur. O makine henüz işlemiyor. 120 beygir kuvvetinde dördüncü makinede kuruluyor. Şehre elektrik veren bu motorların dördü de bir bina dahilindedir. Makineler paralel olarak cereyan-ı mütenavible çalışacaktır. Bu motorlar saatte beher beygir kuvveti başına 200 gram mazot sarfiyat yapıyor. Dört makine de faaliyete sevk edilirse 600 beygir kuvveti elde edilecektir. Dördüncü makine yedek olarak hazır bulunacaktır. Bu makinelerin mesaisinden hasıl olacak 220'şer voltluk cereyan 6300 volta tahvil edilerek 8 kilometrelik hava-i hatla şehre nakledilecektir. Bu cereyan şehirde transformatör dairesinde tekrar 220 volta tahvil edilerek şehir şebekesine tevzi edilecektir. Elektrik fabrikası 4 makinist 1 sermakinist ve 2 amele ile idare olunmaktadır. Santraldeki bütün mütehassıslar Türk'tür. İstanbul sanayi Mektebi mezunlarıdır.”²⁰⁵

²⁰³ Görsel için bkz. Ek 18.

²⁰⁴ Koç, B., Baskıcı, M. (2013). *Bozkır'dan Sanayi'nin Başkent'ine: Ankara Sanayi Tarihi*. Ankara: Ankara Sanayi Odası Yayını, 59.

²⁰⁵ “Bu Sene Şehrin Yakınında Bir Elektrik Fabrikası Yapılacaktır”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Mart 1926, s. 3.

Birkaç ay sonra başka bir gazeteci de Şehremaneti'nin bu elektrik fabrikasını ziyaret ettiğinde artık tamamen genç Türk işçilerinin çalışmasından duyduğu mutluluğu şu şekilde aktarmıştır:

“Fabrikaların elektrik kısmını, elektrik müdürü Refik Bey'in delaletiyle gezdim. Birkaç ay evvel kamilen ecnebi mütehasısı, monitör vesair işçilerle dolu olan elektrik fabrikası bu gün, genç Türk zanaatkarların eliyle idare olunmaktadır. Birkaç gün evvel bir dinamonun çok büyük olan montajı ile bir dizel motorunun montajı zanaatkarlarımız tarafından muvaffakiyetle ikmal edilmiştir. Montaj ameliyesini idare eden Selahaddin Bey ile refika-i mesaiyesi bu muvaffakiyetleri ile Türk işçilerinin yüksek kabiliyetlerini bir defa daha isbat etmişlerdir.”²⁰⁶

---

²⁰⁶ “Şehremaneti Fabrikalarında Türk Zanaatkarlar”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Temmuz 1926, s. 3. Görsel için bkz. Ek 19.

4. ALİ HAYDAR BEY'İN ARDINDAN

4.1. Ali Haydar Bey'in Faaliyetlerine Dair Genel İzahı

Mizacı dolayısıyla faaliyetler hakkında söz söylemek yerine çalışmayı kendisine şiar edinmiş olduğunu açıklayan ve çevresi tarafından da bu şekilde tanınan Ali Haydar Bey, Ankara Şehremaneti görevine atanmasından itibaren iki kez yapılan çalışmalar hakkında basına izahatta bulunmuştur. Bu izahatın başına Ali Haydar Bey ile ilgili genel bir değerlendirmede bulunan Hakimiyet-i Milliye Gazetesi muhabiri, Ankara Şehremaneti Kanunu çıkarıldığı zaman Ankara'nın imarı için 10 milyon liraya ve 10 yıllık bir çalışmaya ihtiyaç öngörüldüğünü belirtmiştir. Haydar Bey'in İstanbul'daki başarıları nedeniyle iş başına getirildiği vakit Ankara'nın dar sokalar üzerine kötü bir mimari zevkle sıralanmış kerpiç evlerden oluşan kapkara manzaralı bir şehir olduğunu ifade etmiştir. Ankara'ya medeni bir hal ve kıyafet vermek, bataklık ve çöl halinde bulunan civar sahalarda eskisinin imar ve ihyasını beklemeksizin yeni bir şehir vücuda getirmek için yola çıkıldığı zaman Ali Haydar Bey'in geceli gündüzlü çalıştığını vurgulamıştır. Devlet bütçesinden 1,5 milyon tahsisat verilmesi üzerine başlayan çalışmaların geldiği noktanın oldukça ümit verici olduğunu ilave etmiştir. Ankara'nın ihtiyaç duyduğu inşaat malzemesi işinin tamamen halledildiğini ifade etmiştir. İnşaat malzemesinin ise Şehremaneti fabrikalarında oldukça uygun fiyatla satıldığını söyleyen muhabir, *“Kirecin okkası dışarıda 4 kuruşa emanetin ocaklarında ise 60 parayadır. Mesela tuğlanın tanesi piyasada 100 paradır. Bu tuğladan hacim itibarıyla bir misli büyük olan emanet tuğlaları fabrikasında iki kuruşa satılıyor. İşte malzeme hususunda böyle bir hatt-ı hareket ittihaz edilmiştir.”* diyerek imar işlerinin geldiği olumlu noktayı göstermeye çalışmıştır. Ali Haydar Bey'in işlek caddelerin parkelerle kaplattığını, Ankara İtfaiyesi'nin sağlam ve modern bir teşkilat haline getirdiğini de ilave etmiştir. Ali Haydar Bey ise görev başına gelmesinden yaklaşık 24 ay kadar sonra yaptığı ilk açıklamada şunları söylemiştir:

“Bizce en mühim iş fabrikalar. Çimento fabrikası müstesna hepsi ikmal edilmiştir. Tuğla, kereste ve marangoz fabrikaları, kireç ocakları, elektrik fabrikası elyevm hali faaliyettedir. Çimento fabrikasının mahsulü mayısta alınacaktır. Bu suretle malzeme-i inşaiye meselesi hal edilmiş demektir. Fabrikalardan bu sene 400 bin lira kadar varidatta alabileceğiz. Eskişehir'n mühim caddelerine parke tefriş ve Karaoğlan caddesini de istimlak suretiyle tevsi ettik. Eskişehir'n lağımları hemen kamilen yapıldı. Bundan evvel Ankara'da lağım yoktu. İstasyonla şehir arasındaki bataklıklar kamilen kurutuldu. Yenişehir'de yüz ev yapıldı. Yirmi kadarı henüz bitmemiştir. Fakat kısa bir zamanda teslim edebileceğiz. Yenişehir'n caddelerine parke tefriş ediliyor. Suyu isale edilmiştir. İstasyon caddesindeki parklı bitireceğiz. Bahçeler müdiriyeti binası Erzurumlu Nafiz Bey'e ihale olundu. Binanın üstüne Ankara'nın vaziyet-i ibtidaiyesinden haberdar olmak üzere ufak bir rasathane yapacağız. Bi stadyum yapılacaktır.

Şehirde yakında bir elektrik santrali vücuda getirilecek, bu sene şehir ve civarına elektrik vereceğiz. Bütün şehre mütemadiyen su ishalesi meselesi bitirilecektir. Cumhuriyet caddesinin eski tarafında iki büyük apartman yapılacaktır. Emanet karşısındaki arsaya kulüp ve lokanta, Yenimahalle'de bir çarşı yapılacaktır. Bir parke fabrikası tesis edilecek, Keçiören, Etlik, Çankaya, Ayrancı ve Dikmen'in bir kısmı Şehremaneti hududu dahilinde olduğundan buralarda da mahalle teşkilatı ve bu mahallerin yolları yapılacaktır. Bundan başka Eskişehir'de itfaiye meydanının da bir de değirmen yaptık. Ekmek fiyatlarında mühim bir tenzilat yapmak imkanını bulduk. Bu mesele bilhassa değirmen meselesidir. Ankara'da evvelce ekmek yok gibi idi. Mevcut olanlar ibtidai şekilde oldukları için ihtiyaca kağı gelmiyordu. Bizim değirmen işlemeye başladıktan sonra vaziyet değişmiştir. Değirmenin bütün makinelerini işletmek imkanı hasıl olunca ekmeği daha ziyade ucuzlatabileceğimizi ümit ediyorum. İstanbul'da ekmek meselesi bir türlü halledilemiyor. Halbuki bu suretle Şehremaneti'nin elinde şehrin muhtaç olduğu ekmeğin hiç olmazsa nısfını temin edecek değirmen ve fırın oldu mu, ekmeğin fiyatları tabiiyetiyle iner. Bir çok Avrupa belediyelerinin buldukları çare bundan ibarettir. Bu sene için heyet-i vekilece emanete bir milyon yedi yüz elli bin lira ikrazı takarrür etti. Bu para ile bir parke fabrikası yapacağız. Yenişehir'de Cumhuriyet caddesinin sağında 20 büyük ve 10 küçük ev ile 14-15 dairesi bir apartman yapacağız. Yenişehir yollarını ve tenviratını, Ankara'nın suyunu temin edeceğiz. Saman pazarından Cebeci'ye giden iki kilometrelik bir yol açacağız. Önümüzdeki sene programın hutut-ı esasisi bunlardan ibarettir.”²⁰⁷

Ankara Şehremaneti hakkında basında eleştirilerin çıkmaya başladığı 1926 yılının yaz aylarından itibaren oldukça suskun kalmayı tercih eden Ali Haydar Bey'in Ekim ayında bir mülakatı basında yer almıştır. Mülakatı yayınlayan muhabir kendi görüşlerini de haber metnine ilave etmiştir. Muhabire göre son zamanda çıkan dedikodular ve şehremanetin eleştirilmesi yersizdir. Ankara'yı ziyaret eden bir İtalyan muharriri kendi gazetesine yazdığı “Bir sene evvel Ankara'dan hareket edip tekrar oraya avdet eden kişi tahakkuk eden terakki karşısında hayret içinde kalır.” ifadelerinden hareketle “Yabancı bir kişinin hayreti ile şehremaneti aleyhtarlığının arasında nasıl hükmetmeli?” diye sormuştur. Bu hususta en doğru usulün rakamlar olduğunu belirten muhabir, Ankara imarını, Türk milletinin asırlardan sonra ilk imar tecrübesi olarak değerlendirmiştir. “Anadolu'nun ortasında harabelerden ve kül yığınlarından bir garp şehri çıkarmak bu iddia güzel olduğu kadar büyüktür.” diyen muhabir, Haydar Bey zamanını büroda kağıtlar arasında değil, iş başında ve genellikle sekizinci kilometredeki fabrikalarda geçirdiğini ifade etmiştir. İstasyon yakınında Ali Haydar Bey tarafından kurulan seranın, Türkiye'deki en büyük sera olduğunu söylemiş ve seradaki çiçeklerle “çıplak ve kuru Ankara'nın” evlerinin güzelleşeceğini ilave etmiştir. Muhabirin fabrikalarla ilgili soru yöneltmesi üzerine, bir ay sonra görevinden ayrılacak olduğu düşünüldüğünde, Ali Haydar Beyin basına yansıyan mülakatı, göreve geldiği andan itibaren Ankara Şehremini olarak yaptıklarını ve yapamadıklarını izah ettiği bir hesap verme metni niteliğindedir:

“Değirmen, fırınlar, buz fabrikası, büyük etiv, tuğla imalathanesi, kireç ocakları, kereste fabrikası, çimento fabrikası... Henüz ikmal edilmeyen çimento fabrikasından başka bütün fabrika ve imalathaneler işlemektedir. Fırınlar günde 7.000 ekmek veriyor, emanetin

²⁰⁷ “Şehremanetimizin Bu Seneki Faaliyet Programı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Mart 1926, s. 3.

maksadı esnafı mutazarrır etmek değil fakat fiyatları ve ekmeğin cinslerini tanzim etmek olduğundan fırınların azami kabiliyetinden istifade edilmektedir. Emanet günde 30.000 tuğla çıkarıyor vesait-i nakliye kafi olsa bu miktar 50.000'e kadar çıkacaktır. Kireç ocakları bu güne kadar 1.600.000 kilo kireç satmıştır. İstihsal miktarı günde askeri 20.000'dir. Kereste fabrikasında bu sene 2400 metre kare kereste işlenmiştir. Yani adeta fabrika bir orman istihlak etmiş ad olunabilir. Buz fabrikası bu sene Ankara'yı idare etti. Gelecek sene 20 ton istihsal edebilecek surette ikmal olunacaktır.

İstihsalatın cinsi:

İstihsalatın muvaffak olduğuna en büyük delil ancak satış miktarı olabilir. Filhakika kireçte, tuğlada ve çimentoda muvaffak olabilmek için uzun tecrübelerde bulunmak icap etmiştir. İşte istihsalatın fenalığı hakkındaki rivayetler bu tecrübeler esnesında başlamıştır. Bir misal olarak Marsilya kiremidini zıfı edelim. Bu kiremitin hamurunu bulmak için 3 ay çalışılmış, eserler ve raporlar getirilmiş, Bulgaristan'dan bir usta celb olunmuş fakat sonunda kiremit elde edilmiştir. Emanetin yeni kiremiti birkaç güne kadar piyasaya çıkıyor. Avusturyalılar emanetle bir milyon tuğla için mukavele yapmışlardır. Bir inşaat adamı, emanet tuğlasının bütün emsaline faik olduğunu bana iddia etti. Gerçek satış toplamı 1.600.000'dir. 60 memur evinde bugün yalnız bu kireç kullanılıyor. Haydar Bey'in elinde satış memurunun bir raporunu okudum. Memur siparişlerden bunaldığını müşterilerin kapısında mırıldandıklarını ve şehri memnun etmek için günde kireç için 10, tuğla için 10 kamyonu ihtiyacı olduğunu bildirmekte idi. Gelecek sene fabrikalar şehre dekoville bağlanacak ve bu nakliyat buhranı zail olacaktır. İstihsalatın kıymeti hakkında bu büyük rağbetten daha baliğ hangi delil bulunabilir. Çimento gelince fabrikalar civarındaki taş ve kil dünyanın en büyük çimentocularından Berlin'de Profesör Michail Opolos'e tahlil ettirilmiştir. Profesör taş ve kil ve bilhassa Gazi paşa çiftliğinde ki kilin cinsini pek mükemmel bulmuştur. Son günlerde bir Alman grubu çimento fabrikasını işletmek için müzakereye girmiştir. Almanlar kömür ve amele fiyatına göre mütemevvic bir çimento fiyatı talep ettiklerinden müzakere akim kalmıştı. Zire Haydar Bey bütün istihsalatı bilhassa malzeme ve inşaat fiyatlarını indirmek maksadıyla yapıyor.

İstihsalatın Fiyatlar Üstüne Tesiri

Hakikaten en mühim mesele bu idi. Bütün bu fabrikalar ve istihsalat Ankara'daki malzeme ve inşaat fiyatları üzerine bilvasıta veya bila vasıta ne tesir yapmıştır. İşte size basit bir rakam: Fırınlar bittiği zaman Haydar Bey birinci ekmeği 28 kuruşta buldu. Bugün 18.50 kuruştur. Alafranga kiremit bugün 14 kuruştur. Emanet birkaç güne kadar 5 ile 6 kuruşa satacaktır. Kireç geçen sene 3,50 kuruştan 5 kuruşa kadar satılmıştı. Emanet 60 paraya satıyor. Geçen sene bin tanesi 33 liraya alınan tuğlayı emanet 15 liraya vermektedir. Geçen ay 4.000 liraya ihale olunan memur evlerinin geçen sene 6-7.000 liradan aşağı ihalesi mümkün değildi. İşte meselenin can alıcı noktası: Bu mesai müstehlikler menfaatine fakat mütevassıt ve tüccarların tahammülsüz karı aleyhine netice vermiştir. Bu mütevassıt ve tüccarlar kazançlarını bu kadar düşüren bir müessesenin bittabi lehinde değildirler. Onlara sorarsanız emanet hesabını ve kitabını bilmiyor. Lakin deftere bakarsanız fabrikalar büyük hasılatı safiyye bırakmaktadırlar.

Ankara'nın Malzeme-i İbtidaiye Zenginliği

Ankara'nın sekiz kilometrelik muhiti içinde ne zengin malzeme menabığı var. Emanet Etlik'teki kırmızı granitin ruhsatıyesini almıştır. Gelecek sene 20-25 bin liralık tesisattan sonra bu granitten Viyana parkesi yapılacak ve günde 1000 parke istihsal olunacaktır. Çimento, kireç, parke, tuğla, kiremit her şey Ankara'nın küçük muhiti içinde imar olunabiliyor. Maarif Vekaleti'nin herkesin beğendiği cephe taşları Ankara'nın civarından gelmektedir.

Emanet Ne Buldu ve Ne Yaptı?

Ankara emaneti tesis ettiği vakit şehrin varidatı 32.000 lira idi. Bugün fabrikaların hasılatı safiyyesi ile beraber 800.000 liradır. Devlet şimdye kadar emanete 4.000.000 lira vermiştir. Bu paranın yalnız 92.000 lirası henüz tediye olunmamıştır. Bu paralarla yapılan işler şunlardır. Saydığımız fabrikaların kaffesi bir ve iki katlı 149 ev (Bunlar 10.000 liradan 40 küsur bin liraya kadar mal olmuştur.), 60 memur evi, şoseler (8 kilometrelik kaldırımlı fabrikalar şosesi, 4 küsur kilometrelik Çankaya şosesi, parkın içinde 5 kilometrelik şose, diğer tali şoseler), takriben 1.000.000 liralık parke, park, elektrik ve su. Yalnız su masrafı 60.000

lirayı tecavüz etmiştir. Yenişehir'e gelmiş olan su 20 Ekim'de bütün şehre isale edilmiş olacaktır. Şimdiki elektrik gündüzleri fabrikaları işletip geceleri Çankaya'ya kadar şehri ve şehir haricini tenvir etmektedir. Bu elektrik muvakkattir. Asıl şehir elektriği Yenişehir'de inşa edilmekte olan yeni santralden verilecek ve eski santral yalnız fabrikalar için çalışacaktır. Yeni santralle vaz edilecek alat ve malzemenin ilk taksidi tediye olunmuştur. Bundan başka emanet Keçiören ve Dikmen bağlarına iki hususi santral daha yapıyor. İstasyon'dan başlayan 30 metrelik bulvar İş Bankası önünden dolaşır keza Müdafaa-i Milliye'nin önünden başlayan 30 metrelik bulvarla birleşecek ve sivas şimendifer köprüsüne kadar devam ettikten sonra orada 40 metrelik Cumhuriyet Bulvarı ile iltisak edecektir. Bu yolların ne kadar imla zahmeti ve ameliyat-ı zanaiye masrafına mal olduğunu her gün gelip geçenler görmekteirler. 40 metrelik bulvarın bu sene inşa edilecek kısmı 115 bin liraya ihale olunmuştur. Zaman ve para itibariyle emanet işlerinin hakiki kısmını ne olduğunu göstermek için iki küçük misal zikrederim. İstasyondan meclise kadar devam eden parke cadde bir mevsimde, otel binası dört mevsimde inşa olunmuş ve otel bir milyon liraya yakın paraya mal olmuştur. Şurasını göz önünde bulundurmak lazımdır ki Ankara'nın temel taşı geçen sene yazın ibtidasında atılmıştır. Bugün meydana gelen eser yalnız iki inşaat mevsiminin mahsulüdür.

Borç

Emanet filhakika bütçe buhranından mutazzır oldu. Bazen taahhüdât ödemekte büyük müşkülât çekti. Tediye meselesindeki müşkülâtın başkalarının zararı için bir mazeret teşkil etmeyeceği fikrindeyiz. Emanet mutlaka borçlarını süratle tasfiye etmek ve badema teşebbüsâtında tediye imkanı ilk şart olarak düşünmek mecburiyetindedir. Haydar Bey'in beyanatına nazaran: Emanetin şimdiye kadar alacakları haricinde taahhük eden borcu 150 bin lira içindedir. Gerek bu borcu gerek taahhük edecek borçları tediye edebilmek için emanet 30 metrelik caddenin maarif vekaleti önüne tesadüf eden kısmında bir takım arsalar satıyor. Bu arsaların bedeli, yarısı peşin yarısı iki taksitte ve iki senede ödenecektir. Bir kısım arsaların metrekaresi 30 liradan 60 liraya kadar ihale olduğuna göre şayet tekml parçalara talep zuhur ederse bu satış emanete 500 bin lira bırakacaktır. Bundan başka Yenişehir etrafında emanetin bin dönüm, yani 900 bin metre küp daha yeri vardır. Bu arsaların metresi asgari 1 liradan satılıyor.²⁰⁸

Program

Bizim de daima emanette bulduğumuz en büyük noksan programsızlık idi. Haydar Bey kendisine emanete geldiği gün program olarak tasavvur ettiği şeyi yani Yenişehir nüvesini, malzeme ve esaslı yollar meselesini hallettiğini iddia ediyor. Haydar Bey'e mesela mütemadi inşaata sahne olan Cebeci'nin bir planı olup olmadığını sorduk. Haydar Bey bazı inkişafıya yetişemediğini ezcümle geçen sene bomboş olan dağ mahallesinde adeta bir şehircik vücuda gelmiş olduğunu söyledi. Bizim için haiz-i ehemmiyet malumat şudur: Haydar Bey gelecek sene için inşaatçılıktan belediyeçiliğe geçmeye karar vermiştir. Yani emanet artık ev inşa etmeyecek yalnız Yenişehir planı Cebeci-Çankaya-İstasyon arasındaki bütün arsaya tatbik edecek ve artık yol, haller, mezbaha, malzeme meseleleri ile uğraşacaktır. Birçok kimselerin tenkidine rağmen şehremanetinin velev en pahalı yaptığı evler, Yenişehirin nüvesini tesis etmek nokta-i nazarından mühim olmuştur".²⁰⁹

4.2. Ali Haydar Bey'in Ankara Şehremaneti'nden Ayrılışı

Ali Haydar Bey'in Ankara Şehremaneti olarak atanmasından sonra geçen süre içerisinde doğrudan şahsiyetle ilgili olmamak kaydı ile şehremanetinin faaliyetlerini

²⁰⁸ Arsa satışına dair duyuru şu şekilde yapılmıştı: "Şehremanetinin İncesu Köprüsüne ve Yenişehir'de münthei 30 metrelik caddenin iki tarafında ve şu anda inşa edilmekte olan Maarif Vekaleti binası ile Belediye dairesi olan bina arasındaki arsaların satılığa çıkarılmasına karar verilmiştir. Bu arsalar 125 parçaya ayrılmış olan arsa için müzayedeye katılmak için metre başına 15 lira depozito alınacaktır. Belediye, müzayedeye katılım için bir haftalık süre ilan etmiştir. Arsaların bir metrekaresi 18-20 lira arasında satılmıştır. İhaleden sonra iki taksitle ödeme kolaylığı da sağlanmıştır. Belediye, bu arsaların önüne kaldırım ve parke yapmayı, kanalizasyon ve temiz su hattını çekmeyi taahhüt etmiştir. Ayrıca satılan arsalar arasına da iki cadde büyüklüğünde yol da yapacaktı. Bkz. "Şehremanetimiz Yeni Açtığı Otuz Metrekarelik Caddenin arsasını Satıyor", *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Eylül 1926, s. 1. bkz. Ek 20.

²⁰⁹ "Ankara Şehri İçin Umumi Bir Muhasebe", *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Ekim 1926, s. 1,3. bkz. Ek 21.

eleştiren metinlere basında rastlanmaktadır. Henüz göreve başlayalı iki ay gibi kısa bir süre geçmişken “Emanet Nerede?” başlığı ile yazılan makalede, belediyenin halen teşkil edemediği noktasında eleştiri vardır. Bir sene evvel yapılan İstasyon caddesindeki yolun sağ ve sol kenarlarında biriken bozuklukların bu kadar evvel meydana gelmiş olması ve bunları Emanet’in düzeltmemiş olması yönündeki eleştiri, sokaklara yeni dikilmekte olan elektrik direklerinin de yolu bozduğu şeklinde devam etmektedir. Yolun sağ tarafında açılan çukurların, insanın ayak sürütmesi kadar küçük olmadığı; üç insana mezar olabilecek genişlikte açıldığından hareketle, otomobil yolundaki bu durumun ciddi kazalara sebebiyet verebileceği dile getirilmiştir.²¹⁰ Şehirdeki yolların toz içinde kalması, dikilen ağaçların sulanmaması, bataklık kokularının giderilmesi için bir şey yapılmadığı ve halen ekmek sorununun çözülmediği de eleştirilere eklenen konular arasındadır.²¹¹ 1924 yılı Eylül ayında yapılan bu eleştiriler, gerçekte topyekun bir imar faaliyeti çabalarının bir yansıması olarak görülebilir; ancak oldukça ilginç bir şekilde, üçüncü yazı, Hakimiyet-i Milliye Gazetesi’nin bîtarafılık ilkesine bağlı kaldığını belirterek “*Hemşehri*” imzasıyla Şehremaneti’ni öven bir mektubun yayınlanması ile eleştiri yazıları son bulmuştur.²¹²

Belediye bütçesinin Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde görüşüldüğü günlere tesadüf eden gündemde Hamdullah Suphi, Ankara’nın bugünkü haliyle yaşayanlarını tatmin edecek bir vaziyette midir? sorusuna olumlu cevap verecek kimsenin olmadığını ifade etmiştir. Ankara halkının şehrin bu haline, bu hayat şartlarına birkaç sene daha tahammül edemeyeceğini belirterek temizlik düzen, sağlık gibi hususların Türk İnkılabı tarafından nasıl anlaşıldığını göstermek bakımından da Ankara’nın imarı işinin en önemli işlerinden biri olduğunu şu şekilde aktarmıştır:

“Bunun içindir ki biz Ankara’nın imarını alelade bir mesele değil devletin, Cumhuriyet’in, inkılabın fevkalade alakadar bulunduğu bir iş olarak mütalaa ediyoruz... Ankara’nın imarı lazımdır. Yeni bir şehir kurmak elzemdir... “Her hükümet, her türlü toprakların üstüne sokak, bina, bahçe ve diğer beledi tesisatla kendi iddiasını ve onun delillerini nakşeder. Türk Cumhuriyeti Anadolu’nun üzerine yaylasında Ankara denilen merkezde temizlik, intizam, sıhhi hayat ve medeni ihtiyaçlarıyla ortaya attığı fikirlerin kendi tarafından nasıl anlaşıldığını herkese göstermeye mecburdur.”²¹³

Ankara’nın başkent olmasından itibaren şehrin imarı için iki yıl boyunca hazırlık yapıldığını; ancak 1925 yılının yaz aylarında Ankara’nın imarı hakkında ciddi faaliyete başlanabileceğini söyleyen Falih Rıfkı, “*Harap Anadolu’nun ortasında yeni bir medeniyet*

²¹⁰ “Emanet Nerede”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Eylül 1924, s. 3.

²¹¹ “Emanet Nerede”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Eylül 1924, s. 3.

²¹² “Emanet Nerede”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Eylül 1924, s. 3.

²¹³ Hamdullah Suphi, “Yeni Ankara”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Mart 1925.

merkezi vücuda getirmek yalnız Cumhuriyet'i takviye eden bir eser değil, aynı zamanda Türk milletinde banilik kabiliyetinin zevk ve sanat hislerinin baki kalabildiğini gösteren bir misal olacaktır. Onun için bu meseleye verdiğimiz ehemmiyeti füzuli telakki etmemek lazımdır.” diyerek şu önerilerde bulunmuştur:

“1- Ankara'nın askeri devlet merkezi nokta-i nazarından sabit blir plan ve programı olmalıdır.

2- Hususi ve unumi, Ankara'daki teknil inşaat, mesela Şehremaneti'ne merbut fakat salahiyyetar ve yüksek maaşlı mimar ve şehir mütehasıslarından mürekkep bir imar encümeninin murakabesi altında vaz edilmelidir. Bu encümen Ankara'daki bütün imar teşebbüslerini tevhid ve tanzim eder; şehrin sanatkârane simasını vücuda getirir; bedai zabıtası vazifesini ifa eder.

3- Büyük caddeler üzerindeki inşaatın cephe ve irtifaları hemen kontrol ve kaide altına alınmalıdır.

4- Ankara ve etrafını muayyen seneler zarfında çıplaklıktan kurtarmak için ziraat vekaleti ile Emanet arasında bir teşcir projesi vücuda getirilmelidir.”²¹⁴

1926 yılının Temmuz ayından itibaren doğrudan Şehremaneti'ni hedef alan eleştirilerin yoğunlaştığı görülmektedir. İstasyonla şehir arasındaki yolun bazı aksamında bir seneye yakın bir zamandan beri devam eden inşaat yüzünden İstasyon Caddesi'nin geçilemez bir hale geldiği, Şehri istasyona bağlayan en işlek bir caddede inşaat ve tamiratın böyle sürüncemede kalması ve bu yüzden feci bir halin devamına müsaade etmenin şehrin sıhhat ve hayatıyla oynamaktan başka bir şey olmadığı şeklinde başlayan eleştiriler, özellikle yollardan ortaya çıkan toz bulutunun insan sağlığını bozduğu biçiminde devam etmektedir. Otomobillerin geçerken birbirlerini göremeyecek kadar fazlaşan bu toz deryasının tren zamanları bir bulut halinde ayaklandığı, ne otomobil yolcularının ne de yaya yolcuların gramlarca toz yutmadan geçemediği ifade edilmiştir. Şehremaneti'nin hiçbir memurunun sanki zerre kadar alakası yokmuş gibi şimdiye kadar orada bir tedbir almadığı, yolları sulamak suretiyle bu felaketin önüne geçemediği belirtilmiştir. Belediye kanunlarının hiçbir zaman inşaat yapılırken bütün şehrin sıhhat ve hayatının tehlikeye düşmesine uygun bir maddesi olmadığı vurgulanarak bunun tam bir ihmal olduğu, İstasyon Caddesi'nin geçilemez bir halde bırakıldığı ifade edilmiştir. Şehrin ve o şehirde yaşayan insanların sıhhatiyle alakadar olmaları ilk vazifesi olan Şehremaneti'nin inşaatlardan ve yollardan ortaya çıkan pislik ve toz bulutunu engellemediği belirtilmiş ve şu şekilde eleştiri tamamlanmıştır:

“Her gün bu milletin yüzlerce evlad-ı ricali, askerlerinin geçtiği bu toz bulutunun beşerin sıhhati üzerinde yaptığı elem tesirleri göz önünde bulundurması icab eden mesul sıhhat memurlarımız, şimdiye kadar ne yapmıştır? Maatteessüf bu sual de cevapsız

²¹⁴ “Yeni Ankara'ya Başlanırken”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Mart 1925, s. 1.

kalacaktır. Gerek makam-ı emanet ve gerek makam-ı vilayetin tehir etmeden bu feci toz deryasının önüne geçmelerini Ankaralılar namına büyük bir ısrarla beklemekte ve müsaade edenler hakkında ne ceza yapılmış olduğunu pek haklı olarak sormaktayız."²¹⁵

Bir diğer eleştiri ise, bu sefer çok daha bariz biçimde Şehremaneti'ne yönelik olmuştur. Ankara Şehremaneti'nin kendi işlerini dahi düzenleyemediği; emanet kendi faaliyetlerine rehber olacak hiçbir metot ve usule bağlı kalmadığı, gelişigüzel hareket ederek aynı zamanda bir çok işlere atılıp hiçbirisini faaliyetle neticelendiremediği ifade edilmiştir. Emaneti bir defa ziyaret edenlerin bu perişanlık ve karışıklığı derhal görebileceği, Şehremini Bey'i makamlarında bulmanın bir tesadüf meselesi olduğu, hatta diğer şube müdürleri ve mühendislerin de makamlarında bulunmadığı belirtilmiştir. Başlanılan birçok işlerin yarı yolda, yüzüstü kalmakta olduğu söylenerek Şehremaneti, metotsuz, usulsüz gelişigüzel hareket eden ve karışıklık içinde ipin ucunu kaybetmiş ve nereye yetişeceğini bilmeyen "*perişan bir müessese*" olarak nitelendirilmiştir. Açılmış olan hiçbir cadde tam olarak düzenlenmeden yarım bırakılarak başka bir çalışma alanına gidildiği, üç seneden beri istasyonla meclis arasındaki yolun birkaç kere yeniden sökülmüş ve yeniden yapılmaya başlandığı ve hala da tamamlanamadığı dile getirilmiştir. Ankara'daki pahalılığa da dikkat çekilerek bu konuda da Şehremaneti'nin önlem alma sorumluluğu olduğu vurgulanmıştır. Çok yerde çok iş görmek manzarası vermenin gerçek iş yapmak anlamına gelmediği de söylenerek, Ali Haydar Bey'in Ankara Şehremaneti'ni idare edemediği şu şekilde aktarılmıştır:

*"Usulsüzlüğün neticesi olan bu kadar beyhude masraflara, beyhude zahmetlere yazık değil midir?.. Bu kadar fevkalade pahalılık nereden geliyor, sebebi nedir, önüne geçilemez mi? Şehremaneti bu gibi meselelerle alakadar olmak ve çareler düşünmek vazifesi ile mükellef değil midir? Hülasa asrî bir devletin makarrı olan bir şehrin idaresi böyle devam edip gidemez."*²¹⁶

Belediyenin genel meclis görüşmeleri esnasında Belediye azalarından Ziya Gevher Bey, belediyenin çok büyük ve geniş olan sorunluluk alanının ölçülmesi ve kıymet verilmesi güç olduğundan layıkıyla anlatılamadığı, bu nedenle de bir takım eleştirilerin mevcut olduğunu, belediyenin bir an evvel "*efkar-ı umumiyeyi tatmin edecek*" şekilde iş

²¹⁵ "İstasyon Caddesi Geçilemez Bir Hale Geldi, Orada Toz Bulutu Geçenleri Boğacak Kadar Çoğaldı", *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Temmuz 1926, s. 2.

²¹⁶ Ahmet Ağaoğlu, "Şehremanetinde", *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Ağustos 1926, s. 1.

mesaisini izah etmesi gerektiğini dile getirmiştir. Haydar Bey ise bu kadar büyük ve geniş bir işin doğal olarak böyle bir takım eleştirilere yol açabileceğini ve hata var ise devamlı iyi niyetle bu hataların giderilmesi için çalışılacağını söylemiştir.²¹⁷ Gerçekte Ali Haydar Bey'in Ankara'nın imarı için oldukça fazla mesai harcadığını düşünerek bu süreçte eleştirileri çok da haklı bulduğu söylenmez. Falih Rıfkı Atay, tam da bu dönemde Ali Haydar Bey'in mizacına da uygun olarak bu konudaki yaklaşımını şu şekilde dile getirmiştir:

*“Ankara Belediye Reisi, Tozdan ne zaman kurtulacağız, sorusuna: “Bunlar ne biçim adamlar, hem yol isterler, hem yol istemezler, derdi.”*²¹⁸

25 Kasım 1926 tarihinde İstanbul gazetelerinin Şehremaneti Haydar Beyin istifa ettiği hakkında haber yapmaları üzerine Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin bir muhabiri belediyeyi ziyaret etmiş ve Ali Haydar Bey, haberin doğru olmadığını belirterek şu beyanatta bulunmuştur:

*“Ben hükümet ve fırkama merbutum her zaman ki gibi vazifemi yapıyorum. Fırka ve hükümet layık görür de mebus olursam tabiiyetiyle çekilir ve mevkiimi halkıma bırakırım. Bu dakikaya kadar işte görüyorsunuz mevkiimde oturuyorum ve istifa etmedim.”*²¹⁹

Ancak aynı günün akşam saatlerinde Nafia Müdür-i Umumisi Asaf Bey'in şehremaneti olarak atandığı haberi alınmıştır. Ertesi günkü haberlerde Ali Haydar Bey'in Şahane Pınarı suyunun resmi açılışını yaptığı haberi ve fotoğrafı varken, bu haberin yanında yeni şehremini olarak Asaf Bey'in atandığı haberi ve fotoğrafı yer almıştır.²²⁰

²¹⁷ “Cemiyet-i Belediye”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Ağustos 1926, s. 3.

²¹⁸ Atay, *a.g.e.*, 1969, 352-353.

²¹⁹ “Haydar Bey İstifa Etti Haberi Doğru Değildir”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Kasım 1926, s. 2. Görsel için bkz. Ek 22.

²²⁰ “Yeni Şehreminimiz”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Kasım 1926, s. 1. Görsel için bkz. Ek 23. Ali Haydar Bey'in sağlık nedeniyle Ankara Şehremaneti'nden istifasının kabulüne dair “Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal” imzalı belge için bkz. Ek 24.

5. SONUÇ

Ankara Başkent olarak ilan edildiğinde, şehir Kale'nin kurulduğu tepe üzerinde ve çevresinde yerleşim mekânlarının olduğu ve belli başlı köy görünümünde mahallelerinin olduğu bir kasaba şeklindedir. Hâlihazırda Türkiye'nin en mamur şehri olan İstanbul yerine Ankara'yı bir Başkent olarak tercih etmek, gerçekte yeni Cumhuriyet'in Milli Mücadele ile vatanına sahip çıkarak dünyaya meydan okuyuş idealinin de bir yansıması biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Ankara'nın imar edilmesi, bir bakıma Türklerin kabiliyetsiz ve gayr-ı medeni bir millet olmadığını dünyaya ilanının, imar alanındaki ilk kıvılcımı olarak değerlendirilebilir.

Ankara'da, İstanbul'a benzer bir şehremaneti kurmanın nedeninin, vakit kaybetmeden hızla şehrin gereksinimi olan altyapıyı kurma amacına yönelik olduğu anlaşılmaktadır. 24 kişiden oluşan bir komisyonun oluşturduğu belediye meclisinin kararlarını, Şehremini'nin uygulanması esasları ile işler yürütülecek, çalışma alanları belirli olarak Ankara'nın imar ve şehircilik faaliyetleri yerine getirilecekti.

Ali Haydar Bey'in Ankara Şehremaneti'ne görevlendirmesinin yapıldığı 1924 yılının Haziran ayına kadar geçen süre içerisinde O'nun kişisel yeteneklerini ve çalışma azmini gösterdiği, birçok eser meydana getirdiği vazifeleri olmuştu. Mülkiye mezunu olarak ülkenin çeşitli bölgelerinde kaymakamlık, mutasarrıflık mülkiye müfettişliği yapmış; bu görevleri esnasında bulunduğu bölgeyi mamur etmesi ile tanınmıştı. 1917 yılında meşhur eşkiya Çakırcalı Mehmet Efe çetesi ile çatışarak, onu ölü olarak ele geçirmesi Ali Haydar Bey'in şöhretini daha da arttırmıştı.

Ali Haydar Bey, siyasi hayata aslında 1912 yılında Meclis-i Mebusan'da Menteşe Mebusu olarak başlamıştı; ancak bu görevi meclisin tatil edilmesi üzerine kısa sürmüştü. 1919 yılında Bolu Mutasarrıfı iken Milli Mücadele'ye katılması ve yararları hizmetlerde bulunması nedeniyle 1920 yılı Ağustos ayında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Mahalli İdareler Umum Müdürü olarak atanmıştı. Bu süreçten itibaren Ankara'ya bağlı kalarak 1921'de Sivas, 1923'te de İstanbul Valisi olarak görevlendirilmişti. Cumhuriyet Rejimi'nin ilk valisi olan Ali Haydar Bey, 3 Mart 1924 tarihinde halifeliğin ilgası üzerine Osmanlı hanedanının İstanbul'dan ve Türkiye'den dışarı çıkartılması esnasında en büyük mülkiye memuru sıfatıyla İstanbul Valisi olarak bu görevi yerine getirmişti.

Özellikle Sivas Valiliği ve İstanbul valiliği dönemi Ali Haydar Bey için oldukça önemlidir. 1919-1924 yılları arasında Milli Mücadele yıllarında Ankara'ya bağlı olarak çalışmış, bu iki şehrin altyapısını kurmak için oldukça çaba sarf etmişti. Sivas'ta 35 okul yaptırmış, sanayi tesislerine önem vermiş ve kilometrelerce yol inşa ettirerek şehrin imarına çok ciddi katkı sunmuştu. İstanbul'da , halkın et ihtiyacını gidermek için mezbaha kurdurmuş; sağlıklı et dağıtımını için buz fabrikası açtırmıştı. Özellikle bulunan büyük şirket temsilcileri ile görüşerek, belediyeye yıllık vergi ödemeleri sürecini başlatmıştı. Yangın felaketine önlem olarak modern bir itfaiye teşkilatı oluşturmuştu. Beyazıt havuzu inşası, Unkapanı köprüsü onarımı, Heybeli Rıhtımı yapımı ve yol açma-tamirat faaliyetleri bir tarafa bırakılsa dahi İstanbul esnafına halk sağlığını bozacak, çürük ya da bozulmuş gıda satışının önüne geçmek için Belediye tarafından ceza verilmesini yasal hale getirmesi ile esnaf üzerinde sıkı denetim kurarak şehrin ticari hayatına da bir nizam getirmişti.

İstanbul'da görevi esnasında belediye gelirlerini artırarak kısmen özerk yapıya kavuşturması ve belediyenin hareket serbestliğini sağlaması, İstanbul'daki ticaret erbabı ve şirketlerle anlaşarak belediyeye gelir sağlaması takdir toplamıştı. O'na göre Vilayet, Emanet ve Evkaf idareleri bir elden yönetilmeliydi; bazı vergileri şehremaneti koyabilmeli idi.

TBMM ikinci dönem ve üçüncü dönemde İstanbul milletvekili olarak görev alan Ali Haydar Bey, TBMM'nde özellikle belediyecilik alanında katkı sunmaya gayret etmiştir; ancak 1930 yılında izinsiz ve özürsüz olarak meclise devam etmediği gerekçesi ile milletvekilliği düşürülmüştür. Meclise izinsiz ve özürsüz bir biçimde katılmamasının nedeni hakkında somut bir bilgi olmamakla birlikte mizacında bulunan siyasete uzaklık nedeniyle bu sonucun ortaya çıktığı söylenebilir.

Ali Haydar Bey, Ankara Şehremaneti olarak bulunduğu süre boyunca TBMM'de görüşülen ve karar bağlanan belediye ile kanun tasarılarına katkı sağladı. Ankara Şehremaneti teşkilat yapısını yeniden örgütlemeye çalışmıştır. Kendisinin de ciddi katkı sunduğu 24 Mart 1925 tarihinde 583 sayılı çıkarılan kanundan güç alarak Ulus Meydanı'ndan Sıhhiye-Yenişehir-Kızılay istikametine doğru 4.000.000 metrekarelik bir alanı Şehremaneti'nin istimlak etmesini sağlamıştır. Bu şekilde, yeni şehrin, Başkent'in Ulus ile Çankaya arasına kurulmasına zemin oluşturmuştur.

Göreve geldikten ve hükümet ile birlikte yeni kurulacak Başkent ile ilgili görüş alışverişinde bulunduktan sonra mesken-yol inşaatı, su ve gıda ihtiyacı, kanalizasyon ve

elektrik problemi gibi en temel sorunları çözmek amacıyla yanına aldığı birkaç uzmanla Avrupa'daki belli başlı kentleri seyahate çıkmıştır. Ankara'nın taş, toprak ve su numunelerini yanına alarak Avrupa'daki laboratuvarlarda tahlillerini yaptırmıştır. Özellikle elektrik, çimento, fırın-değirmen konusunda altyapı kurmak için gerekli olan makinaları temin etmek, Ankara'da bunların kurulunu yapmak ve işleyişini öğretmek esasına sadık kalarak çeşitli firmalardan açık arttırma usulü teklifler almıştır.

Ali Haydar Bey'in Ankara'nın kentleşmesi üzerine faaliyet alanlarına baktığımızda belediye teşkilatını kurması, şehrin imarını gerçekleştirmesi, konut problemini çözmesi, altyapı ve kanalizasyon faaliyetleri yürütmesi, belediyeye ait fabrikalar ve imalathaneler kurması, kentin üretim tesislerini denetleyerek ticari hayatını düzenlemesi, şehrin ihtiyaç duyduğu elektrik ve temiz su ihtiyacını karşılayacak altyapıyı kurması, şehrin çevre düzenlemesini sağlaması ve halk sağlığı açısından aldığı önlemler ön plana çıkmaktadır. Bu çerçevede Ali Haydar Bey, Ankara'nın eski şehir (Ulus-Hamamönü, Kale-Cebeci) üzerinde değil; yeni bir şehir üzerine kurulması gerektiği kararını desteklemiş ve uygulamıştır. Şehrin mimari özelliklerini yansıtacak Yenişehir evlerini inşa ettirmiştir. Şehre gelen misafirlerin dana nezih bir oramda kalabileceği bir otel inşa ettirmiştir. Şehrin, bağ, bahçe, park gibi şehir düzenlemelerini yapmıştır. Ankara'da kerpiç ve tahta evlerin inşa edilmesini yasaklamıştır. Yük taşımacılığı ve nakliye konularına tarife uygulaması getirmiştir. Şehirde yeni yapılacak özel inşaatlarda dahi belli bir plan çerçevesinde hareket edilmesi gerektiğine dair inisiyatif geliştirerek Başkent'te yapılacak her inşaatın birbiri ile uyumlu ve modern olması için plan hazırlatmış ve bu planı ilgili inşaat firmalarına dağıtmıştır. Devamlı akar surette olan çeşmelere musluklar taktırarak israfı engellemiş; şehir merkezine çektiği su boruları ile hususi meskenlere de su dağıtımını gerçekleştirmiştir. Ankara'da kullanılacak sağlıklı su ihtiyacını gidermek için labatuvar sonuçlarına göre kaynak sularının şehre getirilmesi çalışmalarını yürütmüştür. Suyun kireçten arındırılarak sıhhi biçimde dağıtımını sağlamak için labatuvarlarda çalışmalar yaptırmıştır. Şehrin bataklık ve kanalizasyon sorunu ile meşgul olmuş; şehir merkezinin kanalizasyon hattını neredeyse tamamlamıştır. Halk sağlığı açısından olumsuz etkileri olan debbağhaneleri şehir dışına taşımıştır. Halk için ucuz odun ve kömür satışını başlatmış; taze sebze ve meyve hali kurdurmuştur. Ekmeğin üretim şartları ve kalitesini kontrol etmek için şehirdeki fırınlarda incelemelerde bulunmuş ve halk sağlığına zararlı bulunan tesislere cezalar vermiştir. Kasapları denetlemiş ve uygun üretim yapmayan esnafa cezalar

verdirmiştir. Odalarında fazla yatak bulduran otellere ceza yazdırmıştır. Lokantaları da bu çerçevede denetime tabi tutmuş ve bir modern şehir lokantası kurduğunuştur. Şehrin gıda ihtiyacını doğrudan karşılamak ve diğer fırınlara örnek olmak üzere Numune Fırını kurmuştur. Fırın'ın üretime geçmesi ile birlikte hem şehrin un ihtiyacını karşılamış hem de un piyasasının düşmesi sağlanmıştır. Başkent'in görünümünü güzelleştirmek, bataklıkların kurutmak ve doğa zenginliğini arttırmak üzere büyük bir sera oluşturmuştur. Bu serada, Avrupa ve İstanbul'dan getirdiği örnekler ile bir çok çeşit fidanlar ve çiçekler yetiştirmiştir. İstasyon ile Meclis arasında büyük bir park alanı oluşturmuş ve imar etmiştir. Avrupa seyahati sonrası aldığı numuneler çerçevesinde tuğla, çimento, kereste ve kiremit fabrikası kurmuştur. Bu şekilde şehrin imar faaliyetleri için gerekli olan malzemeyi, doğrudan Şehremaneti'nin karşılamasını sağlamıştır. Kurduğu elektrik santralleri ve dağıtım ağı ile şehrin elektrik problemini çözmüştür. Özellikle yeni kurulan sanayi bölgesinin elektrik ihtiyacını tamamen gidermiştir. Kireç ocağı açtırmış, Ankara'nın itfaiye teşkilatını modern hale getirmiş, Buz fabrikası ve gaz deposu kurmuştur.

Ali Haydar Bey, altyapı için gerekli olan ana malzemeyi Ankara ve civarından elde etmeye özen göstermiştir. Bu bağlamda yeraltı kaynaklarının bulunduğu bölgelere yakın atölyeler ve fabrikalar inşa etmiştir. Parke taşı, tuğla, kiremit, çimento imalinde yerli malzeme kullanmıştır. Aynı zamanda Ali Haydar Bey, yabancı teknik elemanlardan yararlanmakla birlikte Türk gençlerinin de yetişmesine önem vermiştir. Bu uzmanlardan meslek öğrenerek işletme, atölye ve fabrikaların başına Türk gençlerinin geçme sürecini özenle işletmiştir. İstanbul'da bulunan meslek erbaplarını da Ankara'ya getirerek çeşitli mesleklerde olmak üzere işlerin başına yerleştirmiştir.

Yaklaşık 2,5 sene Ankara Şehremini olarak görev yapan Ali Haydar Bey, tüm bu faaliyetlerinin yanı sıra Türkiye ve Ankara için öncü faaliyetleri de gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin elektrikle çalışan ilk değirmenini kurmuştur. Ankara'nın betondan yapılan ilk köprüsünü yaptırmıştır. Ankara şehir merkezinde kullanılmak üzere ilk Tramvay projesini hazırlamıştır. İlk kez şoförler için ehliyetlere ruhsatname verme uygulamasını başlatmıştır. Ankara'ya inşa edilmesi gereken bir stadyum fikrini yer tespiti de belirterek ortaya atmıştır. Halk sağlığını korumak açısından içme sularının belediye tarafından vurulan mühürlü fiçularla satılması uygulamasını ilk kez başlatmıştır. Nihayet Ali Haydar Bey, Ankara'nın imarı için sarf ettiği çabalar nedeniyle kendisine para ödülü verilen ilk ve tek belediye başkanı olmuştur.

KAYNAKLAR

- “1 Martın Ankara’da Açtığı Devir”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Mart 1924, s. 2.
- “Ankara Belediye Teşkilatı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Kasım 1923, s. 4.
- “Ankara Belediyesi Yeni Faaliyet Senesinde”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Şubat 1926, s. 1-2.
- “Ankara Şehremaneti Un Fabrikasında Yeni Tesisat”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Mart 1926, s. 3.
- “Ankara Şehri İçin Umumi Bir Muhasebe”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Ekim 1926, s. 1,3.
- “Ankara’da Büyük Bir Stadyum İnşa Ediliyor”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Şubat 1926, s. 3.
- “Ankara’da İmârat ve İnşaat Faaliyetleri”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Temmuz 1924, s. 2.
- “Ankara’nın Elektrik Derdi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 16 Ağustos 1926, s. 2.
- “Ankara’nın İmarı Etrafında Faaliyetler”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Teşrin-i Sâni 1339/7 Kasım 1923, s. 1.
- “Ankara’nın İmarı Müzâkeratı Devam Ediyor”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Ağustos 1924, s. 1.
- “Ankara’nın İmarı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Ekim 1925, s. 1.
- “Ankara’nın İmarı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Kasım 1923, s. 3.
- “Ankara’nın İmarı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Haziran 1924, s. 1.
- “Ankara’nın İmarı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Mart 1925, s. 3.
- “Ankara’nın İmarına Doğru”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Kasım 1923, s. 1.
- “Ankara’nın İmarından: Elektrikle Tenvirat”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Kasım 1923, s. 1.
- “Ankara”, *Yurt Ansiklopedisi*, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1981.
- “Ankara-İzmit Caddesinde Beton Köprü”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Şubat 1926, s. 1.
- “Ankaramızda Yeni ve Güzel Binalar Çoğalıyor”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Mayıs 1926, s. 3.
- “Ankaramızın Su İhtiyacının Halline Doğru”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Kasım 1926, s. 1.
- “Belediye Teşkilatı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Kasım 1923, s. 1.
- “Bu Sene Şehrin Yakınında Bir Elektrik Fabrikası Yapılacaktır”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Mart 1926, s. 3.
- “Cemiyet-i Belediye”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Ağustos 1926, s. 3.
- “Cemiyet-i Umumiye-i Belediye’de Münakala”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Ağustos 1924, s. 3.
- “Cumhuriyetimizin Merkezi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Mart 1926, s. 1.
- “Emanet Fırınında”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Ağustos 1926, s. 3.
- “Emanet İşleri”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1924, s. 1.
- “Emanet Nerede”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Eylül 1924, s. 3.
- “Emanet Nerede”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Eylül 1924, s. 3.
- “Emanet Nerede”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 15 Eylül 1924, s. 3.

- “Emanetin Tuğla ve Kiremit Fabrikası”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Mart 1926, s. 3.
- “Emanetin Yeni İnşaatı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Mart 1926, s. 3.
- “Emânette Faaliyetler”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Temmuz 1924, s. 2.
- “Emânette Faaliyetler”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Temmuz 1924, s. 2.
- “Emânette Faaliyetler”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Temmuz 1924, s. 1.
- “Eski İstanbul Valisi Haydar Dün Vefat Etti”, *Cumhuriyet*, 19.9.1937, s. 2.
- “Eski Şehremini B. Haydar Vefat Etti”, *Akşam*, 19.09.1937, s. 1,6.
- “Haydar Bey İstifa Etti Haberi Doğru Değildir”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Kasım 1926, s. 2.
- “İmar Faaliyetleri”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Temmuz 1925, s. 1.
- “İmar İçin Projeler”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Şubat 1926, s. 3.
- “İmâr İşleri”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Haziran 1924, s. 1.
- “İnşaat Mukâvelesi İhzâr Edildi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Temmuz 1924, s. 1.
- “İstasyon Caddesi Geçilemez Bir Hale Geldi, Orada Toz Bulutu Geçenleri Boğacak Kadar Çoğaldı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Temmuz 1926, s. 2.
- “Müstakbel Ankara Hakkında Şehremaneti Haydar Bey’in Yeni Beyanâtı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Nisan 1925, s. 2.
- “Otomatik Telefon Santrali Tesisatı Bitti”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Temmuz 1926, s. 1.
- “Su Meselesi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Ağustos 1925, s. 1.
- “Şehir İşleri”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Eylül 1924, s. 1.
- “Şehremaneti Bey’le Mülakat”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Aralık 1924, s. 2.
- “Şehremaneti Evleri”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Kasım 1925, s. 3.
- “Şehremaneti Faaliyeti”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Temmuz 1926, s. 2.
- “Şehremaneti Fabrikalarında Türk Zanaatkarlar”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Temmuz 1926, s. 3.
- “Şehremaneti Fırını”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 21 Ağustos 1926, s. 1,3.
- “Şehremaneti Meyve ve Sebze Hali Küşad Edildi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 16 Temmuz 1926, s. 3.
- “Şehremaneti”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Aralık 1925, s. 1.
- “Şehremanetimiz Yeni Açtığı Otuz Mertekarelik Caddenin Arsasını Satıyor”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 20 Eylül 1926, s. 1.
- “Şehremanetimizin Bu Seneki Faaliyet Programı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Mart 1926, s. 3.
- “Şehremanetinde”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Ağustos 1924, s. 1.
- “Şehremanetinde”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Ağustos 1924, s. 3.
- “Şehremânetinde”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Haziran 1924, s. 1.
- “Şehremânetinin Faaliyetlerinden”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 19 Haziran 1924, s. 1.
- “Şehremanetinin Yeni İnşaatı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Eylül 1926, s. 2.
- “Şehremâneti-Ulien İtilâfı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Haziran 1924, s. 1.

- “Şehremâneti-Ulien Mukavelesi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Temmuz 1924, s. 1.
- “Şehremini Şehrimize Döndü”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Kasım 1924, s. 1.
- “Şehreminimiz İş Başında”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Haziran 1924, s. 2.
- “Şehrimiz Güzelleşiyor”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Eylül 1925, s. 2.
- “Şehrimiz Telefonları”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Mayıs 1925, s. 1.
- “Şehrimizde Telefon”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Haziran 1924, s. 1.
- “Şehrimizin İmarı Meselesi, Şirketle Müzakerede Müşkilat Çıkarsa”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Temmuz 1924, s. 1.
- “Şehrimizin İmarı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Haziran 1924, s. 1.
- “Şehrin İmarı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Ekim 1925, s. 1.
- “Ulien Mukavenamesi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Temmuz 1924, s. 1.
- “Ulien Şirketi İle Müzakerât Bugün Bitiyor”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Ağustos 1924, s. 1.
- “Ulien Şirketi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Ağustos 1924, s. 1.
- “Yeni Ankara Şehri Doğmak Üzere”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Ağustos 1924, s. 1.
- “Yeni Ankara’ya Başlanırken”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Mart 1925, s. 1.
- “Yeni Şehreminimiz”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Haziran 1924, s. 1.
- “Yeni Şehreminimiz”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Kasım 1926, s. 1.
- Adıgüzel, N. (2010). *Cumhuriyet Döneminde Belediyecilik (1923-1938)* Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Ahmet Ağaoğlu, “Şehremanetinde”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Ağustos 1926, s. 1.
- Akbaş, E., Bozkurt, S., Yazıcı, K. (2018).”Osmanlı Devleti’nde Lonca Teşkilatı, Yapısı ve Yönetim Düşüncesi ile Karşılaştırılması”. *Muhasebe ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, 173.
- Akgün, N. (1996). *Burası Ankara*. Ankara: Ankara Kulübü Yayınları.
- Alada, A. (1990,23-24 Kasım). “Türk Belediyeciliğine Kronolojik Bir Yaklaşım”. *Türk Belediyeciliğinde 60 yıl Sempozyumu*, Ankara.
- Aldan M. (1990). *İz Bırakan Mülki İdari Amirleri*, Ankara: İçişleri Bakanlığı Yayını.
- Atasoy, V. (1992). *Türkiye’de Mahalli İdarelerin Yapısı ve Yeniden Düzenlenmesi*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Atay F. R. (1969). *Çankaya*, İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık.
- Atay, F. R. (1933). *Eski Saat*. İstanbul: Akşam Matbaası, 572.
- Aydın, S., Emiroğlu, K., Türkoğlu,Ö., Özsoy, E. (2005). *Küçük Asya’nın Bin Yüzü*. (Birinci Baskı). Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
- Bostanoğlu, Ö. (2014). *Türk-Ulusçu Şehircilik ve Belediyecilik*. (Birinci Baskı). İstanbul: İleri Yayınları, 35-36.

- Cengizkan A. (2004). *Ankara'nın İlk Planı: 1924-25 Lörcher Planı*, Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı.
- Cengizkan, A. (2002). *Ankara 1924-25 Löcher Planı: Bir Başkenti Tasarlamak ve Sonrası*. Ankara: Mimarlar Derneği.
- Cumhuriyet ve Başkent Ankara*, (2007). Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Çelik, B. (1995). "Türk Belediyeciliğinin Tarihsel Gelişimi". *Yeni Türkiye*, 1(4), 588-597.
- Erdoğdu Ş. (1965). Ankara: *Ankaram*, Alkan Matbaacılık.
- Ergin O.N., (1996). *İstanbul Şehremenleri (1855-1928)*, Haz. Ahmet Nezih Galitekin, İstanbul: İşaret Yayınları.
- Ergin,O. (1936). *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi İktisat ve İctimaiyat Enstitüsü yayını.
- Eryılmaz, B. (2007). *Kamu Yönetimi*. İstanbul: Erkan Matbaası.
- Esin T., Etöz Z., (2015). *1916 Ankara Yangını*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Galanti A. (2005). *Ankara Tarihi I-II*, Ankara: Çağlar Yayınları
- Gazi Mustafa Kemal, (1927). *Nutuk*, Ankara.
- Goloğlu, M. (1971). *Türkiye Cumhuriyeti*. Ankara: Başnur Matbaası.
- Günel, G. (2015). Ankara Şehri 1924 Haritası: Eski bir Haritada Ankara'yı Tanımak. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 78-104
- Günel, G., Kılıcı, A. (2015). "Ankara Şehri 1924 Haritası: Eski Bir Haritada Ankara'yı Tanımak", *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 78-104.
- Hamdullah Suphi, "Şehremini Haydar Bey", *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Haziran 1924, s. 1.
- Hamdullah Suphi, "Yeni Ankara", *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Mart 1925.
- Kandemir, S. (1932). *Ankara Vilayeti*, Ankara: Başvekalet Müdevvenat Matbaası.
- Kartal, C. B. (2013). "Ankara'nın Başkent Oluş Sürecinde Dönem Basınında Ankara ve İstanbul: Makarr ve Payitaht". *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 75-86.
- Keleş R., Duru B. (2008). "Ankara'nın Ülke Kentleşmesindeki Etkilerine Tarihsel Bir Bakış", *Mülkiye*, 32(261) 27-44.
- Koç B., Baskıcı M. (2013). *Bozkır'dan Sanayii'nin Başkenti'ne: Ankara Sanayi Tarihi*, Ankara: Ankara Sanayi Odası Yayını.
- Kolay, E.(2018)."Kaybolan Bir Mimari Mirası Ankara Belediye Dairesi". *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 142-148.
- Mimar Kemaleddin, (1927). "Ankara'nın İmarı", *Arkitekt*, 4, 179.
- Muslihiddin Savfet, (1925). *Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Ankara Vilayeti*, Ankara.
- Mübarek Galip (1926). "Ankara'nın Evleri", *Muallimler Birliği Mecmuası*, 1(8), 354-359.
- Müderrişoğlu, A. (1996). *Kurtuluş Savaşı'nda Ankara*. Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 193,194.

- Ortaylı, İ. (1973).“Türk Belediyesinin Denetim Yetkisinin Tarihi Gelişimi ve Günümüzdeki Durumu”. *Amme İdaresi Dergisi*,6(4),14-24.
- Ortaylı, İ. (1992). “Belediye md.”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 5. 400 (398-402).
- Ortaylı, İ. (2000). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri 1840-1880*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öngider, S. (2003). *İki Şehrin Hikayesi: Ankara İstanbul Çatışması*. İstanbul: Aykırı Yayıncılık.
- Öztürk K. (1993). *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM II. Dönem 1923-1927, III. Cilt, Ankara.
- Pakalin, Z. (1993).*Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. (Cilt 3-577). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Sadri Maksudi, “Yeni Ankara”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Mart 1926, s. 3.
- Sakaoğlu, N.(1994). İhtisab md. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul.
- Sarioğlu, M. (1999).“Ankara Şehremini ve Valisi Ali Haydar Bey ve Faaliyetleri”, *Kebikeç*, 9, 125-130.
- Sarioğlu, M. (2001). *Ankara bir Modernleşme Öyküsü (1919-1945)*. (Birinci Baskı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Şimşir, B. (1991). “Ankara’nın Başkent Oluşu”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 7(20), 205.
- Şimşir, B.(1998). *Ankara Bir Başkent Doğuşu*.(İkinci Baskı) Ankara: Bilgi Yayınları.
- Tankut, G. (1993). *Bir Başkent İmarı Ankara:1929-1939*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınları.
- TBMM Albümü 1920-2010* (2010). C. 1, Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, 187.
- Tekeli, İ. (1981). “Ankara’nın Başkentlik Kararının Ülkesel Mekan Organizasyonu ve Toplumsal Yapıya Etkileri Bakımından Genel bir Değerlendirilmesi”, *Tarih İçinde Ankara Semineri*, Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Tekeli, İ. (2009). *Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü (1923-1990)* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ.(1977). “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Belediyecilik Anlayışını Oluşumu:1923-30”. *Mimarlık*, 2, 17.
- Tekeli, İ.(1982). *Başkent Ankara’nın Öyküsü*. Ankara: Turhan Kitabevi, 269-270
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, (16.02.1340), Cilt. 6, Devre 2., Ankara: 14-32.
- Türsan, N. (1981). *Ankara’nın Başkent Oluşu*. İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları.
- Ulusoy, A. Akdemir, T., (2004). *Mahalli İdareler Maliyesi*. Ankara: Seçki Yayınları.
- Ülkecul C. (1998) *Türk Haritacılık Tarihi*, İstanbul: Dönence Yayınları.

- Ünal Y. (2009) *Ahmet Ferit Tek*, İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları,
Vehbi Koç Araştırma Merkezi (VEKAM) Arşivi
- Yavuz, F. (1950). “Cumhuriyet Devri Ankara’sının İmarında Birincil Merhale 1923-1938 ve Arsa Meselesi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi* 5(4), 285.
- Yavuz, F., Keleş, R. (1975). “Başkent Ankara İçin 50 Yıl Önce Çıkarılan 583 Sayılı Yasa Üzerinde TBMM’de Yapılan Görüşmeler”, *SBF Dergisi*, , 29, 1-32.
- Yavuz, F., Keleş, R., Geray, C. (1973). *Şehircilik Sorunlar Uygulama ve Politika*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Yıldırım, S. (2013). *Osman Nuri Ergin Türk Belediyecilik ve Şehircilik Tarihi Üzerine Seçmeler*. Ankara: Mattek Basım Yayın.
- Ziyaoğlu R., (1971). *İstanbul Kaduları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971)*, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.

EKLER

EK-1. Ali Haydar Bey'e Ait Fotoğraflar

[وثیقه ۱۷۰]

۲۷ تشرین اول ۳۵

هیئت تمثیلیه رئیسی مصطفی کمال پاشا حضرتلرینه

پاندیرمه چرکس لرندن بکر صدق نامنده برشریرک میننده ایکی ضابط فرق مسلح رلیق اولدینی حالده آطه بازارا جوارنده کی آبازه گویلرینه کلهرک خلقی حرکت ملیه وحکومت حاضره هاجنه تشویق وبو اوغورده برچوق پاره صرف اولدینی ومسئله ده بعض اجنبی تحریکاتی ده محسوس وبلکه محتق بولدیغی وتحریکات مذکورده به چرکس آبازه ولازلردن پکچوق کیمسه لرك التحاقه دوام الدیکی خبر آلمشدر . دوزجه فضا سنده بولونان چرکس، آبازا ولاز قراسنک اوتهدنبری بوکی حرکات جنایتکارانه به جرأت ایده کادکلی بالتجربه ثابتدر . بوکی احوال آلیه نك حدوتی منع ومتجاسرلرینی تأدیپ ایچون بکانه واسطه ژاندارمه قوتندن عبارت ایسه ده قوه مذکورده نك موجود حاضری و ژاندارمه افرادینک علی الاکثر اشرا و اشتیادن مرکب بولمسی و ژاندارمه ضابطاننک حکومت ملیکینه هیچه صایق یولنده اختیار ایتدکاری مسلک سرکشانه هر درلو تدایر امکاتی سلب ایتکده وسکیز آیدنبری برچوق وسیله لرله نظارت جلیله وقوع بولان اشعار هأیوسانه جلی قبول بوله مامقده در . وطنم نك افسانسه چالیشان برچوق یرلی ، اجنبی عناصرک موجودیتی درکار وایشک مبدأنده تشکیل وازاله سنه اهمیت ویرانسه آتیا برفلاکت هضایحه ظهوره کلیسی طبعی بولدیغندن کیفیتی نظر کاه دولترینه عرض ایلم .

بولی متصرفی

علی همیدر

[وثیقه ۱۷۰]

سیواس
۳۱-۱۰-۳۵

شیره
مستعجل

بولی متصرفی حیدر بک افندی به

ج : ۲۷-۱۰-۳۵ شیره .

بکر صدق و هیئتک تعقیب و تنکیلاری وبوکی اجنبی تشبثاننک صورت قطعیه ده دفع ، فرق اسبابنک استکمالی خصومنده ذات دولترله بالماس مشترکاً تقرر ایتدیله چک برلان داخنده اجرای حرکت وفلاً معاونت اولمسی لزومی کمال اهمیت ومستعجلتله اذمیت متصرفاننه واذمیتده آراه سال برنجی فرقه قومانداناننه بیلدیریشدر . نتیجه اجرا آتدن بی دربی معلومات اعطا بوپورلمسی رجا اولنور .

هیئت تمثیلیه زانه

مصطفی کمال

EK-3. Ankara Şehremaneti'ne Haydar Bey'in Atanması Lüzumuna Dair "Reis-i Cumhur Mustafa Kemal" imzalı belge (08 Haziran 1924)

(Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi)

A1

تورکيه جمهوريتي

باسمه وکالت
قلم مخصوص مدیریتي
عدد

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

آقره

استا بزرگه بیرون من مجلسه و بیگم فخریه انصاریه

مجلسه (مجلسه و مجلسه) مجلسه اولین قده سرخنده ایا و اعلا
ایده لفظ دریا و بره و کرد و دره شادمانه نقل زده کردیست. ایده لفظ
ادمان و اقتدار است بزرگ شادمانه می و کانی مرفقه ایفاده و
ادامه بیگانی اولین قده عینه می. ~~مجلسه اولین قده~~
~~مجلسه اولین قده~~ مجلسه اولین قده مجلسه اولین قده
تذافاً رد و دره ~~مجلسه اولین قده~~
مجلسه اولین قده مجلسه اولین قده مجلسه اولین قده
اولین مجلسه مجلسه اولین قده مجلسه اولین قده
مجلسه اولین قده مجلسه اولین قده مجلسه اولین قده
جواباً یازبله جق اوراقه ؛ جواب اولدینی محرراتک تاریخ و نومروسنک درجی رجا اولنور .

030	01				1	3	1
-----	----	--	--	--	---	---	---

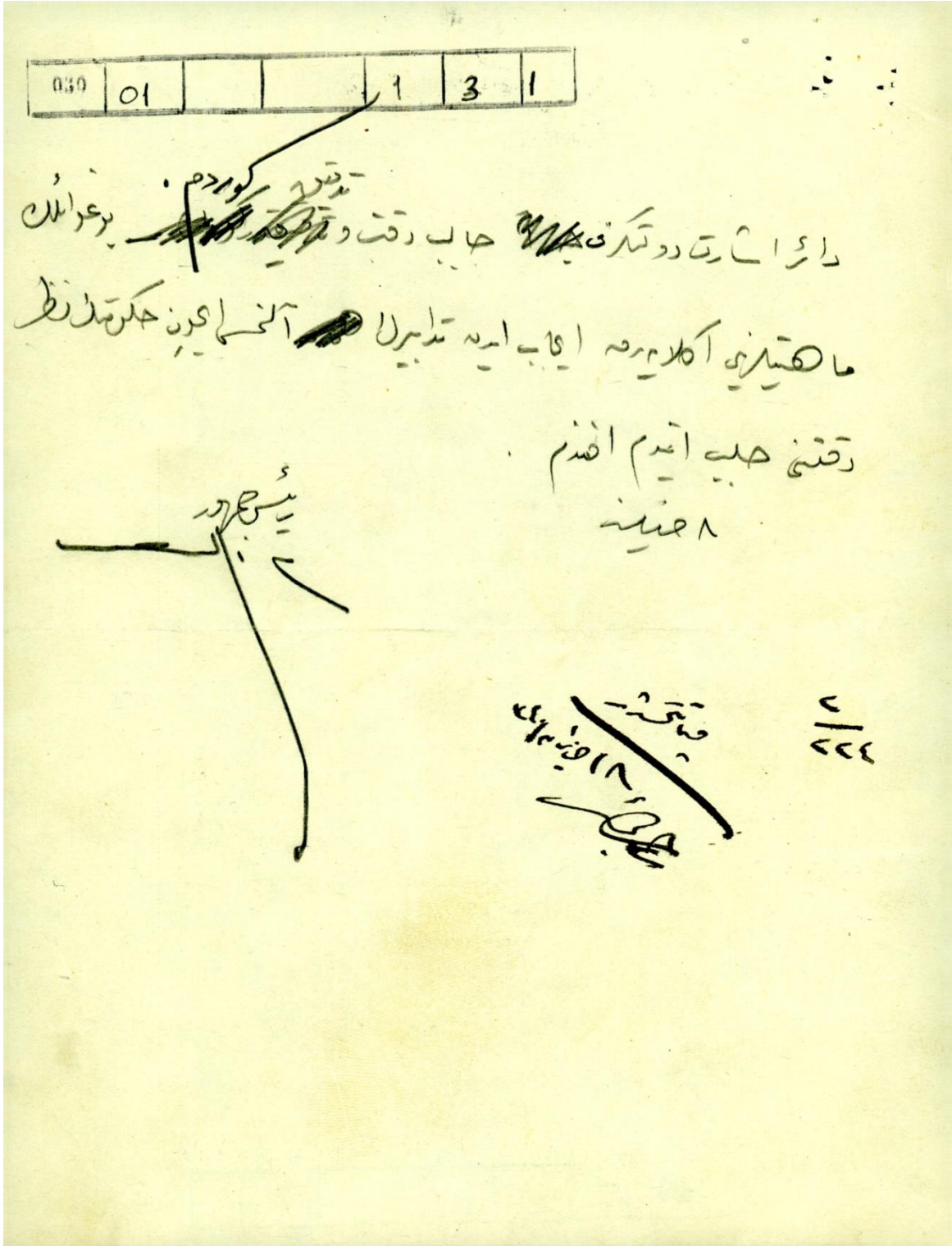
1

-4-

EK-3 (devam): Ankara Şehremaneti'ne Haydar Bey'in Atanması Lüzumuna Dair "Reis-i
Cumhur Mustafa Kemal" imzalı belge (08 Haziran 1924)

(Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi)

yük Millet Meclisi kürsüsünde

id-
in-
aş-
ka-
had

Acıklı bir kayıp

**Eski şehremini B. Haydar
dün sabah vefat etti**

B.
sa-

etrafınd
— Arka
sıla ver
ki vaziy
O günü
Şimdi s
günkü
Cumh
ramına
olmakla
bu altı
de ne k
reislerle
tamame
-Alkışla
leri imk

ye-
na-
dır.
ali-
bu
uk-
rab

Dün sabah üreml neticesinde vefat eden B. Haydar

Akşam Gazetesi
(19 Eylül 1937)

**Eski İstanbul Valisi
Haydar dün vefat etti**

Sabık İstanbul Valisi Haydar te -
davi altında bulun-
duğu Cerrahpaşa
hastanesinde vefat
etmiştir. Cenaze
namazı bugün Ak-
sarayda Valide ca-
misinde kıldık -
tan sonra Edirne -
kapıda aile mak-
beresine defnedi -
lecektir.

Merhum Haydar

Merhum Haydar, Sivas Valiliğindeki
icraat ve faaliyetinden dolayı İstanbula
nakledilmiş ve şehrimizde ikide bir çı-
kan ve birçok evleri kül haline koyan
yangınların önüne geçmek üzere esaslı
bir İtfaiye teşkilâtı vücade getirmişti.
Bugünkü faal İtfaiyemizin esasını ken-
disi kurmuştur. Bundan başka şehirde
daha birçok eserleri vardır. Valilikten
meb'usluğa seçilen Haydarın Büyük
Millet Meclisindeki vazifesine devam
etmemesi dolayısıyla meb'usluğu refedil-
mişti. Müteakıben müteahhidlik yap-
mış ve bilâhare bu işi yürütemiyerek
bir hayli sıkıntı çekmiş, en nihayet İs-
tanbul Vilâyetine bağlı bazı komisyon-
lara aza seçilmişti.

Son zamanlarda çekmekte olduğu
hastalık ölümünü intaç etmiştir.

Allahtan rahmet diler, kederli aile -
sine taziyet beyan ederiz.

Cumhuriyet Gazetesi
(19 Eylül 1937)

EK-6 Ankara Şehremaneti Dairesi (22 Şubat 1926 tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi)

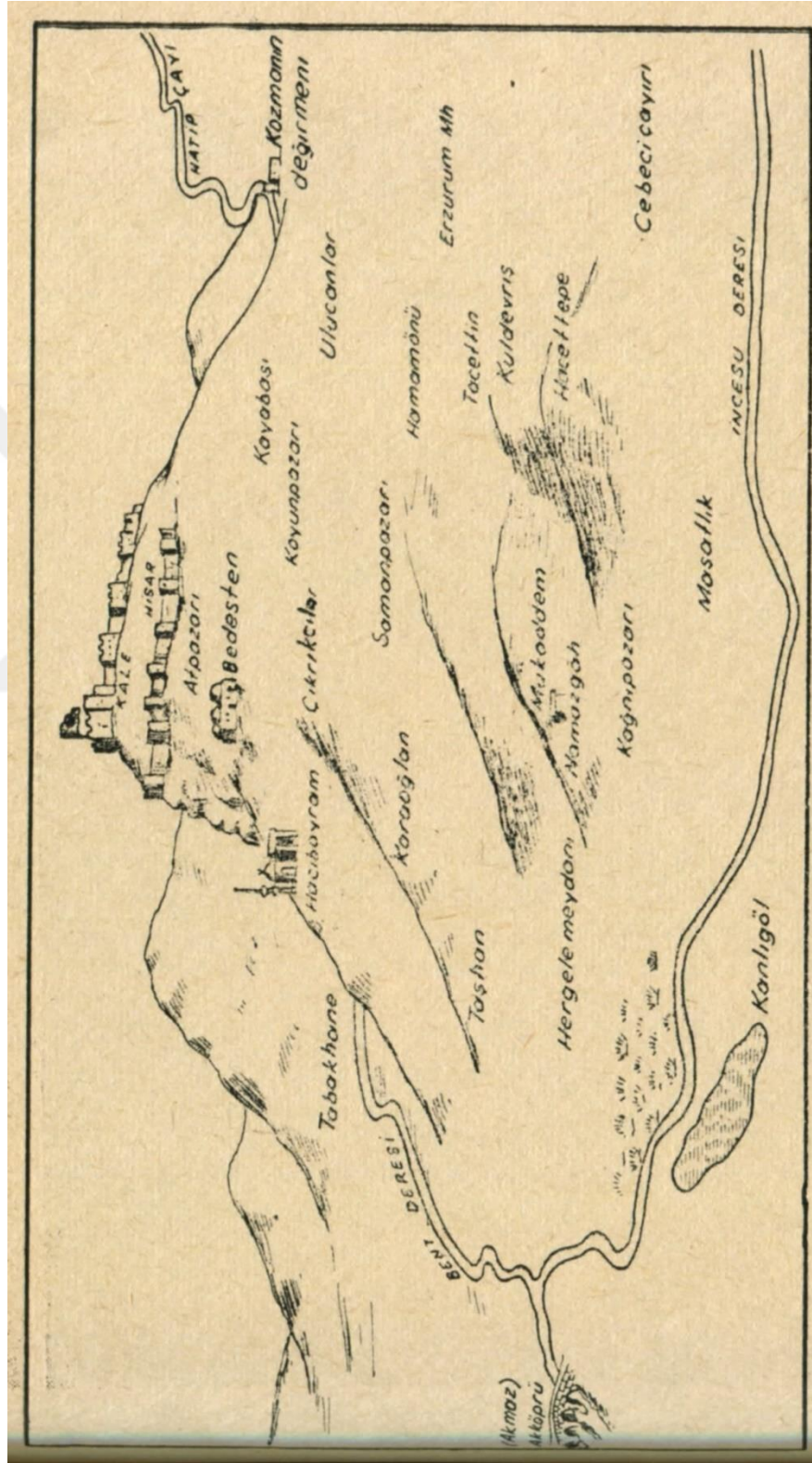

EK-7 (devam): Ankara'nın Mahallelerini Gösterir Kroki (Şeref Erdoğan, Ankaram, Alkan Matbaacılık, Ankara 1965, s. 101)

حاکمیت ملیه

واداره خانمسی
 ن یاده سنده دائره محصوره
 آدرسی ۱۰ آقره حاکمیت ملیه
 باش محرر ۱۰۶۳
 هیئت تحریریه ۱۰۶۲
 اداره ۱۰۶۱
 اوراق اداره مدیری نامه کوئدرلیبر .

آ بونه شرائط
 سالی ۱۷۰۰۰ آتی آتین ۹۰۰۰
 احس ملکلیتیه سالی ۳۰۰۰۰ آتی آتین ۰
 لیست مفردسیر مکتوب ایجده کوئدرلیبر لاریک شیا
 نشر ایلهن اعلاقره محصوره دولایی
 اعلان شرائطی اداره مدیری ایله

۸ جمادی الاول ۱۳۴۵ جمعه ۱۳ تشرینانی ۱۹۲۶

اولی منزه اول بوکونه آنقره منزه جمهوریتیزک مرکز اداره سی اعلاوه ایدر بلحمشری

بوکون شهر امینمزله جمعیت عمومیه بلدییه اعضالردن مرکب برهیئت چاک قیاده غازی رئیس جمهور حضرتلرینی زیارتله آنقره خلقنک تشکر و تعظیملرینی عرض ایده جکدر

آنقره نك جمهوریتیزک مرکزی اولاده اول برکوشسی

آنقره نك جمهوریتیزک مرکزی اولقره شهرک برکوشسی

فقط براج آی اول آنقره زیارت ایلهن براتالیان عزته چیک یازدینی شومسلرلی عالیترک پایایی کوزل طرفدن ناسل کورلیدیکی آتلاق ایچین نقل ایلیور :

برسه اول آنقره دن حرکت ایلوب تکرار اوره دوته برزازه محقق ایلهن ترقی قارشیسنده ولو حیرت ایجده قاپور ...

استمدادی ، پوچو ابتدائی و برشیر حاله کله ایچین چوق فداکارلی ایسته بررده نجر یاتیدن چیکه دیلر .

بوکون آنقره نك جمهوریت اداره مرکزی اولارق اعلان ایله یکی کونک برل دونمه مصادفر .

برلرک غازی منزه نك نطقمانی هر صا ایدر بلکم بوکون جیت بلدییه اعضالردن مرکب برهیئت شهر امینی جدر نك ریاستی آتنده چاک قیایه کیده رک رئیس جمهور حضرتلرینه شکر بیزک مرکز اداره اعلا نك یلدونوی مناسیله عرض تعظیمات ایله جکدر .

والمحصل آنقره منزه ، جمهوریتیزک مرکزی اعلانلار اوچه سنه سوکرا آتادولیک اورناتسند سرالردن و کول ییقلارلن بر غرب شهیری وجوده کیتیمک ایسته نلرک بو موضوع اورنده دمارکارلی ، علاقه و اهیتسده مظهر اولدی .

آنقره نك بلخاسه یکی الشاآت موسندن سوکرا کی وضیعت بو کون کوز اوکنده در جمهوریتک بللی باشل دهوا لردن بری تلقا و ننان آنقره نك احماری منته سی ده هیئت عمومی سی اعتباریله جمهوریتک مؤقیضلری صیاسته کجا لجه بر نتیجه نی عرض ایلیور .

آنقره نك مرکز حکومت اولارق قبول کرتی آتادولیک بایسیر براندایه جتنه بوکونک بوکونک آتاملرک آتاملنه وانک ترقی وانکاته کندی راحت و ذوق لردن دهاا زیاده و فاکار و صیو بو اولقرلرک دلیلی .

بده هیئت عزته باش وکیل عیصت و بو بوکونک جلیسی رئیس کاتمه باشا شرفیاته داخله وکیلز چیل یک اندیدی زیارت ایله جکدر .

آنقره نك بلخاسه یکی الشاآت موسندن سوکرا کی وضیعت بو کون کوز اوکنده در جمهوریتک بللی باشل دهوا لردن بری تلقا و ننان آنقره نك احماری منته سی ده هیئت عمومی سی اعتباریله جمهوریتک مؤقیضلری صیاسته کجا لجه بر نتیجه نی عرض ایلیور .

والمحصل آنقره نك جمهوریتیزک مرکز اداره سی اولارق اعلانلار اوچه سنه سوکرا آتادولیک اورناتسند سرالردن و کول ییقلارلن بر غرب شهیری وجوده کیتیمک ایسته نلرک بو موضوع اورنده دمارکارلی ، علاقه و اهیتسده مظهر اولدی .

آنقره نك بلخاسه یکی الشاآت موسندن سوکرا کی وضیعت بو کون کوز اوکنده در جمهوریتک بللی باشل دهوا لردن بری تلقا و ننان آنقره نك احماری منته سی ده هیئت عمومی سی اعتباریله جمهوریتک مؤقیضلری صیاسته کجا لجه بر نتیجه نی عرض ایلیور .

اسالسنه کیجه کونوز چایلیان شاهه ییکار سوکون شیره انصافی تاین ایله ییله یکی تقدیرده بوکون غازی باشکلیری اوکنده رک چشه ایله چاقیری جاده سی بشنده بایلان و اکال ایله یان چشه لردن رم کتادی ایلیا جکدر .

آنقره نك بلخاسه یکی الشاآت موسندن سوکرا کی وضیعت بو کون کوز اوکنده در جمهوریتک بللی باشل دهوا لردن بری تلقا و ننان آنقره نك احماری منته سی ده هیئت عمومی سی اعتباریله جمهوریتک مؤقیضلری صیاسته کجا لجه بر نتیجه نی عرض ایلیور .

آنقره نك بلخاسه یکی الشاآت موسندن سوکرا کی وضیعت بو کون کوز اوکنده در جمهوریتک بللی باشل دهوا لردن بری تلقا و ننان آنقره نك احماری منته سی ده هیئت عمومی سی اعتباریله جمهوریتک مؤقیضلری صیاسته کجا لجه بر نتیجه نی عرض ایلیور .

آنقره نك بلخاسه یکی الشاآت موسندن سوکرا کی وضیعت بو کون کوز اوکنده در جمهوریتک بللی باشل دهوا لردن بری تلقا و ننان آنقره نك احماری منته سی ده هیئت عمومی سی اعتباریله جمهوریتک مؤقیضلری صیاسته کجا لجه بر نتیجه نی عرض ایلیور .

عشاق طیاره سی   یونان مجلس مبعوثانی کتساد ایلیور   وزیر دربارک حرکتی

Ek-10: Ankara Şehremaneti Binası'nın Karşısında Yapımına Başlanan İnşaatlar
(9 Mayıs 1926 Tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi)

حاکمت ملیہ

آنقرہ مزدہ یکی و کوزل بنالر چوغالیور

شهر امانتی قارشینده انشاء باشمیرینده اوج معظم
بنایدی آی صوکره اکمال ایدر ایلمسهر بولوناچقدر

شهر امانتی قارشینده یکی انشاء ایدرین بنالر

آنقره مزدہ کیٹدیجکی یکی بنالرله سوسله تمکده در. اخیراً شهر امانتی قارشینده انشاء باشلا. نیلان اوج بنادن بری مامورین قوتور ایتیف شرکتنه ، اورته ده کی امانته ویان طرفه کی ده مرمرچی زاده لره عائد اولاجقدر . هر اوج بناده دردر قات اولارق انشاء ایدیله جکدر . امانته عائد اورته ده کی بنانک آلت قاتی غازیو ، اوست قاتلری ده اولاجقدر .

قوتور ایتیف بنانک برنجی قاتی صانیس محلی بودروم قاتی ده صوغوق صو ده بوسی احتوا ایدجکدر . ایکنجی قاتی مامورلر ایچون آمریکا سیستنده اوجوز بر لوقظه حاله

افراس ایدیله جک ، دیگر ایکی قات یازمخانه اولاجقدر . بنالرده قالدورفر تربیسانی ده یایلاجقدر .

مرمرچی زاده لره طرفدن یایدیریلان بنانک آلت قاتی مغازه ، اوست قاتلری ده یازمخانه حالده استعمال ایدیله جکدر . بنالر ، استانبولده اولدینی کی بیئون آزمه اولاجقدر . یکی بنانک انشاء قاتی بدی آیه قدر اکمال ایدیش بولوناچقدر .

زراعت باشانی قارشینده آنقره معونی شاکر بکک یایدیرمقده اولدینی بنانک آلت قاتی دکانلردن عبارت اولاجقدر .

استانبولده برمعمرن داماری

جمهوریت رفیقزده اوفوندیغه کوره بوغاز

کله جک له هیئتتی

استانبول ، ۸ (شمار مخصوصزدن)

Ek-11: Ankara Şehremaneti Tarafından Kurulan Elektrik Fabrikası
(10 Mart 1926 Tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi)

حاکمیت ملیه

بوسنه شهربك باقیننده برالکترین فابریقه سی بایسده جقدر

بو کوئی الکتریک سانترالک استحصالی ایندیکی قوت یاکنز فابریقلارده قوه محرکه حالنده قولالایلاجی ، اوچ بیک بارکیز قوتنده شهره یاقین بر مرکز پایلاجی و

سکزی کیلومترده الکتریک فابریقاسیده یکی قورولوده مونورلرده برسی

آقره شهر امامی شهربك تکیلی ایچونک مدم احتیاجلریک برورلری حاضرلامقدر . ناسیانتلر تکلیت ، انشائا ایچون لازم کالن الملک مؤسسارلر بایسندن دیکیز . الحاسه فعالیتک شیدیدین سوکرا آرتیجی قوتله امید ایبیورز . شهر داخلده کی مؤسسالی وشیره دائر پروژلری بونین اول یازمشدی . بو حاضرلرک اساسی شیر خارجه کی فابریقلار تکلیل ائکدهدر . دون فابریقلارک انشا آنکند هرجه کلدیکی آخیری اوزره برحریریزی کوشدک . حریریز فابریقاده کورکازین شولله آکشیورز : یاغورلی هولارده اونومویل ایستلمه بیجک قادار یوقار چامورلی اولدی ایچون آرایه ایله کیجک بچور قالی ، استاسیونلر آریلندن سوکرا یول بریطاقلق حالنده دوام ایبیور . کلبان چاپوز هراون دقعهده آرایه ی ملوربرایق درجده آتاری پروبودی .

موله کی جیلایلیت . کورکاجده کی قازی استاسیونلرک منظمی چوق کوزل . یا جین ایله سوله نین ، استاسیونلله جینلک آراسنه جاده بایلیش بیجک مدمری یانن غازار دیکر یانن اولر کورک کوزل بر آوروویا کوی کی . آرقا صریرلر منظم آقاجار ، چیلر دیکلش ، بریویوق ساعت سوکره خارمی فابریقلار کاندک .

خط کشارمه کی کورک تیارلرک فوئو برعل تکلیل ایشیک برده انشا ایلمدن نالر الکتریک ماوغلا وکریده کراسنه جینو فابریقه سی ونه بر حانه ایله کورید قوروتنه آرایه ی ، کوریدلر قوی کراسنه قوروتنه قویوق و قارشیده کورج اوچلاری بولوندهدر . صریرلر کورک کوزمل اولر بایلیور ، حال حاضرده بریت ایچون ایکی کورک بنا بایلمشدر . بوسه صریرلر مامورین وستمدین ایچون اون اوله اون فیلوئوق بر غازار برده خسته حانه پایلاجیدر . اوچ کیلومتر اووزاقدن ایچیک ایچون ای سوده کیشین . ایله اول الکتریک سانترالی کزدم . بویاشهر داخلده کی فابریقلری وشیرای ادرایمن رماکنه قوشدر . بوماکنه ایکی یوز بارکیز قوتندهدر . اورادایکی ایکی یوز بارکیز قوتنده ایکی بر مونورک سانس فابریقه سک ماموری طرفدن تجریمی بایلیدی ،

تاکتساب
بو معطاله
ورلسه بیله
فی بویوک
ذاتراویله
ی بر کره
ملک نرده
تخراج قابل
ک نشریاتنه
صوک دفعه
ی . حال بوک
متمداترد .
لری تدقیقه
سی بویوک
برکتبخانه
یچون ۱۳۰
مقدراولان
حتیاج تیبیت
ملک ۸۰ کیلو
شونولورسه
یم اولتور .
لری علاوه
حقیقتیحلی

بونی باللات
ایبیورلر .
الته موسیو
که کورلنده
اول ودها
بروف دولت
آرینه دائر
یدی رموو
نمایشلادی .
بوواقارمک
ل دکدر .
وقی جینق
سی لایروق
یه ایدهرک
ینظر قردن
قیق ایستی
مقیته اوچ
کیریشنده
کندیشی
حضرت
مسک اصل
رب بونن
ن ریشیک
مسنه اسفی
بوواقارمق
شده حرب
مشلردی .
مشولینی
سرفای بوکا
چهاک الک

موتیله تیبیه لیدی . بوماکنهده بوکوشن اعتباراً ایتمکده باشلاجقدر .

ایکی یوز بارکیز قوتنده اوچنچ برمودده قورولمشدر . اوماکنه هنوز ایتمه یور . یوزکری بارکیز قوتنده دردیجی ماکنهده قورویور . شهره الکتریک برین بو مونورک دردیده برینا دانلندهدر . ماکنلر یازال اولهرق جریان متناوبله چاپلاجقدر . اوچ فاس اوزرینه تنبیت پایلمدهدر . بو مونورل ساعتده بر بارکیز قوتی باشه ایکی یوز غرام ملاوت صریرات پایور . درت ماکنهده فعالیت سوق ایبلیرسه ۶۰۰ بارکیز قوتی ایله ایبلیرکدیر . دردیجی ماکنه بیک اولارق حاضر بولونجهدر .

بوماکنلرک سامعیندن حاصل اولایق ایکی یوز کولمیشر وولتی جریان آتی بیک اوچبوز وولت تحویل ایبلیرک سکیز کیلومتر قی هوالی خطله شهره نقل ایبلیرکدیر . بو جریان شهره سراسر نوماتور دائرلر سنده تکرار ایکی یوزکری وولت تحویل ایبلیرک شیر شیکسته توزیع ایبلیرکدیر . فقط مونورک دردیده ایتمه سیله سانترال آتیق انشائی اتمال اولوشن بوسته نماویه کیجک فابریقلارده قوه محرکه ی تاین ایبلیرکدیر .

اصل شهربك شورای فضله سیله تاین ایبلیرکدیر . یکی بر الکتریک فابریقه سی بایلسی قوراشندر . بوسانترال بوکوشندن داها قوتی اولاجقدر . وشیره یاقین بر برده انشا اولونجهقدر مجموع قوتی تقریباً اوچ بیک بارکیز قوتنده اولاجقدر . چابریه ، چک قایه وشیرهده بر داها داها برانس نوماتور ناسیاتی بایلاجقدر . سانترال بوسه کی سوکنده اغلب اتمال کابون اوله فعالیت کیلیه سکیز .

الکتریک فابریقه سی درت ماکیست برسرماکیست وایکی عمله ایله اداره اولوندهدر . سانترالده کی بونون متخصصر تورکدر . استابول صنایع مکشی مامولریدر . دیکر فابریقلارده کورکازین آقره سنولر برده بر بر یازاجیز .

تجارت بریه لری سی

آقره تجارت اوداسی

مچارت و كيلمز على جنابى بك ماموز ايديشدر . | مچارت اسلامنامه سى عقد ايديشدى .

آنقره - ايزميت جاده سنده به تون كوبرى

بويوك ملت مجلسك آنقره كى جاده ده يكرمى يك لير اصر فيله آنقره ده ايلك به تون
كوبرى ياپيلدى . زراعت مكته بولنمه دالها بويوك كوبرى ياپيلمقدر

آنقره - ايزميت
جاده سى ديهه توسيم
ايديلن بويوك ملت
مجلسى بناسنك آلت
طرفنده كى يه لك اوزر-
نده آنقره مك ايلك
به تون آرمه كوبرى سى
ياپيلمشدر .

انشآت ارضروملى
معهده نافذ بك طرفندن
درته ده اولومش و
به تون آرمه متخصصى
غالب بك طرفندن بلا
نلرى احضار ايديلهرك
مهندسلىرىز طرفندن ياپيلمشدر .

آنقره ايزميت جاده سى ارزنده يكى ياپيلنمه به تون كوبرى
ارقداشار صرك قدر شناسلنمق

حاکمت ملیه

میوه و سبزه هالی کشاد ایدلدی

شهر امانتی اتصاننده انشا ایدلین میوه و سبزه هالانک
رسم کشادی دونه یارلاق بر صورتده اجرا ایدیلمشدر

اشایان

، ادبیاتی
، شهبه سبز ،
لرینه متوجه
مکس العملر
منفی ، غیر
چلرینه قارش
بله نه کاشی لر
بودی .
، تاقیلره ،
برملی ذوق
،
کان ذوق ،
حقیقه ملی
حائزدرلر .
ر هواری)
منی (اوپون
ر ایده جکزر .
ینک ورقص
برای ، بزجه
بتی حائزدرلر .
ن جان قهرینک
ایدیله بیلیر ،
تقنک شرق
جان قهری
بورابه کلجک

میره و سبزه هالانک رسم کشادی اتصاننده

بالق بازارنده شهر امانتی اتصاننده کی عرصه ده
انشا ایدیلش اولان میوه و سبزه هالانک رسم-
کشادی دون یارلاق بر صورتده اجرا ایدلشد .
هالاک مؤسس و منشئلری شمس بقالیه سی
صاحبی کاظم وطونه لی حاجی بکر درر .
مراسم کشادیه به نام ساعت ایکده باشلا-
نیلدی . عسکری موزیقه اجرای آهنگ ایدبور .
منشئلر بالذات مدعوینه سیعاره اکرام

ایدبورلر ، قارصونلر لیموناطه طاشیورلردی .
بوآنساده شهر امانتی حیدر بک کلدی . ایکی قوربان
کسیلیدی مدعون آراسنده زراعت باقیه سی
مدیری رفعت و طباره جمعیتدن بعض ذوات
واردی شهر امانتی حیدر بک فضلہ مشغولیتی
اولدیفدن بحجه ایتدیکسندن بر چاریک ساعت
سکرا عودت ایتدی . متعاقباً خلق ده یواش
یواش داغیلدی .

فرانس
- انکلتزه آر
برای تصد
مطبوعاتک
منویت عد
لوندزه ،
اتصالنامه سی
محتاج اتلاف
بازار ایتس
یقدر . بو
سرد ایدیه
فرانسز
اولدینی خبر
فقط وجد
مطبوعا
اولارق و
توفیقاً تأدی
بالکز فائ
لیراسی تأدی

بو

حاکمیت ملیه

جنوره دهم

چین مرخصی

چین مرخصی اعضا اولارق جنوره، ۱۰ انشاندہ چین باتر طلبدن بحث ایدر پروژنده واسع برابر مدتیله نیز دائمی اعضا اولاروق

اسپانیا

اسپانیا مرخصی جمعیت اقوامدن لوندہ، ۱۰ اسپانیا مرخصی اسپانیاک جمعیت و مستیسترانزه غرضه سی استرزه قوتلر بولدیغی

رومانیاده

جنوره، ۹ قومیتسک عقد ماجارستان و اوستراقلیتر مسئله سی تدترک آسلیجات اح

جنوره، ۹ صوح انکاری ژ احضاری قومیتسک بازار کونہ لوندہ، ۹ کوره جنوره یاز آلمانیاک جمعیت افو حقدہک اندیشلر تاثیر حصول ک علیت اعضا اولاروق کویا بعض محافل شایع اولان خیر

جمعیت اقا

جنوره، ۹ بیلدیریبور هیت مجموعہ یه بولدیلن بری جنو احدائی ایچونہ

امانتک طوغلا و کیرهمید فابریقه سی

سکیزنجی کیلومترده کی شهر امانتک طوغلا و کیرهمید فابریقه سندہ نیسندن اعباراً کونده اوتوز بیک طوغلا و کیرهمید چیقارا بیلک ایچون ترتیبات پاییلور .

شهر امانتک لرغول و کیرهمید فابریقه سی

سکیزنجی کیلو مترده کی شهر امانی فابریقه لرندن طوغلا و کیرهمید فابریقه سی حقدہ دون بر تدقیق یایق و او کرندک که : طوغلا و کیرهمید فابریقه سندہ صوک سیسٹم ما کله لہجهز چوق سیسٹم بر فورون واردد . نیسندن اعتباراً امانتک باشلا یاچق اولان فابریقه نیک طوغله قسمی بومیه اوتوز بیک طوغلا چیقارا جقدر . عینی زمانده کیرهمید قسمی ده اون بیک دانه چیقارا بیلک جکدر . آقره طوغلا تراغک جنسی کونش و روز کاردن جابوق متا تراولہرق چانلادیغی ایچون طوغلا و کیرهمید لک قورون و نیلماسی بر آزا و اتمقدہدر . فابریقه نیک آلی دانه قورنہ آسبازی واردد . هر آسباز آلتش بیک کیرهمید آلاچق و مستعدہدر . تحتہ رافرله آسبازک داخل تقسیم ایدیشدر . فابریقه نیک قورونی هوشسان ترتیبی اولوب چوق بو بوکدر .

یتش طقوز بیک لیرایه مال اولان بوضوک سیسٹم قورون ایکی بوز قرق بیک طوغلا آلی بیلک جکدر . بوفرووندہ بومیه اوتوز بیک طوغلا پیشه و و دیگر طرفدن ایستیفایدیلیر . بوضورنہ هیچ معطل قالما یاجقدر . قورونک الی مترو طولده کی باجاسک انشائی دوام اتمکدهدر . فابریقه ایشلہ مہ به باشلا تیجه ایستیلین جمحدہ

وحدتی نه کبی
زیچہ اولاماز

ن « ، « سهور » ، شپہ سبز ، تطبیقاتی ول آچس ، لکن ه طرفدن اعتراضه بل بره نسبی « بر سروط اولدیغی منته فارشوعصیان ، عینی بره نسب بوظام و آسبازس منقب اولور . بو ، هیچ بردونک قی الیکمکل اولان یکنه فارشی هر دم ایرلانداق مشال ایسته بر آسبازور . ایدلم . بو عملکنک نان « اولتر » ایاتی نولک ایرلاندا یلرک حریت مطالبه سندہ نیب بونون دولرک بر اولور . ملیتر لی طرز نفسیری رتلفیتسندہ نشأت

شخاص چندہ عقد له نامه شکنده تصور بر افقته بو عملکنک بر مشرتی چندہ کی بونماستله ، معاصر لارق دنیورده کی : اقی بر موقع بولق کینتک حقی حاضر امکان حیات تصور تشکیل ایدن جامه لک مالک اولور لر سه کان بو قدر . « ولروملی بر جمیددر . ن دولتک بر شخص یسا اراده سنه فارشو نیک منور فکر لری ن ملیت و وطن پرور لک قی ظهور ایدہ جکدر . دهم که بر ملیتی یایان کیز عرق بر لکیدر ، بوملی تشکیل ایدن لک عناصر بردن ملتک عناصر ، از جه ترکامروض قانات ترک امیدلر انضمام تشکیل ایدن دیگر ه ، باشقہ بر لسان مالک اوله ، اگر لک اندیشه لره ، مشترک لفاق کیف هوسو حائز کلددر . مل نادرک فونده چولان نایعات اثرلی بونی ان بو نطقدن تلق

امانتک کی انشائی

دولار مملکتندہ جنایتلر

Ek-17: Ankara Şehremaneti Un Fabrikası

(6 Mart 1926 Tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi)

شماره ۳

شهر امانتک بوسنه کی فعالیت پروغرامی
میدر بک؛ اکلک فؤا تیرنند، مهلم برنتزل باسور امانتی، یکی ایپلوه امانت دگیر منک ایشروسسی
ایر بولدرینی، بونوده ما کدر ایشروسسیر؛ اکلک دها زیاد، ارجهز یولایا بنی سوبلر بور

امانک شهر مجزود، کی یکی ارده دکر منی
ایکی سه اول شهر میزده بلدییه برینه بر
قانون مخصوصله شهر امانتی تشکیلاتی اقاوه
ایدلیکی زمن، آنقره نکل اعمار می مسئله سی
طوغله، کراسته و مرانئوز فابریقه لری،
کیردج اوجانلری، الکتریک فابریقه سی ایوم
حال فعالیتده در. چیتو فابریقه سنک ایلک

Ek-18: Ankara imento Fabrikası

(5 Eylöl 1926 Tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi)

Ek-19: Ankara Şehremaneti Fabrikalarında Türk İşçilerin Çalıştığına Dair
(18 Temmuz 1926 Tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi)

حاکمیت ملیه

شهر امانتی فابریقلرنده تورک صنعتکارلر

کنج صنعتکارلرمن سکنجی کیلومترده کی فابریقلرده بردینامواید بر دیزل موطورینک مونتاژی اکیمال ایتمشلر

ص
غ
داغ
بلراد
تدبیات
فل قلاک
فمالینه
بلراد
حاکمیتی
قونقره
قونقره
بر لکر
تفراف
هوا قونقره
دائر بیات
چالیق
بده
و ملی
بو خصوص
تربیه
صرخه
اولارق
آبی
لجمزی
تربیه
قونقره
طرفدن
راپور
متاقباً
ومدی
بونلر
بوخص
نیلان
بولونیلور
نهدر
دیشدر
صرخه
آلدیق
دکدر
تیه
اوجاقلرد
وطنداش
ترب اول
بده
ملی
حر
تجدت
ایله
سوکرا
مناسب
صرخه
فردی
وارامانجا

رو
در
بار باغاری
کد برهن
کل
کل
ق
آمان
بیانق

شهر امانتک سکنجی کیلومترده کی فابریقلرنک هیأت عمومی
فابریقلرک اوسته باشیسی چوق مستعد
برماچاردر . بو ذات بالذات اعمال ایتدیکی
قیمتدار رسقاره قوطوسی باش و کیلمز عصمت

شهر امانتک سکنجی کیلومترده کی فابریقلرنک هیأت عمومی
فابریقلرنی زیارت ایدن بر محرمز مشاهده کی
شوشکلده نیت ایتمشدر :
فابریقلرنک الکتریق
قسنی ، الکتریق مدبری
دقیق بکاک دلائیله کزدم .
بر قاج آی اول کاملاً
اجتی متخصی ، مونطور
و سائر ایشجیلرله دولو
اولان الکتریق فار -
قعه سی بو کون ؟ کنج
تورک صنعتکارلرک ایلله
اداره اولمقدهدر .
بر قاج کون اول بووک
بردیناموکل چوق مهم
اولان مونتاژی ایله
دیزل موطورینک
مونتاژی صنعتکارلرمن طرفدن موقیتله اکیال
ایدیشدر .
مونتاژی عملیسی اداره ایدن صلاح الدین بک
ایله رفقای مساعیسی بو موقیتلری ایله تورک
ایشجیلرنک بوکک قابیلرینی بر دفعه دها
ایشات ایتمشلردر .
الکتریق داره سنک کومولاتور تأسیسا -
فی ده اکیال ایدیشدر . حاضر لانیس اولان
مواد کیبویه ده بو کونلرده اکومولاتورلر
قونجق واستفاده امکانی الده ایدیش اولاجقدر .
کراسته و مویله فابریقلر سنده بووک
بر فعالیت مشاهده اولمقدهدر . عدلیه سرائینک
اخشاب اولان اقسامی ، و امانتک بوتون ایشاب
انشائی بوراده پایله تمدهدر .

شاه علیمنه حرکات آمریقا ایله معاهده من

مطبعة واداره‌خانه‌سی

آقره ، جانلیری جاده‌سندہ دائرۃ مخصوصہ
رسمی تلفون و تفراف آدرسی : آقره حاکمیت ملیہ

باش‌محرر ۱۰۶۳
میتنگ‌محریره ۱۰۶۲
اداره ۱۰۶۴

آقره واداره‌نامه‌یہ مائدہ ہر ہفتہ اوراقی ادارہ مدیریہ نامتہ کونڈرلییدر .

آلٹیجی سنہ - و صرو : ۱۸۸۴

۲۸ ربیع الاول ۱۳۴۵

آقره شهری ایچون عمومی بر محاسبہ

امانت کلہ جک سنہ انا آجیلمقن بلدیہ جیلک کیور

شہر امانت شہری ہ قدر آقرہ دہہ زیباری کلہ جک سذر ایچورہ تصور لری زور ؟ - امانتک نامسندہ بری آقرہ نکل واردتی زقرہ آقرہ شہر - فاریقدر استحصاوت وقتا تفر نقطہ نظر سنہ اشانت اوزرینہ تاثیر باعشدہ ؟ - آقرہ نکل مالزہ ایتیرہ

زگیلکی - امانتک کلہ جک سزکی بلدیہ جیلک بدوغرامی - تاویات مستنسی

آقرہ دہہ ایچکن اشانت موسمی نہایت بولق اوزرہ دہر . آقرہ مستهلسی ، جہوریت ادارہ سی ایچون ، دائما بالی باقی دعوالردن بری کی تاق ایتیکردن صمکر حکومتدہ بوکوتقدر پادیندن ایلرہ کلجک سنہ ایچون تصور اولونان ابر آتہ دائرہ تیقدادہ بولونی نامہ بولق .

آقرہ مستهلسی بورادہ ہی کونکی متافسہ موسویدر . بر قدر السائل وارکہ شہر جک بجدہ بوک بر بدیلک ایچندہ ددرلر ، صمأ مادا ہر شیک براد کیندیکی فامندہ ددرلر ، دیگر برقم السائلدہ تصادف ایدر سکرزہ کہ آقرہ نکل ہی کون بر آقرہ دہہ دکیوب کونڈتدیک مکر نہ ددرلر .

ملا کینلرہ آقرہ قی زبارت ایدن بر ایتالیان محوری کندی غرنہ سنہ شو سطر لری پازشدہ : «ہر سنہ اول آقرہ دہہ حرکت ایدوب تکرار اوزرہ عودت ایدن زائر ، تحقق ایدن ترقی لار شیندہ وک و حیرت ایچندہ قالیور .»

اجتی بر زائرک ولوج قی ایلہ شہر امانتک ایلہ ادرلنک بدینلکی آرمسندہ نسل حکم ایقن ؟

یوخصوسدہ اک دغورہ اسول ، زقرہ ویت معلومات اوزرینہ «دقیقاندہ» بولونقندن عیارتدی ایتہ بزولہ پایق ، زبرا آقرہ دہہ ایتی بالک صمکر حکومتدہ بولونانک دکل ، لکن تورک ملتک بنمیش اولہ یقی بیوزر آقرہ تورک ملتک ، عصر لر جہ صمکر ، ایلک ایلک و اعمار جہر سیدر . تا مالولیک اورنسنده خرابلردن و کول پینلارندن بر غرب شہری چیلار قی :

شہر امانتک کیور

و ستر لری سینیبلہ ایشاح ایدرک حقیق بریکون آلفہ چاییشلم .

آقرہ معلوماتی طویلاہ بیامک ایچون اولاجدری بولق لازدی . کوچوبک شہر ندہ کونڈوزری

امانت کلہ جک سزکی بلدیہ جیلک کیور

اولونان بو «ہر» ، تورکیادہ ایدلک اک بیوکدر . ایچندہ ہی توح قی ترتیبات و برچوق توح جیلک وار . بولیش جیلای و لوروا آقرہ نکل اولری ، یوسرہ دن اشان چیلکرتلہ شلہ جکدر .

حیدر بک اولافا برینلہ لری موردی . آقرہ نکل کلنلر ، نازی چیلکلندن براز اول ، کوچوبک بر صابع صمکر بکرمین بو پاریشلہ کلہ سی کورمشلردر . فاریقدر حقدہ مختلف روایتی واردی : امانت کرتیلہ پایلاماش ، امانت طوطہ سی موق اولاماش ، چتو یاقی قیل اویاہ مقص .. الاخرہ .

امانت فاریقدر لریک استحصاوتی

امانت کلن سنہ دہری شہرہ سکرخی کلک مترودہ شو موسساقی بائشدر : داکیم ، فروئلر ، بزور فاریقی ، بوکوتہ بو طوطہ امانتک نامتہ کیور اوجاقلری ، کر استہ فاریقی ، چتو فاریقی ، ..

ہوزر اکال ایلہ سن چتو فاریقی سنلن باشقہ بزوتن فاریقی و اعمال امانتک ایشلہ مکدہ ددر . فروئلر کونڈہ ۷۰۰۰۰ اکک و بریورہ امانتک مقصدی اسناقی متضرر ایتک لودکلہ ، فقط قی ایلری لرا کک جنلری تنظیم ایتک اولہ یقندن فروئلرک اعظمی قی ایلیندن استفادہ ایلہ مکدہ ددر .

امانت کونڈہ « ۳۰۰۰۰۰ » طوطہ چیلار یور و وسائل طویہ کافی اولنہ بمقدار « ۵۰۰۰۰۰ » قدر چیلہ جقدر . کیرچ اوجاقلری بو کونڈہ قدر « ۶۰۰۰۰۰۰ » کلک کیرچ صاعشدہ ، استحصاوت

شہر امانتک کیور

شہر امانتک تصادف ایتک کلن اولوندی قدر لولای دکامر . حیدر بک زمانی بورودہ ، کافددر آرمسندہ دکل ، ایش باشندہ و اکریا سکرخی کیور بودہ کی فاریقلہ دہہ کیور . اولکی کونلوی تصادفا استاصیون شیندہ کی بوک و کیش لولونکل چیلکری آرمسندہ الہ کیور بک موق اولق . آقرہ دہہ پک آقرہ کیور لری ط فندن زبارت

شہر امانتک کیور

مقداری کونڈہ امری ۲۰۰۰۰ در . کراستہ فاریقی سنہ بو سنہ ۲۴۰۰۰ مترہ مکلی کراستہ ایتلہ نکلر ، جنی عادتا فاریقی براورمان استیلک ایتن عد اولوہ ییلر . بز فاریقی ی بو سنہ آقرہ قی ادارہ ایشی ، کلجک سنہ ۲۰ طول استحصاوت ایلہ جک سورنڈہ اکال اولوہ جقدر . امانتک اویجی صمکر « ۱۰۰۰۰ »

شہر امانتک کیور

شہر امانتک تصادف ایتک کلن اولوندی قدر لولای دکامر . حیدر بک زمانی بورودہ ، کافددر آرمسندہ دکل ، ایش باشندہ و اکریا سکرخی کیور بودہ کی فاریقلہ دہہ کیور . اولکی کونلوی تصادفا استاصیون شیندہ کی بوک و کیش لولونکل چیلکری آرمسندہ الہ کیور بک موق اولق . آقرہ دہہ پک آقرہ کیور لری ط فندن زبارت

شہر امانتک کیور

شہر امانتک تصادف ایتک کلن اولوندی قدر لولای دکامر . حیدر بک زمانی بورودہ ، کافددر آرمسندہ دکل ، ایش باشندہ و اکریا سکرخی کیور بودہ کی فاریقلہ دہہ کیور . اولکی کونلوی تصادفا استاصیون شیندہ کی بوک و کیش لولونکل چیلکری آرمسندہ الہ کیور بک موق اولق . آقرہ دہہ پک آقرہ کیور لری ط فندن زبارت

شہر امانتک کیور

شہر امانتک تصادف ایتک کلن اولوندی قدر لولای دکامر . حیدر بک زمانی بورودہ ، کافددر آرمسندہ دکل ، ایش باشندہ و اکریا سکرخی کیور بودہ کی فاریقلہ دہہ کیور . اولکی کونلوی تصادفا استاصیون شیندہ کی بوک و کیش لولونکل چیلکری آرمسندہ الہ کیور بک موق اولق . آقرہ دہہ پک آقرہ کیور لری ط فندن زبارت

Ek-22: Ali Haydar Bey'in İstifa Ettiği Haberinin Doğru Olmadığına Dair
(23 Kasım 1926 Tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi)

ما كبت مليه

آقدا

مدى

ادعانا

استانبول
آقمران چا
مدى عمومى
بالانزام ايقا
مفتول خيرت
آلهرق تىككه
قادين دارك
زوجهسى قص
مظنونك فراغ
كوروب تولدبر
قرار و برمه ك
بايلىدى . فرا

قادى شىر بلدى
استانبول
قادى شىر برلكى
خفته . حق نره
بولوندى .

استانبول
تنويريه و نى
امچون آق نره
حركت ابدى

استانبول
مدافه مليه و
كلشدر . بو
ويوليس مدى

استانبول
چارلستون دا
صحبه مديرين
صحنيليره ممتد
خسته انى ارلا

قيدى كه
كچن
اىكده سله

شهر امينمىز

هيدر بك استعفا ايندىكى

خبرى دوغرى دكلدر

شهر امينى هيدر بك

اوزون زماندن بى شهر امين هيدر بكك
منجل جمهورته در برى امچون جمهوريت خلق
فرقهسى طرفندن ناسرد كوسترله چكى و حيدر بكك
احمال ابدى حك اولان شهر اما نره نانه مدير
عموميسى صنف بكك تعيين ايندى چكى استانبول
غزته لنده باريلفده ابدى . دون كان غزته لر حتى
هيدر بكك استعفا نامه سى داخله و كالته تقديم
ايندى كى ده علاوه ايتكده درار . حالبوكه بويله
بر استعفا رافع دكلدر . هيدر بك دون ده شهر
اماننده وظيفه سته دوام ايتش و كندى سيله
كوروشه نى تر محرر نره ؟

س حكومت و فرقه مه سر . تام . هر
زمانكى كى وظيفه سى ياپورم . فرقه و حكومت
لاقى كوز برده بيعوت و اورسهم طابعتيله چكلىز .
و موقى خلقه بر اقريم . بو دقيقه قدر ايشته
اور بوزسكن و نعدده او طور بوزم و استعفا ايتدم
دعتمدر .

اويتا نره ، و لر صه دن و بر صه دى . بن دى نفا شيشته
اورته اوپوننده (آبدال) . چيقار كى وضعتلر
آ . . . . . (آ . . . . .)

بر نظر

ديليل رنوع
(برنده باز) ،
آت) ، (آت) ،
آپه) ، (سافل .
باقى قايدى)
بلن و بى نجه سى
ن فاما كا بجه لرك
من بريد . پهلوان
قورولدى ،
ايدلدى . [۱]
چ) اوروشد .
موغاندندر .
ريجه (دامان)
لدى . بو اوپونه
ديلى سرايه
بر ايلر ابدى .
تعيين بدلىش
بك عنواى ده
بن بوشيا بى
استانبولده
(نه يانين بر
ايكى بخدوى
رف اعضا نده
نه ايكى كوزى
بن بر حياندر
بروقت قاضى
ابدى .
برذات اولدى
نده اكثريا
اراهيم) بى ،
يا نير ايتش .
ص حومك
كون بيله مثل
دق :
؟
ناه بكيلىرى ؟
صراكه كابر ،
وارماق نلى
ره حتى اولدم .
بو نى قانم)
آ . . . . .

Ek-23: Ali Haydar Bey'in Hanımpınarı Suyu'nu Açış Merasimi ve Ankara Şehremaneti'ne Asaf Bey'in Atandığı Haberi

(26 Kasım 1926 Tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi)

حاکمیت

سنة ۱۷۰۰ م ۱۹۰۰ هـ ۵۰۰ م ۱۶۰۰ هـ ۱۹۰۰ م

لبنت معدومہ سر مکتوب اجماعہ نومبریں پوراکہ سیاحتیں ادارہ معہ مسئولیت قبول اولوغاز۔

نشر ایضاً اختلافک معویاتیں دولای مسئولیت قبول ایڈیٹرز .

اعلان شرائطی ادارہ مدیریتی اہل قرار لاشدیریلر .

۱۳۲۵ ل جمعه ۲۶ تشرين ثانی ۱۹۲۶ سخہسی ۵ عربوشر

آنقره مزك صوا احتياجك حلنه دوغرى

ميدريك دوه شاهنه بيطرندنه كتير بله كى صويه

عاند تاسياتك كساد رسمنى يابدى

جيسى خسته خانه سلك كه ايكو چادر بر كز ابلش شهر برده بوه حاضر لاش ي . ساعت اون پوجوه غرى ده وتيلر كلكه نلاشدر .

باش و كبل معصت پنا ضررتلى ناته باش وكات نختارى كالك داخله وكالى مات ارکانى حجت محومه اده اعضاستندن بر جوق رات و بوبوك بز غلبه ك س كتاده كاشى .

ساعت اون برده حيدر ك توزيع صا كزيتك اوزرتنه كلرك حو مهندس حيدر ايشيكي مقامه جانيه استقلال ومعمورى توكم امد ابدن بوبوك اختلافك آنقره اولان ابدانى دكر ابدرك بوبوك غازيك فاض زهرلكيه جمهوريت حكومتك موقعيتى ذكر ايتدى وكسليكده بسمو ايشنده ماجيز برمهله اولمىنى سوله برك زواك ايتيدلى آرمسند ماتيوه لارى بربرينه باغلبان آورده لاي كدى . اسكى آنقره دوغرى تمديد ابدلان و هنوز ايتيكي بولساك ۷۵ سانتيمك بر صو قولاقزى صاغير ابدن بركوروتى ايله آققه باشلادى .

بده دهوتيلر احضار ابدلش اولان بونده اعزاز امدلى .

مبعوثلر عيز ادرنده

يكى شهر امينمز

مهندس آصف بك شهر

امانتره تعيين ايدى

مؤلفه رفائى نافع مدير عمومى آصف بك تعيين وائ قرار نامري دوره آقسام باسه رفائى نافع م انرى

جيدر بلك استفاسه بنا اغلال ابدن شهر اماقره نامه مدير عمومى مهندس آصف بك تعيين دون آقام داخله وكالتدن باش وكاته انا ابلشدر .

آصف بك قبلى مهندس لر بوزدر ، نامه مديريت عمومى مهندسكى موقعيتلى خدمتيله بوموقه كانيك شهر امينمزى توك اهدر و آنقره ملك اعمارى خصوصنده ايتيپندن بوبوك امينمز بجه بوسون موندله افاده ابلجك ايتدوز .

اوچلر ملاقاتى صويهى دوشيدور ؟

پارس ، ۲۴ (آ . آ) - بريانه ، موسولين ، جمريوبه موقاشره عاند امثالدر آرمقردور .

مهم بياننده بولوندى

لرى داخلنده

يله مشغولدر

موقاشره حكومتى موقاشره اولونه مناسبه نامه وائ قعالمى افكاره برك وضعتى نوزده موقى اولوندى .

ابدن نام برسته لك معصت مند كزنى داما لرى تكرار اله آله بى عبور ايتدى .

ما اوزون مذاكراتى ممكن قلايق شرائط داخلنده بكي بر ملاقات اجراء سلك مفارقت عرضى دعا زياده ايتيپنه بكي .

مديرك بولويوردى . توك سياستك ممتاز شخصيتيه واقع اولان بولاقك حكومتلر بر آراسنده اعظمى ايتيپنه تاسسته هر زماندن زياده خادم اولشدر .

ملاقات ايتاسنده حكومتلر بى علاقه در ايدن كى بلى مسانق تقيه . ديكر دولتلرله اولان مناسبه نوزده موقاشره و حكومتلر برك هم مسائل حاضرده موجه .

وضعتى توره موقى اولوق . قطعياً بر يتى ويا عمل الاملاق ديكر هر هانكى بر حجت ايتدك .

بوتوركيه ، طبرقزى داخلنده مسالمت ساعى ايلر مشغولدر . طبرقزى ده هج بى بى بر ايدره هلكه بر مقصد بوسوندر . باله كس لاسوه ، توركيه اولوندى و ايسر ققرزى مديج ايتسار شيه مديج ايتسار .

بوتوركيه ابلطسكده درل . ايكى دولت موجود ماسالمت و سنا و ماسالمت ايتسار بى مده ايتيپن اتموق قطعياً مسالمت بر ايدره موقاشره . استعمار ايتيپن نتاچدن ناماً للاق اود ساساي ترك ايتدم . توركيه وكليكده كذا اود ساساي . ايتيپن دن قالدنده قطعياً ايتدم .

يكى يونان سفيرى

يكى يونان سفيرى موسيو جامادوس

دون شهر بزمه كلى

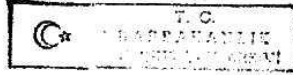
دربكك استعفاسى

امينمز حيدر بك دون استعفا نامه نى

داخله وكالتنه تقديم ايتدى

Ek-24: Haydar Bey'in sağlık nedeniyle Ankara Şehremaneti'nden istifasının kabulüne dair
"Reis-i Cumhuriyet Mustafa Kemal" imzalı belge (27 Kasım 1927)

(Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi)

قرارنامه

- انقره
- 1 - آنقره شهر امینی حیدر بک اسباب صحیه دن منبعت استمفا سنک قبولی ایله شهر امینلکنه نافعہ و کالتی نافعہ مدیر عمومی آف بک تمیینی تنسیب ایدلشدور .
  - 2 - بو قرارنامه نك اجرا سنه داخلیه و کیلی مأموردور .

رئیس جمهور
غازی

بازر وکیل
چای

داخلیه و کیلی
چای

۹۷۱ - ۱۱ - ۲۷

27-11-1926

030	11	1		23	41	11
-----	----	---	--	----	----	----

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Karataş, Başak
Uyruğu : T.C
Doğum tarihi ve yeri : 29.04.1981
Medeni hali : Evli
Telefon : 05058523135
Faks :
e-mail : bilgekaratas10@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Orta Öğretim Sosyal Alanlar Tarih	2006
Lisans	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	2005
Lise	Kabataş Erkek Lisesi	1999

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2006-2007	Nesrin Uçmaklıoğlu Lisesi	Tarih Öğretmenliği
2008-2009	Cebeci Ortaokulu	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği
2014-halen devam	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	Öğretim Görevlisi

Yabancı Dil

Advance derece

Yayınlar

-KARATAŞ, B, (2019). “*II. Dünya Savaşı Sırasında Franz Von Papen Suikastı Çerçevesinde Türkiye, Sovyetler Birliği ve Almanya İlişkileri*”, **ÇOMU Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, 4(1), Çanakkale, 127-137.

-Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı, (2018). **Alan Kılavuzluğu Eğitimi Ders Kitabı**, Ed. Barış Borlat, Başak Karataş, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Çanakkale.

Hobiler

Scuba diving.

